Philippe Claudel

*m*r ««Jrasi

Suflete cenuşii

PROZĂ XXI

Colecţia BIBLIOTECA POLIROM este coordonată de Bogdan-Alexandru Stănescu.

Editura POLIROM

Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506 Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, el. 7, ap. 33, O.P. 37, P.O. BOX 1 – 728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

CLAUDEL, PHILIPPE

Suflete cenuşii/Philippe Claudel; trad. de Claudiu Komartin.
— Iaşi: Polirom, 2007
ISBN 978 – 973 – 46 – 0649 – 8 I. Komartin, Claudiu (trad.)
821.133.1 – 31 = 135.1
Printed in ROMÂNIA
Philippe Claudel
Suflete cenuşii
*
Traducere din limba franceză de Claudiu Komartin
POLIROM
2007

Philipe Claudel s-a născut în 1962 în ţinutul Meurthe-et-Moselle din estul Franţei. Debutul său din 1999, cu *Meuse Voubli*, anunţa cu o voce dintre cele mai promiţătoare în proza franceză contemporană, promisiune confirmată de următoarele romane: *J'abandonne* (2000), *Les Petites Mécaniques* (2003) şi *La Petite Fille de monsieur Linh* (2005). În 2003 i se decernează una dintre cele mai importante distincţii literare franceze, Premiul Renaudot, pentru *Suflete cenuşii*, a cărui ecranizare a fost foarte bine primită doi ani mai târziu, Claudel convingând şi în ipostaza de scenarist, întâmpinat cu elogiile unanime ale criticii şi bucurându-se, în egală măsură, de aprecierea cititorilor, *Suflete cenuşii* este un roman de o poezie sumbră, a cărui acţiune se declanşează în iarna anului 1917, într-un mic orăşel de provincie din estul Franţei, nu departe de front, de unde răsună fără încetare zgomotul tunurilor şi ecourile morţii. Într-o dimineaţă generoasă de noiembrie, trupul unei fetiţe10 ani este găsit zăcând în apa îngheţată. O e riină care tulbură liniştea localnicilor şi îi pune în faţa unui c-z nemaiîntâlnit în istoria oraşului. Cine a fost ucigaşul? Procurorul Destinat, văduvul captiv în castelul său imens, unde îmbătrânit g în tristeţe şi singurătate, sau poate vreun individ abrutizat de alcool şi lipsit de sentimente, cum găseşti atât de uşor în astfel de vremuri tulburi? După trecerea anilor, naratorul acestei

poveşti pline de enigme încearcă să descopere identitatea criminalului. Şi va face asta apelând la descrieri minuţioase de locuri, momente şi personaje, care pun sub semnul întrebării mecanismele memoriei, în încercarea de a face lumină **într**-un fragment de istorie uitată, aparţinând unui timp al distrugerii şi al morţii.

memoria lui André Vers

Mă aflu aici. Destinul meu e să mă aflu aici. Jean-Claude PIROTTE, *Un voyage en automne*

Să fii grefierul timpului un asesor neînsemnat pe care-l vezi hoinărind când se întrepătrund omul şi lumina.

Jean-Claude TAEDIF, *L'Homme de peu*

Nu prea ştiu de unde să încep. E foarte greu. Au trecut atâţia ani pe care cuvintele nu îi vor aduce înapoi, cu toate chipurile, surâsurile şi rănile. Trebuie totuşi să încerc să povestesc. Să povestesc ceea ce mă chinuie de douăzeci de ani. Remuşcările şi marile întrebări. Trebuie să spintec misterul ca pe un pântece şi să mă cufund în el cu mâinile goale, chiar dacă nimic nu va reuşi să schimbe nimic.

Dacă aş fi întrebat prin ce minune ştiu toate lucrurile pe care le voi povesti, aş răspunde că pur şi simplu le ştiu, asta-i tot. Le ştiu pentru că îmi sunt familiare precum apusul sau răsăritul soarelui. Pentru că mi-am petrecut viaţa încercând să le adun laolaltă şi să le pun cap la cap, pentru a le face să vorbească, pentru a le auzi glasul. Odinioară asta era, **într**-un fel, meseria mea.

Voi face să se preumble pe scenă mai multe umbre. Una anume va fi în prim-plan. Este umbra unui om pe care-l chema Pierre-Ange Destinat. Acesta a fost, timp de treizeci de ani, procuror la V., şi şi-a făcut meseria ca un orologiu mecanic ce nu se emoţionează şi nu se opreşte niciodată. De mare artă, ca să zic aşa, fără să aibă nevoie de vreun muzeu pentru a fi pus în valoare. În 1917, când **s**-a petrecut *Cazul*, după cum a fost numită la noi întreaga poveste, subliniind majuscula cu suspine şi gesturi, era trecut de şaizeci de ani şi se pensionase cu un an înainte. Era un bărbat înalt şi uscăţiv, semăna cu o pasăre

îngheţată, maiestuoasă şi îndepărtată. Avea nişte ochi spălăciţi ce păreau imobili şi buze subţiri, fără mustaţă, o frunte înaltă şi păr grizonant.

V. se afla la douăzeci de kilometri de noi. Douăzeci de kilometri în 1917 era o distanţă cât o lume întreagă, mai ales iarna, mai ales de când cu războiul care nu se mai termina odată şi care aducea un vuietne în *y* certat pe drumuri, cu camioane şi căruţe învălmăşindu-se, cu fum pestilenţial şi cu mii de bubuituri de tunet, căci frontul nu era departe, chiar dacă de acolo unde eram noi ni se părea un monstru invizibil, un tărâm ascuns.

Lui Destinat i se spunea în mai multe feluri, după locuri şi după oameni. În închisoarea din V., cei mai mulţi dintre locatari îl porecleau *Bea-sânge*. Într-o celulă, l-am văzut chiar înfăţişat într-un desen crestat cu cuţitul într-o uşă masivă de stejar. Semăna, de altfel, destul de bine. Trebuie spus că artistul avusese tot timpul să-şi admire modelul de-a lungul celor cincisprezece zile cât ţinuse procesul.

Noi, ceilalţi, când îl întâlneam pe Pierre-Ange Destinat pe stradă, îi ziceam „Domnul procuror”. Bărbaţii îşi scoteau şepcile, iar femeile simple se aplecau. Celelalte, doamnele, cele care erau din lumea lui, îşi plecau puţin capul, precum păsările mici când beau apă. Toate astea îl interesau foarte puţin. Nu răspundea saluturilor, sau, când răspundea cât de cât, ar fi fost nevoie să porţi patru lornioane bine lustruite pentru a-i vedea buzele mişcându-se. Nu din dispreţ, aşa cum credeau cei mai mulţi, ci pur şi simplu din detaşare.

În pofida tuturor, a existat o tânără care aproape că-l înţelesese, o fetiţă despre care voi mai vorbi, şi care ea singură îl numise *Tristeţe*. Poate că din cauza ei s-a întâmplat totul, dar ea nu a ştiut niciodată nimic despre asta.

La începutul secolului, un procuror încă mai era considerat un mare domn. Şi, în timp de război, când un singur foc de mitralieră seceră o companie întreagă de voinici gata de orice, să ceri condamnarea la moarte a unui

om singur şi înlănţuit dovedea un mare meşteşug. Nu cred că acţiona din cruzime când solicita şi obţinea capul vreunui biet tip care ucisese un funcţionar de poştă sau îşi înjunghiase soacra. îl vedea pe imbecilul din faţa lui cu cătuşe la mâini şi de abia dacă-i dădea atenţie. Privea, ca să spun aşa, prin el, ca şi cum acela ar fi încetat deja să existe. Destinat nu se îndârjea împotriva unui criminal în carne şi oase, ci apăra o idee, o idee şi atât, ideea pe care o avea el despre bine şi rău.

La anunţarea sentinţei, condamnatul urla, plângea, turba, îşi ridica uneori mâinile spre Ceruri ca şi cum **şi-**ar fi adus deodată aminte *y 7*

rugăciunea. Deja Destinat nu îl mai vedea, îşi strângea notiţele în mapă, patru sau cinci foi de hârtie pe care-şi redactase rechizitoriul cu scrisul său mic şi îngrijit, muiat în cerneală violetă, un pumn de cuvinte alese care cel mai adesea făcuseră asistenţa să freamăte şi pe juraţi să cumpănească adânc în răstimpul cât nu dormeau. Erau de ajuns câteva cuvinte pentru a clădi un eşafod în doi timpi şi trei mişcări, mai repede şi mai sigur decât doi tâmplari **într-**o săptămână.

Nu avea nimic cu condamnatul, nici nu îl mai cunoştea. Am văzut cu ochii mei dovada pe un hol, la sfârşitul unui proces: Destinat ieşi cu frumoasa lui blană încă pe umeri şi cu aerul de Cato, şi dădu de viitorul mire al Văduvei: acesta din urmă îl apostrofă pe un ton plângăreţ. Avea ochii roşii după anunţarea sentinţei şi, cu siguranţă, la ora aceea regreta focurile de armă pe care le trăsese în burta patronului său. „Dom’le procuror, gemu el, dom’le procuror… „şi Destinat îl privi în ochi, parcă fără să vadă jandarmii şi cătuşele, şi îi răspunse pu**nându-**i mâna pe umăr: „Da, prietene, ne cunoaştem de undeva, nu-i aşa? Cu ce vă pot ajuta?” Fără nicio bătaie de joc, spusese totul cu sinceritate. Celălalt nu mai putu spune nimic. Era ca o a doua sentinţă.

După fiecare proces, Destinat mergea să mănânce la *Rebillon*, în faţa catedralei. Patronul e un bărbat gras, cu un cap ca o andivă, galben şi alb, şi o gură plină de dinţi

stricaţi. Se numeşte Bourrache. Nu e *9*

un om prea deştept, dar are simţul banului. E în natura lui. Nu trebuie judecat pentru asta. Poartă mereu un şorţ mare, de postav albastru, care-l face să arate ca un butoi închingat. Odinioară avea o soţie care nu părăsea niciodată patul din pricina unei boli care pe la noi e numită lingoare şi în care se întâmplă să vezi bolnavii începând să confunde ceţurile din noiembrie cu propria lor dezorientare. Între timp, femeia a murit, mai puţin din pricina bolii ei, de care trebuise să se ataşeze până la urmă, cât a ceea ce **s-**a întâmplat, din pricina *Cazului*.

În vremea aceea, cele trei fiice ale lui Bourrache erau nişte mici crini, cu o nuanţă sângerie care parcă le făcea chipul să fie scăldat în flăcări. Cea mică nu împlinise zece ani. Nu a avut noroc. Sau poate că a avut mare noroc. Cine ştie?

Celelalte două nu aveau decât prenume, Aline şi Rose, şi celei mici toată lumea îi spunea *Belle*, iar unii care se voiau poeţi adăugau chiar *Belle de jour*[1]. Când erau toate trei în local, ducând carafele, paharele şi tacâmurile, în mijlocul a zeci de bărbaţi care vorbeau tare şi beau prea mult, mi se părea că sunt nişte flori rătăcite **într-**o tavernă a viciilor. Şi îndeosebi mezina îmi părea atât de pură, încât am văz**ut-**o întotdeauna foarte departe de lumea noastră.

Când Destinat intra în restaurant, Bourrache, care este un om al obişnuinţelor, îi spunea de fiecare dată aceeaşi frază, fără să schimbe nici măcar o virgulă: „Încă unul bun de scurtat, domnule procuror!”. Nu răspundea nimic. Apoi Bourrache îl invita la masă. Destinat avea masa lui, care-i era rezervată tot anul, una dintre cele mai bune mese. Nu am spus cea mai bună, fiindcă aceasta – aflată chiar lângă soba imensă de faianţă, domina din spatele perdelelor întreaga piaţă a Palatului – aceasta deci era păstrată pentru judecătorul Mierck, un obişnuit al locului. Mierck venea de patru ori pe săptămână. Lucru dovedit de burta lui bombată şi de pielea ciupită de-o acnee roşiatică

1 Belle de jour este numită în franceză floarea de volbură (Convolsus arvensis), numită uneori şi rochia-fecioarei sau crin de câmp. (n.t.)

de parcă toate paharele băute **s-**ar fi aşezat unul lângă altul aşteptând uşurarea. Mierck nu**-**l plăcea prea tare pe procuror. Iar acesta îi răspundea în acelaşi fel. Ba chiar cred că ceea ce scriu este destul de departe de adevăr, dar îi vedeam salutâ**ndu-**se grav, scoţâ**ndu-**şi pălăria, ca doi oameni pe care totul îi desparte, dar care au totuşi în comun aceeaşi lume de zi cu zi.

Cel mai ciudat era că Destinat venea rar la *Rebillon* şi cu toate astea avea masa lui, la care nu stătea nimeni trei sferturi din an, ceea ce însemna o pierdere însemnată pentru Bourrache, dar acesta nu ar fi dat masa altcuiva pentru nimic în lume, nici chiar în zilele de târg, când toţi ţăranii din ţinut, după ce iscodiseră vitele, veneau să se ghiftuiască şi să bea un litru de tărie până la ivirea zorilor, înainte de a se descărca în bordelul lui Madam Nain. Masa rămânea goală şi lumea era refuzată. Ba chiar, o dată, Bourrache a dat afară un negustor de animale care pretindea să se aşeze la acea masă. Negustorul nu **s-**a mai întors niciodată.

„Mai mult valorează o masă de rege fără rege decât un client cu picioarele pline de bălegar!” Iată ce mi**-**a zis Bourrache **într-**o zi când îl sâcâiam.

Prima zi de luni din decembrie. La noi în orăşel. 1917. O vreme siberiană. Pământul trosnea sub tălpi şi zgomotul răsuna până în creştetul capului. Îmi amintesc pătura imensă cu care fusese acoperit cadavrul fetiţei, şi care se udase imediat, şi pe cei doi paznici, Berfuche, un ins scund, cu urechi de porc sălbatic, acoperite de păr, şi Grosspeil, un alsacian a cărui familie se expatriase cu patruzeci de ani în urmă, care îl supravegheau din apropierea malului. Un pic mai în spate venea flăcăul Brechut, un voinic burtos, cu părul ţeapăn ca o mătură, care**-**şi mototolea vesta neştiind ce trebuia să facă, să plece sau să rămână. El era cel care descoperise cadavrul în apă în timp ce mergea la muncă. Era conţopist la poliţie. Şi astăzi face acelaşi lucru, doar că e cu douăzeci de ani mai în vârstă şi are craniul neted ca o banchiză.

Nu e mai deloc greu un trup de zece ani, pe deasupra

îmbibat de apă, iarna. Berfuche a tras de un colţ al păturii, apoi, a suflat în palme pentru a se încălzi. Se ivi chipul lui *Belle de jour*. Câţiva corbi au trecut fără niciun zgomot.

Semăna cu o prinţesă din basme, cu buzele vineţii şi pleoapele albe. Părul i se încurca în iarba veştejită de dimineţile geroase. Mâinile ei micuţe strânseseră în ele vidul. Era atât de frig în ziua aceea, încât mustăţile tuturor se umpleau de zăpadă în timp ce suflau aerul ca nişte tauri. Băteau din tălpi pentru a face sângele să le circule din nou în picioare. Pe cer, nişte gâşte greoaie zburau în cercuri. Păreau să fi pierdut drumul. Soarele se înghesuia în mantaua lui de ceţuri, care se scămoşa tot mai mult. Până şi tunurile păreau să fi îngheţat. Nu se mai auzea nimic.

— Poate că au făcut în sfârşit pace, încercă neîncrezător Grosspeil.

— Pace pe naiba! i-o trânti colegul său şi acoperi corpul micuţei cu pătura udă de lână.

Erau aşteptaţi domnii din V. Sosiră în sfârşit, însoţiţi de primar, care avea înfăţişarea din zilele proaste, cea pe care o ai când eşti smuls din pat la ore nu tocmai creştineşti şi pe o vreme pe care nu-ţi vine să scoţi niciun câine afară. Erau judecătorul Mierck, grefierul său, al cărui nume nu l-am ştiut niciodată, dar căruia toată lumea-i zicea *Ciupitu* din cauza unei eczeme urâte care îi mânca jumătatea stângă a feţei, trei jandarmi gradaţi şi un ofiţer. Nu ştiu ce căuta acolo ofiţerul, dar în orice caz nu l-am văzut prea mult timp: a leşinat imediat şi a trebuit să fie dus la Cafe Jacques. Individul acesta, care îşi dădea atâta importanţă, nu trebuise niciodată să se apropie de o baionetă, mai puţin în armurărie, şi totuşi! Se vedea cât e de plin de el în uniforma călcată impecabil, croită parcă pentru un manechin de la casa de modă Poiret. Războiul îl făcea lângă o sobă de fontă, aşezat într-un fotoliu confortabil de catifea, şi când se lăsa seara, sub lambriuri aurite şi lustre de cristal, le povestea despre război fetelor în rochii de bal, cu un pahar de şampanie în mână, printre acordurile vioaie ale orchestrei de cameră.

Cu pălăria Cronstadt şi cu aspectul său de ins ghiftuit cu bucate alese, judecătorul Mierck era un om autoritar. Sosurile cu vin îi colorau poate urechile şi nasul, dar nu-l înmuiau deloc. Ridică el însuşi pătura şi o privi pe *Belle de jour* o bună bucată de vreme. Ceilalţi aşteptau un cuvânt, un suspin, de altfel o cunoştea bine, o vedea mereu, sau aproape mereu, când mergea să se îndoape la *Rebillon*. Privi trupul micuţ de parcă ar fi fost vorba de o piatră sau de o bucată de lemn: fără inimă, cu un ochi la fel de rece ca apa care curgea la doi paşi.

— Este fetiţa lui Bourrache, i se şopti la ureche, ca şi cum i **s-**ar fi spus: biata micuţă, avea doar zece ani, vă daţi seama, ieri încă vă mai aducea pâinea şi vă netezea faţa de masă. Deodată, se întoarse pe călcâie spre cel care îndrăznise să-i vorbească:

— Şi? Ce-mi pasă mie de asta? Un mort e un mort.

Înainte de asta, pentru noi judecătorul Mierck era judecătorul Mierck, nici mai mult, nici mai puţin. Avea funcţia pe care o avea şi nu ieşea din ea. Oamenii nu-l plăceau prea tare, dar i se arăta respect. Însă după ceea ce spuse în acea primă zi de luni din decembrie, dinaintea trupului neînsufleţit şi ud leoarcă al micuţei, şi, mai ales, felul în care o spuse, cu multă asprime, puţin zâmbitor, citi**ndu-i-**se în ochi plăcerea de a avea o crimă, în sfârşit, o crimă adevărată

— Căci era o crimă, nimeni nu se putea îndoi de asta! – în acea vreme de război când toţi *y* ucigaşii şomau în civil pentru a se îndârji sub uniformă, după răspunsul său, aşadar, ţinutul îi întoarse spatele, din**tr-**odată, şi nu îl mai privi de atunci decât cu dezgust.

— Bine, bine, bine, bine... spuse Mierck fredonând, ca şi cum **s-**ar fi pregătit să meargă la un joc de quilles[2] sau la o partidă de vânătoare. După aceea, i se făcu foame. Un moft, un capriciu: îi trebuiau ouă, „potrivit de moi, dar nu cleioase!”, a specificat, de îndată, în chiar locul unde se afla, pe malul canalului îngust, la – 10 grade, lângă

2 Quilles e un joc popular în unele regiuni din sud-vestul Franţei. Este un sport asemănător cu tradiţionalul Jeu de boules“ {„petanque“). (n.t.)

cadavrul lui *Belle de jour*: şi asta i-a contrariat, de asemenea, pe oameni!

Unul dintre jandarmi, care se întorsese după ce depusese cocheta cu galoane, porni din nou, în mare grabă, la ordine, să-i facă rost de ouă, „mai mult decât ouă, nişte mici lumi, nişte mici lumi”, în acest fel le numea judecătorul Mierck, spărgând coaja cu un ciocănel minuscul de argint ştanţat pe care îl scotea de fiecare dată special pentru asta din buzunarul de la vestă, pentru că avea adesea acest capriciu, care-i făcea mustaţa să se mânjească de gălbenuş auriu.

În aşteptarea ouălor, cerceta cu privirea metru cu metru împrejurimile, şuierând, cu mâinile la spate, în vreme ce ceilalţi căutau în continuare să se încălzească. Şi vorbea, nu îl mai oprea nimeni. Pe buzele sale nu mai era *Belle de jour*, deşi îi spunea şi el odată astfel, îl auzisem eu însumi. O numea, de acum înainte, *victima*, de parcă, pe lângă viaţa pe care o înlătură, moartea ar răpi şi frumoasele nume ale florilor.

— Dumneata ai găsit victima?

Tânărul Brechut îşi scotoceşte în con*ţi, y* nu are vesta de parcă ar vrea să se ascundă. Dă din cap în semn că da, iar celălalt îl întreabă dacă şi-a înghiţit limba. Tânărul Brechut răspunde că nu, dând iar din cap.

Toate astea, e clar, îl irită pe judecător, care începe să-şi piardă buna dispoziţie pe care asasinatul i-o dăduse, mai ales că jandarmul întârzie şi ouăle nu mai vin. Atunci tânărul Brechut consimte să dea detalii, iar celălalt îl ascultă, murmurând din când în când „bine, bine, bine... M.

Minutele trec. E la fel de frig în continuare. Până la urmă gâştele au dispărut. Apa curge. Un colţ al păturii se udă, curentul îl vântură **într-**o parte şi-n alta, îl face să se mişte, ca o mână care bate măsura, se scufundă puţin şi apoi reapare. Dar judecătorul nu vede nimic. Ascultă relatarea junelui Brechut, nu pierde nicio fărâmă din ea, a uitat de ouă. Celălalt are încă mintea limpede, dar mai târziu, după ce va fi cutreierat toate cafenelele ca să-şi

istorisească povestea şi să fie cinstit de toţi patronii, va scorni un întreg roman. Către miezul nopţii, va ajunge beat criţă, zbierând numele fetiţei, scoţând tremolouri înfrigurate şi scăpândbeen-se în pantaloni, uşurându-se de toate paharele băute în dreapta şi-n stânga. Târziu, la sfârşitul serii, umflat şi vânăt ca un porc, nu mai schiţa decât nişte gesturi, în faţa unui public numeros. Gesturi frumoase, serioase şi dramatice, pe care vinul băut le făcea şi mai grăitoare.

Fesele mari ale judecătorului Mierck se răvirgfin pp scaunul său de vânătoare, unj de abanos care Jgţ-fr-ifnpresie puternică printre noi primele dăţi când îl scosese – îl avea din colonii... petrecuse trei ani urmărind hoţi de găini şi de grâne prin Etiopia sau ceva de genul ăsta. îl plia şi-l deschidea fără încetare pe teren, în timpul anchetelor, meditând de pe el ca un pictor aflat lângă un model sau jucându-se ca şi cu un baston cu măciulie, lucru normal în lipsa bătăliilor.

Judecătorul îl ascultase pe Brechut mâncând în acelaşi timp ouăle, fiindcă acestea veniseră până la urmă, aduse într-o cârpă mare şi albă din care ieşeau aburi, de către jandarmul servil care alergase cu o supunere oarbă. Mustaţa judecătorului era acum galbenă şi cenuşie. Cojile de ou îi zăceau la picioare. Le zdrobi sub talpă ştergându-şi buzele cu o batistă lată de pânză. S-ar fi zis că sfărâmase oasele de sticlă ale unor păsări. Cojile i se lipiseră de cizmă şi arătau ca nişte pinteni mici de tot, în timp ce alături, la doi paşi, *Belle de jour* se odihnea în continuare sub giulgiul său de lână udă. Cu toate astea, judecătorului îi priiseră ouăle. Ba chiar sunt sigur că i s-au părut mai bune datorită împrejurării în care le mâncase.

Brechut îşi isprăvise povestea. Judecătorul îl descususe pe îndelete în timp ce mesteca *micile lumi*, ca un cunoscător. „Bine, bine, bine...”, spuse ridicându-se şi aranjându-şi plastroiiul. Apoi privi peisajul, scrutândg de.4>aiăă – sfr. fi M şi-l întipărească pe retină. Era, în continuare la fel de ţeapăn, cu pălăria bine aranjată pe cap.

Dimineaţa îşi prefira încet lumina şi orele. Toţi cei prezenţi erau aşezaţi ca nişte figurine de plumb pe o scenă în miniatură. Berfuche avea nasul roşu şi ochii înlăcrimaţi. Grosspeil pălea, luând culoarea apei. *Ciupitu* stătea cu carneţelul în mână, îşi luase notiţe, şi îşi

7 7 J y 7 7 9

mai scărpina uneori obrazul bolnav pe care frigul îl umpluse de semne albe. Jandarmul cu ouăle părea de ceară. Primarul se întorsese la primărie, tare mulţumit că va sta la cald. Îşi îndeplinise sarcina, restul nu-l mai interesa.

Judecătorul înghiţea aerul albastru, umplâ**ndu-**şi plămânii, cu mâinile la spate, sărind pe loc. Era aşteptat Victor Desharet, medicul din V. Dar judecătorul nu se mai grăbea. Savura momentul şi locul. Încerca să-l reţină cât mai adânc în memoria sa, în care erau deja destule decoruri de crime şi peisaje ale asasinatelor. Era muzeul lui personal şi, sunt sigur că, atunci când îl vizita, îi dădea fiori cu nimic mai prejos decât cei ai ucigaşilor. Este atât de subţire graniţa dintre fiară şi vânător.

y

Medicul soseşte: ce echipă straşnică fac ei şi judecătorul! Se cunosc din liceu. Se tutuiesc, dar atât de curios încât, uitâ**ndu-**te la ei, ai spune că nu o fac. Mănâncă adesea împreună, la *Rebillon* şi în alte hanuri; mesele lor durează ore întregi; se aduc toate felurile de mâncare, mai ales specialităţi din carne de porc şi de pasăre: tobă, sângerete, picioare de porc pane, măruntaie, creier, rinichi prăjiţi. Până la urmă, cunoscâ**ndu-**se aşa de bine şi comandând aceleaşi mâncăruri, cei doi au ajuns să semene: aceeaşi culoare a pielii, aceeaşi burtă, aceiaşi ochi ce par să privească pe deasupra lumii pentru a evita noroiul străzilor, precum şi lucrurile care te pot emoţiona.

Desharet priveşte trupul ca pe un caz şcolăresc. Se vede că e îngrijorat că-şi va uda mănuşile. Şi el o cunoştea bine pe micuţă, dar sub degetele lui nu mai este o copilă moartă, e doar un cadavru. Îi atinge buzele, ridică pleoapele, dezveleşte gâtul lui *Belle de jour* şi atunci toată

lumea remarcă urmele vineţii care alcătuiesc parcă un fel de colier.

— Strangulare! dă verdictul. Nu trebuia să fi ieşit de pe băncile facultăţii ca să-ţi dai seama de asta, dar în sfârşit, în dimineaţa aceea geroasă, atât de aproape de trupul micuţ, cuvântul ne dă tuturor fiori.

— Bine, bine, bine… reia judecătorul, foarte mulţumit că are o crimă, una adevărată, pe care să o disece, în plus, uciderea unui copil, a unei fetiţe – asta încununează întreaga poveste. Iar apoi, întorcându-se pe călcâie cu o expresie studiată şi gesturi largi, cu mustaţa plină de gălbenuş, spune:

— Şi cu poarta asta ce-i? Iar atunci toată lumea priveşte poarta în cauză ca şi cum tocmai apăruse ca o Fecioară Maria, o portiţă întredeschisă către nişte ierburi îngheţate şi strivite, o poartă care zăvorăşte o incintă largă cu ziduri înalte şi, dincolo de această incintă, un parc, un parc adevărat, cu pomi adevăraţi şi, în spatele acestor pomi care îşi încrucişează crengile goale, silueta unei clădiri înalte, o casă boierească, un mare şi complicat edificiu.

Brechut este cel care îi răspunde, frângându-şi mâinile de frig:

— Păi, este parcul Castelului…

— Un castel… reluă judecătorul ca şi când puţin i-ar fi păsat de el.

— Păi da, castelul procurorului.

— Ca să vezi, deci aici este… adăugă judecătorul, mai mult pentru el însuşi decât pentru noi ceilalţi, care nu mai contam pentru el nici cât negru sub unghie. S-ar fi zis că se bucura să audă evocat numele rivalului său – şi că acest nume e asociat duhorii unei morţi violente –, pe care îl ura din motive pe care de altfel nici nu le cunoşteam, poate pur şi simplu fiindcă judecătorul Mierck nu putea decât să urască, fiindcă asta era natura lui profundă.

— Bine, bine, bine… reluă, brusc înveselit, lăsându-şi trupul masiv pe scăunelul său exotic, pe care-l pusese chiar în faţa portiţei ce dădea spre parcul Castelului. Şi

rămase acolo o vreme, îngheţând, în timp ce jandarmii îşi loveau călcâiele şi suflau în mănuşi, tânărul Brechut nu-şi mai simţea nasul, iar *Ciupitu* se făcea gri-violet.

Trebuie totuşi să o spunem, Castelul nu este o nimica toată. El impune şi celor mai greu de impresionat cu zidurile sale din cărămidă ce alcătuiesc, împreună cu acoperişurile de ardezie, o bijuterie a cartierului bogat – da, da, are şi orăşelul nostru unul, precum şi o clinică ce nu se golea în acei ani de măcel mondial, două şcoli, una pentru fete, cealaltă pentru băieţi, şi o Uzină, enormă, cu hornuri rotunde care împung cerul şi aruncă, iarnă sau vară, zi şi noapte, trâmbe de fum şi funingine. Ea ţine în viaţă tot ţinutul de când a apărut, la sfârşitul anilor ’80. Puţini sunt oamenii care nu lucrează aici. Toţi sau aproape toţi au părăsit viile şi câmpurile. Şi de atunci, pârloagele şi mărăcinii s-au tot întins de-a lungul marii podgorii, înghiţind livezile, butucii de viţă, brazdele de pământ bun.

Oraşul nostru nu e prea mare. Nu este V., nici pe departe. Totuşi, poţi să te pierzi în el. Înţeleg prin asta că are suficient de multe colţuri umbrite şi foişoare pentru ca oricine să găsească aici cu ce să-şi flateze melancolia. Uzinei i se datorează clinica, şcolile şi mica bibliotecă în care nu intră orice carte.

Patronul Uzinei nu are nici nume, nici chip, este un grup, cum se spune, iar cei ce vor să fie maliţioşi adaugă: un consorţiu. Rânduri de locuinţe au apărut acolo unde altă dată era pământ însămânţat. Străzi micuţe şi înghesuite, identice una cu alta. Case închiriate pentru o nimica toată, sau pentru un preţ mare – liniştea, supunerea, pacea socială – unor muncitori care nu speraseră la atât şi cărora li se părea caraghios ca acum să se uşureze într-un closet şi nu într-o gaură neagră făcută în mijlocul unei scânduri de brad. Vechile ferme, puţinele care mai există, s-au comasat una într-alta, strânse bine în jurul bisericii, ca dintr-un reflex, îmbrăţişându-şi vechile ziduri şi feres

7 *y J y* tre’ joase şi aruncându-şi afară, prin porţile întredeschise ale hambarelor, mirosurile acre de grajd şi

de lapte covăsit.

Au fost săpate în oraş două canale, unul mare şi unul mic. Cel mare pentru şlepurile care aduc cărbune şi calcar şi iau carbonatul de sodiu. Cel mic pentru alimentarea celui mare, dacă acesta rămâne vreodată fără apă. Lucrările au durat zece ani. Domnii cu cravată se plimbau peste tot, aveau buzunarele pline ochi şi cumpărau pământurile cu amândouă mâinile. În vremurile acelea, treburile mergeau atât de uşor încât puteai liniştit să te îmbeţi timp de o lună întreagă. După aceea, **într-**o zi nu au mai fost văzuţi. Plecaseră înapoi. Oraşul era al lor. După aceea, a trebuit să se muncească. Să se muncească pentru ei.

Reîntorcâ**ndu-**ne la Castel, sinceritatea ne obligă să spunem că este clădirea cea mai importantă din burg. Bătrânul Destinat, vreau să spun tatăl, îl construise imediat după dezastrul de la Sedan[3]. Şi nu se zgârcise deloc. În ţinutul nostru, cum vorbim puţin, ne place uneori să impunem respect pe alte căi. Procurorul a fost întotdeauna un locuitor al oraşului. Ba chiar mai mult de atât: aici **s-**a născut şi tot aici a murit.

Castelul este uriaş, nu e făcut pe măsura oamenilor. Cu atât mai mult cu cât familia nu a fost niciodată numeroasă. Bătrânul Destinat, de îndată ce a avut un băiat, a oprit maşina. Oficial, era de ajuns. Ceea ce nu l-a împiedicat să umple câteva pântece cu bastarzi foarte drăguţi, cărora le-a dat o monedă de aur până la douăzeci de ani şi o frumoasă scrisoare de recomandare în prima zi a celui de-al 21-lea, precum şi un şut în fund simbolic pentru a merge să afle departe de tot dacă Pământul e într-adevăr rotund.

La noi, asta se cheamă generozitate. Nu toată lumea procedează astfel.

Procurorul era ultimul Destinat. Nu vor mai exista alţii după el. Nu că nu **s-**ar fi însurat, dar soţia lui a murit

3 La Sedan a avut loc pe 1 septembrie 1870 înfrângerea armatei franceze, urmată de capitularea trupelor şi de capturarea împăratului Napoleon III, moment decisiv în războiul franco-german. (n.t.)

prea devreme, la şase luni după noaptea nunţii, unde se adunaseră toţi cei pe care întreg ţinutul îi socotea oameni importanţi şi cu stare. Tânăra fată provenea din Vincey. Strămoşii săi luptaseră la Crécy[4]. Aşa cum făcuseră, de altfel, strămoşii tuturor, dar nimeni nu-şi mai aduce aminte şi oricum puţin le pasă.

Am văzut un portret al fetei, din vremea căsătoriei, agăţat în vestibulul Castelului. Pictorul venise de la Paris. Surprinsese pe chipul ei sfârşitul apropiat. Erau izbitoare paloarea aceea de viitoare moartă şi resemnarea din trăsăturile fetei. Prenumele ei era Clelis. Nu-i un nume banal şi e foarte y frumos gravat în marmura roz a mormântului său.

În parcul Castelului, un întreg regiment ar putea fi cantonat fără să se înghesuie. Este înconjurat de apă: în spate e un mic şanţ comunal ce serveşte ca legătură între piaţa primăriei şi portul de îmbarcare, apoi micul canal despre care am vorbit şi peste care bătrânul pusese să se construiască un pod japonez văruit grosolan. Oamenii îi spun *Caltaboşul*, deoarece culoarea lui aminteşte de cea a sângelui fiert. Pe malul celălalt, se văd ferestrele mari ale unei clădiri înalte, laboratorul Uzinei, unde inginerii se străduiesc să descopere cum să aducă mai mulţi bani patronului lor. În dreapta parcului leneveşte un râu îngust şi sinuos, Guerlante, al cărui nume spune multe despre cursul său încetinit, cu vârtejuri şi flori de nufăr. Apa inundă totul. Parcul Castelului e ca o mare ţesătură îmbibată. Ierburile cresc fără încetare. Un loc făcut să atragă răul.

E ceea ce i **s-**a întâmplat lui Clelis Destinat: totul **s-**a terminat în trei săptămâni, între prima vizită a doctorului şi ultima lopată a lui Ostrane, groparul, care pe aceasta din urmă o aruncă foarte încet. „De ce tocmai pe aceasta şi nu alta?” l-am întrebat **într-**o zi. „Fiindcă aceasta, mi**-**a răspuns el privi**ndu-**mă cu ochii săi ca nişte puţuri

4 La începutul Războiului de O Sută de Ani, victoria englezilor în bătălia de la Crecy (26 august 1346) a marcat începutul unei noi ere în strategia militară, (n.t.)

întunecate, fiindcă aceasta trebuie să rămână în amintire… w Ostrane e cam flecar, îi place să dea replici de efect. Şi-a greşit meseria, l-aş fi văzut foarte bine pe scena unui teatru.

Bătrânul Destinat era un om al pământului, dar în cincizeci de ani reuşise totuşi să se şlefuiască, cheltuind o groază de bancnote şi săculeţi cu aur. Intrase **într-**o altă lume. Avea şase sute de angajaţi, deţinea cinci ferme date în arendă, opt sute de hectare de pădure de stejar, nenumărate păşuni, zece imobile de locuinţe la V. şi o saltea

— *7*

plină ochi de acţiuni – şi nu din cele neprofitabile! – pe care ar fi putut dormi zece oameni fără să-şi dea coate.

Primea oaspeţi şi era primit. Peste tot. Atât la episcop, cât şi la prefect. Ajunsese cineva.

Nu am vorbit despre mama lui Destinat. Cu ea lucrurile stăteau altfel: provenea din lumea mai bună – a pământului, de asemenea, dar nu cea care-l lucrează, ci aceea care-l deţine dintotdeauna. Prin zestre, îi adusese soţului ei mai mult de jumătate din ceea ce avea şi ceva bune maniere. După aceea, se retrăsese în cărţi şi în lucrările rezervate doamnelor. A avut dreptul să-i aleagă fiului ei un prenume: acesta fu *Ange*. Bătrânul adăugă: Pierre. I se părea că *Ange* e lipsit de vigoare şi de virilitate. Apoi, nu îl mai văzu pe fiul ei deloc, sau aproape deloc. Între bonele englezoaice din primii ani şi internatul colegiului iezuiţilor, timpul trecu mai repede decât o bătaie din aripi. Mama trimise acolo un copil smiorcăit, cu pielea rozalie şi ochii umflaţi de plâns şi **într-**o zi se trezi în faţa unui tânăr rigid, pe bărbia căruia erau trei fire de păr şi două coşuri, şi care o privea de sus, ca un adevărat mic domn modelat de latină şi de greaca veche, plin de importanţă şi de vise de cocoş.

Muri aşa cum trăise: retrasă, în singurătate. Puţini băgară de seamă. Fiul era la Paris pentru studiile sale de Drept. Când se întoarse pentru înmormântare, era un tinerel care cunoscuse viaţa capitalei, priceput în arta

conversaţiei, cu baston din lemn lustruit, guler impecabil şi o mustăcioară subţire, pomădată *à la Jaubert,* ultima modă! Bătrânul îi comandă tâmplarului cel mai frumos sicriu, iar acesta lucră pentru singura dată în viaţa lui unul din palisandru şi mahon înainte de a înşuruba pe coşciug mânere din aur. Din aur adevărat. Puse apoi să se construiască un cavou deasupra căruia o statuie de bronz îşi întinde mâinile spre cer, în vreme ce alta, îngenuncheată, plânge în tăcere: asta nu semnifică mare lucru, dar produce un efect impresionant.

După încheierea doliului, bătrânul nu-şi schimbă defel obiceiurile. Puse doar să i se croiască trei costume din postav negru şi brasarde de stofă.

A doua zi după înmormântare, fiul s-a întors la Paris. Rămase acolo încă mulţi ani.

După aceea, se întoarse într-o zi, prea serios şi ajuns procuror. Nu mai era tânărul ageamiu care aruncase trei trandafiri pe sicriul mamei sale cu o strâmbătură de suficienţă înainte de a o şterge la fel de nepăsător de teamă că nu va prinde trenul. Ai fi spus că ceva îl frânsese pe dinăuntru. Dar nu s-a ştiut niciodată ce.

Mai târziu, văduvia îl zdrobi de tot. Şi *il 7»* îndepărtă. De lume. De noi, ceilalţi. De el însuşi, fără îndoială. Cred că o iubea cu adevărat pe tânăra lui floare de seră caldă.

Bătrânul Destinat muri la opt ani după nevasta sa, într-un atac pe un drum găunos, când mergea să-şi vadă una din ferme ca să-l muştruluiască pe arendaş şi poate chiar să-l dea afară. A fost găsit cu gura deschisă şi nasul zdrobit într-o ceaţă groasă de început de aprilie datorată aici ploilor care biciuiesc atunci cerul şi transformă pământul într-o mâzgă cleioasă. Se întorsese până la urmă de unde venise. Bucla se închisese. Banii nu-l ajutaseră prea mult. Murise ca un băiat de fermă oarecare.

Iar fiul rămase atunci cu adevărat singur. Singur în casa cea mare.

Dacă îşi păstrase obiceiul de a privi lumea de sus, în schimb se mulţumea cu puţin. Odată trecută tinereţea sa de fante cu maniere alese şi ochi ager, tot ce rămăsese era

un om care înainta în vârstă. Munca lui îi ocupa tot timpul. În vremea bătrânului, Castelul avea şase grădinari, un paznic, o bucătăreasă, trei valeţi, patru cameriste şi un fochist. Acest întreg trib condus sub cravaşă era înghesuit în încăperi comune strâmte şi în camerele de sub acoperiş, unde pe timp de iarnă apa îngheţa în căni.

Procurorul le mulţumi şi unora şi altora. Nu se arătă zgârcit. Fiecare primi o scrisoare de recomandare şi o sumă frumoasă. Nu îi păstră decât pe bucătăreasă, Barbe, care deveni, prin forţa împrejurărilor, şi cameristă, şi pe soţul ei căruia i se spunea *Gravul*, fiindcă nimeni nu-l văzuse vreodată zâmbind, nici chiar nevasta lui, ea care avea tot timpul un chip încreţit şi voios. *Gravul* se ocupa cum putea de întreţinerea domeniului şi de tot felul de treburi mărunte. Cei doi ieşeau rareori. Şi nu îi auzeai mai deloc. Nici procurorul nu era altfel. Casa părea adormită. Prin acoperişul unuia din turnuri curgea apă. O glicină mare, care fusese lăsată să crească în voie, sufocase cu ramurile ei mai multe persiene. Câteva pietre crăpaseră din cauza gerului. Casa îmbătrânea, ca şi oamenii.

Destinat nu primea niciodată oaspeţi. Le întorsese spatele tuturor. În fiecare duminică, mergea la slujbă. Avea banca lui, marcată cu iniţialele familiei, care erau cioplite în lemnul de stejar. Nu lipsea niciodată. Preotul îl dezmierda din priviri în timpul predicilor de parcă ar fi fost un cardinal sau un complice. Apoi la sfârşit, după ce mulţimea de şepci şi de batice brodate ieşise din bârlog, îl conducea până în piaţă. Sub salvele clopotelor, în timp ce Destinat îşi punea mănuşile din piele de ied – avea mâini delicate ca ale unei femei şi degete subţiri ca nişte portţigarete – îşi spuneau tot felul de nimicuri, dar pe un ton de oameni versaţi, unul cunoscând sufletele, celălalt fiind trecut prin cele lumeşti. Baletul se încheiase. Apoi se întorcea acasă şi nimeni nu şi-ar fi putut închipui singurătatea lui şi nu ar fi criticat-o.

Într-o zi, unul dintre directorii Uzinei veni să solicite favoarea de a fi primit la Castel. Protocol, schimb de cărţi de vizită, plecăciuni, pălăria scoasă. Este primit. Directorul

acesta era un belgian gras şi surâzător, cu favoriţi roşcaţi şi ondulaţi, scund şi îndesat, îmbrăcat ca un *gentleman* dintr-un roman, cu redingotă, pantaloni în carouri, găitane şi *boots* lăcuite. Imediat, Barbe soseşte cu un platou mare şi tot ceea ce trebuie pentru ceai. Îi serveşte. Dispare. Directorul flecăreşte. Destinat vorbeşte puţin, bea puţin, nu fumează, nu râde, ascultă politicos. Celălalt se învârte în jurul ceainicului, vorbeşte despre biliard timp de zece minute, apoi despre vânătoarea de potârnichi, bridge, havane şi, în sfârşit, gastronomie franceză. Au trecut deja trei sferturi de oră de când a venit. Se pregăteşte să vorbească despre vreme, dar deodată Destinat îşi priveşte ceasul, un pic pieziş, dar îndeajuns de încet pentru a-i lăsa celuilalt destul timp ca să-l vadă.

Directorul înţelege, tuşeşte, pune ceaşca pe masă, tuşeşte din nou, ia ceaşca şi până la urmă se avântă: are să-i ceară o favoare, dar nu ştie dacă să îndrăznească, ezită, de fapt se teme să nu fie inoportun, poate chiar grosolan... Totuşi, se aruncă în sfârşit în apă: Castelul e mare, foarte mare, şi are dependinţe, anume căsuţa din parc, nelocuită, dar cochetă şi independentă. Problema directorului este că Uzina merge bine, prea bine chiar, şi e nevoie de tot mai mult personal, mai cu seamă ingineri, şefi, dar nu mai ai unde să-i cazezi pe aceşti ingineri pentru că, nu-i aşa, n-o să-i duci în oraş, în casele muncitorilor, nu, să-i înghesui cu aceşti oameni care dorm câteodată şi patru într-un pat, beau vin din greu, înjură tot timpul şi se înmulţesc precum animalele, niciodată! Aşadar, directorului i-a venit o idee, o mică idee... dacă domnul procuror ar accepta, dar nimic nu îl obligă să facă asta, fireşte, fiecare este stăpân pe ce e al lui, dar cu toate astea, dacă ar accepta să închirieze căsuţa din parc, Uzina şi directorul i-ar fi foarte recunoscători, ar plăti scump, desigur, şi nu ar muta acolo pe oricine, numai feţe subţiri, cineva politicos, discret, tăcut, subşefi, dacă nu chiar şefi, şi fără copii, îşi dă cuvântul directorul şi asudă din greu sub gulerul lui fals şi în *boots*. Tace, aşteaptă, nu îndrăzneşte nici măcar să-l privească pe Destinat care s-a

ridicat şi contemplă parcul şi bruma care s-a lăsat peste el.

Urmează o tăcere prelungă. Directorul regretă deja demersul său când, brusc, Destinat se întoarce spre el şi îi spune că e de acord. Aşa, pur şi simplu. Pe un ton indiferent. Celuilalt nu îi vine să creadă. Se înclină, se bâlbâie, îngaimă ceva, mulţumeşte cum poate, merge de-a-ndărătelea, apoi pleacă iute, înainte ca gazda lui să-şi schimbe decizia.

De ce acceptase procurorul? Poate doar pentru ca directorul să plece mai repede şi să-l lase din nou în tăcerea lui; sau poate că găsise o anumită plăcere în a i se cere ceva măcar o dată în viaţa lui, altceva decât să trimită pe cineva la moarte sau să-i refuze lucrul acesta.

Era cam prin ’97—98. E mult de atunci. Uzina a plătit lucrările de restaurare ale căsuţei din parc. Umiditatea o mâncase ca pe o bucată de lemn vechi. Până atunci, aici fuseseră depozitate lucrurile de care nu mai era nevoie, câte puţin din toate şi nimic, dulapuri şubrezite şi curse de şoareci, coase ruginite şi subţiri precum cornul lunii, pietre, ardezie, o caleaşcă de tip tilbury, jucării stricate, sculuri de sfoară, unelte de grădină, haine zdrenţuite şi o mulţime de trofee de cerbi şi de mistreţi morţi şi împăiaţi – bătrânul era un vânător înrăit – pe care fiul, care făcea să cadă capete, dar detesta să le vadă, pusese să fie aduse aici, la grămadă. Păianjenii ţesuseră deasupra nenumărate pânze ce dădeau întregului ansamblu o patină antică, asemeni celei a sarcofagelor şi misterelor egiptene. Pentru a împodobi casa după marea lucrare, un decorator venise special de la Bruxelles.

Primul locatar sosi de îndată ce se terminară lucrările. Şase luni mai târziu, în locul lui veni un al doilea, care plecă, la rându-i, apoi veniră un al treilea, un al patrulea şi aşa mai departe. Nu-i mai numără nimeni. Trecură mulţi pe acolo, niciunul nu rămânea mai mult de un an şi toţi semănau între ei. Oamenii le dădeau tuturor acelaşi nume. Spuneau:

— Ia te uită, trece Locatarul!

Erau băieţi mari, încă destul de tineri, care nu făceau zgomot, nu ieşeau niciodată, nu aduceau nicio femeie, aveau consemn. În rest, plecarea la Uzină la ora 7, întoarcerea la 8, după ce luau cina într-o clădire mare căreia pe aici i se spune *Cazinoul* – te întrebi de ce, când nimeni nu a jucat niciodată nimic – şi care servea drept cantină acestor domni ingineri. Câteodată, unii din ei îndrăzneau să facă vreo câţiva paşi, duminica, prin parc. Destinat nu spunea nimic, îi lăsa în pace. Îi privea de la ferestre şi aştepta ca ei să se întoarcă în casă înainte de a merge să se plimbe şi să se aşeze pe o bancă.

Anii trecură. Viaţa lui Destinat părea să urmeze un curs neschimbat, între palatul din V., cimitirul unde mergea în fiecare săptămână la mormântul soţiei sale şi Castelul în care locuia, închis, ca şi invizibil, retras din lume, fapt ce ţesea în jurul lui un veşmânt de austeră legendă.

Înainta în vârstă, dar rămânea acelaşi. Cel puţin în aparenţă. Acelaşi om sobru care îţi dădea fiori, aceeaşi tăcere densă ca

7 7»

un secol ale cărui clipe fuseseră toate bine întrebuinţate. Dacă voiai să-i auzi vocea, o voce de altfel foarte blândă, era de-ajuns să mergi la un proces. Procese aveau loc adesea. La noi, crimele sunt mai numeroase decât în alte părţi. Asta poate fiindcă iernile sunt lungi şi te plictiseşti repede, iar verile sunt atât de fierbinţi că îţi fac sângele să fiarbă în vene.

Juraţii nu înţelegeau întotdeauna ce voia procurorul să spună: citise prea mult, iar ei nu îndeajuns. Printre ei, erau tot felul de inşi, de cele mai multe ori oameni insignifianţi. Meşteşugari bătrâni stăteau lângă ţărani cu obrajii rumeni, funcţionari mărunţi, preoţi în sutane ponosite care veneau dintr-o parohie de ţară după ce se treziseră înainte de răsărit, cărăuşi şi muncitori istoviţi. Stăteau cu toţii pe aceeaşi bancă, cea bună. Mulţi dintre ei s-ar fi putut afla pe banca din faţă, între cei doi jandarmi mustăcioşi, ţepeni ca nişte statui. Şi sunt sigur că, în

adâncul lor, ştiau asta în chip obscur, o înţelegeau fără să vrea să o recunoască, şi asta îi făcea adesea atât de plini de ură şi de potrivnici celui judecat, celui care ar fi putut fi, pe scurt, fratele lor de neşansă sau de curaj.

Când Destinat ridica vocea, toate murmurele încetau în sala de judecată. Părea că sala se reorganizează, ca atunci când eşti în faţa unei oglinzi şi tragi de cămaşă pentru a-ţi aranja gulerul. O sală întreagă de oameni care se privesc unii pe alţii şi încetează să mai respire. În tăcerea lăsată procurorul arunca primele sale cuvinte. Iar tăcerea se destrăma. Niciodată mai mult de cinci file, indiferent de cazul judecat. Sistemul procurorului era simplu ca bună ziua. Fără fleacuri. Zugrăvirea rece şi minuţioasă a crimei şi a victimei, atâta tot. Dar asta înseamnă deja mult, mai ales când nu laşi deoparte niciun detaliu. Cel mai adesea, raportul medicului îi servea ca breviar. Se ţinea de el. Îi era de-ajuns să-l citească, şi vocea lui se oprea asupra cuvintelor celor mai tăioase. Nu uita nicio rană, nicio tăietură, nici cel mai mic detaliu al unui gât tăiat sau al unei burţi spintecate. Publicul şi juraţii vedeau adesea în faţa lor imagini ce veneau de foarte departe, din ceea ce era mai sumbru, pentru a ilustra răul şi metamorfozele sale.

Se spune adesea că ne temem de ceea ce nu cunoaştem. Cred mai curând că teama se naşte când afli **într-**o bună zi ceea ce ieri încă mai ignorai. Acesta era secretul lui Destinat: cu un aer obişnuit, le punea în faţă unor oameni mulţumiţi de vieţile lor lucruri în vecinătatea cărora nu voiau să trăiască. Restul era aranjat. Triumful asigurat. Putea să ceară capul inculpatului. Iar juraţii i-l dădeau pe o tavă de argint.

După aceea, putea merge să ia masa la *Rebillon*. „Încă unul bun de scurtat, domnule procuror!” îi spunea Bourrache conducâ**ndu-**l la masa lui, trăgâ**ndu-**i scaunul cu maniere rezervate unui mare domn. Destinat desfăcea şervetul şi făcea să răsune paharul lovi**ndu-**l cu lama cuţitului. Judecătorul Mierck îl saluta fără cuvinte, iar Destinat îi răspundea în acelaşi fel. Cei doi păstrau o

distanţă de cel puţin zece metri între ei. Fiecare la masa lui. Nu schimbau niciodată un cuvânt. Mierck mânca precum un căpcăun murdar, cu şervetul înnodat la gât ca un grăjdar, cu degetele unsuroase şi ochii deja tulburi din pricina sticlelor de vin de Brouilly. Procurorul, în schimb, era un om educat. Tăia peştele ca şi cum l-ar fi mângâiat. Ploua întruna. Judecătorul Mierck îşi înghiţea desertul, *Belle de jour* moţăia în apropierea vetrei, legănată de oboseală şi de dansul iute al flăcărilor. Procurorul zăbovea în ascunzişurile visului său languros.

Undeva se ascuţea deja o lamă şi era ridicat un eşafod.

Mi **s-**a spus că talentele lui Destinat şi averea lui l-ar fi putut duce foarte departe. În schimb, a rămas toată viaţa la noi. Adică nicăieri, adică **într-**un ţinut în care, pentru mulţi ani, zgomotul vieţii a pătruns doar ca o muzică îndepărtată, înainte ca **într-**o bună dimineaţă să ne lovească în moalele capului şi să ne chinuie îngrozitor timp de patru ani.

Portretul lui Clelis împodobea încă vestibulul Castelului. Surâzând, privea de acolo lumea schimbâ**ndu-**se şi alunecând în abis. Purta veşmintele unor vremuri simple care nu mai erau. De-a lungul anilor, paloarea îi dispăruse, iar vopselele şterse îi colorau acum obrajii **într-**o trandafirie înflăcărare. Zi de zi, Destinat trecea pe la picioarele ei, tot mai decrepit, tot mai stins, cu gesturi încetinite şi pasul mai lent. Ei doi se îndepărtau tot mai mult unul de altul. Moartea brutală răpeşte lucrurile frumoase, dar le păstrează în aceeaşi condiţie. Aici e adevărata ei măreţie. Nu ne putem împotrivi.

Lui Destinat îi plăcea să privească timpul scurgâ**ndu-**se şi nu făcea uneori nimic altceva decât să stea la fereastră **într-**un şezlong de lemn sau pe banca ce ieşea în afară, datorită unei mici movile artificiale pe care primăvara o acoperea cu anemone şi saschiu, lângă apele molcome ale râului Guerlante şi cele, mai grăbite, ale micului canal. Putea fi luat, în acele momente, drept o statuie.

Încerc să înţeleg de atâţia ani, dar nu mă socotesc mai răutăcios decât alţii. Bâjbâi, mă rătăcesc, mă învârt în cerc. La început, înainte de *Caz*, Destinat era pentru mine un nume, o funcţie, o casă, o avere, un chip cu care mă intersectam de cel puţin două sau trei ori în fiecare săptămână şi înaintea căruia îmi scoteam pălăria. Dar ce se găsea în spatele acestor aparenţe nu era deloc de bine! De atunci, datorită faptului că trăiesc alături de fantoma lui, mi-a devenit **într-**un fel o cunoştinţă veche, o rudă de

7 *y*

neşansă, o parte din mine însumi, ca să spun aşa, şi încerc să îl fac să vorbească şi să prindă din nou viaţă pentru a-i pune o întrebare. Una singură. Câteodată, îmi spun că-mi pierd timpul, că omul era la fel de neguros ca o ceaţă densă şi că nu-mi vor fi de ajuns nicio mie de seri. Dar acum am timp destul. Sunt ca şi în afara lumii. Tot ceea ce se agită îmi pare atât de departe de mine. Trăiesc în mijlocul curenţilor unei Istorii care nu mai este istoria mea. Puţin câte puţin, mă sustrag.

1914. La noi în oraş, în ajunul marelui masacru, a fost deodată penurie de ingineri. Uzina mergea la fel de bine ca întotdeauna, însă ceva făcea ca belgienii să rămână în micul lor regat, în umbra fragilă a monarhului lor de operetă. Procurorului i se aduse la cunoştinţă, cu destule plecăciuni şi cuvinte alese, că nu avea să mai vină niciun locatar.

Vara se anunţa la fel de fierbinte sub bolţile de verdeaţă ca şi în capetele multor patrioţi care fuseseră remontaţi în masă precum frumoasele mecanisme ale unor orologii. Pretutindeni se strângeau pumni şi amintiri dureroase. Ca peste tot, şi aici rănile **s-**au închis greu, mai ales cele care sunt cu adevărat dezgustătoare şi care se infectează încetul cu-ncetul, în serile de monotonie şi ranchiună. Din amor propriu sau din prostie, o ţară întreagă era gata să se repeadă la gâtul alteia. Taţii îşi îndemnau fiii. Fiii îşi îndemnau taţii. Numai femeile, mame, soţii sau surori, mai priveau toate astea cu inimile îndoite de prevestirea unei nenorociri şi de o luciditate care le

făcea să vadă dincolo de aceste după-amiezi cu răcnete pline de voioşie, cu tunuri şi cântece patriotice care răsunau sub frunzişul verde al castanilor, făcându-ţi urechile să ţiuie.

Orăşelul nostru auzea războiul, dar nu era cu adevărat prins în el. Toţi bărbaţii lucrau la Uzină. Era nevoie de ei. Un ordin veni de sus. Unul bun, de data asta, ceea ce era aşa de rar: prin derogarea nu mai ştiu cărui personaj important, toţi muncitorii au fost rechiziţionaţi pentru serviciul civil: opt sute de flăcăi scăpară astfel de vărsarea de sânge şi de cerurile albastre. Opt sute de bărbaţi care pentru unii nici nu au existat şi care se trezeau în fiecare dimineaţă într-un pat cald şi în nişte braţe adormite, şi nu în tranşee mocirloase, pentru a merge să împingă vagonete, şi nu cadavre. Ce noroc chior! Şuierul obuzelor, teama, prietenii care gem şi mor la douăzeci de metri de tine, agăţaţi în sârma ghimpată, şobolanii rozând cadavrele morţilor, toate astea erau atât de departe! în locul lor, viaţa adevărată, şi atât. Viaţa îmbrăţişată în fiecare dimineaţă nu ca un vis de dincolo de perdeaua de fum, ci ca o certitudine caldă ce simte somnul şi mireasma femeii. „Norocoşii! Cocoloşiţii!” asta spuneau toţi soldaţii în convalescenţă, chiorii, ologii, amputaţii, zdrobiţii, cei cu capetele sparte, gazaţi, măcelăriţi, când îi întâlneau pe stradă pe muncitorii cu desagi, roşii în obraji şi viguroşi. Unii, cu un braţ înfăşat sau cu un picior de lemn, se întorceau în urma lor şi scuipau în pământ. Nu puteai să nu-i înţelegi. Poţi să urăşti pentru mai puţin de atât.

Dar nu toţi erau muncitori la Uzină. Ţăranii care împliniseră vârsta dăduseră furca pe puşcă. Câţiva care plecau mândri ca nişte cădeţi încă nu ştiau că-şi vor avea în curând numele gravate pe un monument încă neconstruit.

A fost apoi o plecare memorabilă: cea a învăţătorului, care se numea, să nu-ţi crezi urechilor, Fracasse. Nu era de prin partea locului. I s-a organizat o ceremonie. Copiii compuseseră un cântecel, foarte mişcător şi naiv, care i-a

smuls lacrimi. Consiliul municipal i-a dăruit o punguţă pentru tutun şi o pereche de mănuşi de oraş. Mă întreb ce-o fi făcut cu acele mănuşi de culoarea somonului, dintr-o ţesătură delicată, pe care le-a scos dintr-o cutie de piele şi dintr-o învelitoare de mătase, înainte de a se uita la ele fără să-i vină a crede. Nu ştiu ce s-a ales de Fracasse: a murit, a rămas schilod sau a scăpat teafăr la capătul celor patru ani. În orice caz, nu s-a mai întors niciodată şi îl înţeleg: războiul nu a făcut doar foarte mulţi morţi, dar a şi împărţit în două lumea şi amintirile noastre, ca şi cum tot ceea ce se întâmplase înainte era ca într-un paradis sau ca în adâncul unui buzunar vechi în care nu am mai îndrăzni vreodată să băgăm mâna.

Cel trimis să-l înlocuiască nu putea fi luat la război. Îmi amintesc mai ales ochii lui de nebun, două mingi de oţel, înconjurate de albul ca stridia. „Sunt împotrivă!” a zis el imediat ce primarul a venit să-i arate sala de clasă. De atunci i s-a spus *împotrivă*. E frumos să fii împotrivă. Dar împotriva a ce? Despre asta nu s-a ştiut niciodată nimic. În orice caz, în trei luni totul s-a rezolvat: tânărul începuse fără îndoială să-şi piardă minţile de ceva vreme. Câteodată, se oprea în mijlocul lecţiei şi-i privea pe copii făcând zgomote de mitralieră cu buzele şi limba, sau mima obuzul căzând, aruncându-se la pământ, şi apoi rămânea aşa, nemişcat, minute întregi. Era singur în toată povestea asta. Nebunia e un tărâm în care nu intră cine vrea. Totul merită. Oricum, în acest tărâm el devenise stăpân, rupând toate legăturile cu lumea cu aerul unui căpitan care îşi scufundă singur corabia, rămânând în picioare la proră.

În fiecare seară se plimba ţopăind de-a lungul canalului. Vorbea singur, spunea cel mai adesea cuvinte pe care nimeni nu le înţelegea, se oprea pentru a lupta cu o nuieluşă de alun împotriva unui adversar invizibil, pleca iarăşi sărind şi murmurând „Tâgâdâm, Tâgâdâm, Pam, Pam”.

O luă razna într-o zi de bombardamente crâncene. Geamurile se zgâlţâiau la fiecare cinci secunde precum suprafaţa apei la un viscol puternic. Aerul era plin de

mirosul de praf de puşcă şi de stârvuri. Puţea până şi în case. Astupam crăpăturile ferestrelor cu cârpe umede. Puştii povesteau mai târziu că *împotrivă* stătuse cu capul în mâini timp de aproape o oră, până ce era pe cale să explodeze, înainte de a se urca în picioare pe catedră şi de a-şi da jos hainele una câte una cântând foarte tare *Marseieza*. Apoi, gol precum Adam, sărise şi înşfăcase drapelul, îl aruncase pe jos, urinase pe el, înainte de a-ncerca să-i dea foc. În acel moment tânărul Jeanmaire, cel mai mare din clasă, avea aproape 15 ani, se ridicase calm şi îl oprise lovi**ndu-**l tare în moalele capului cu un vătrai de fontă.

„Steagul e sacru!" spusese puştiul mai târziu, tare mândru, înconjurat de ceilalţi în timp ce îşi explica gestul. Avea deja fibră de patriot. A murit trei ani mai târziu la Chemin des Dames[5]. Tot pentru steag.

Când sosi primarul, învăţătorul era întins, gol-puşcă, pe albastru, alb şi roşu, cu părul puţin pârlit de focul pe care încercase să-l pornească. A fost luat mai târziu de către doi infirmieri, îmbrăcat cu o cămaşă care-i dădea o alură de scrimer, cu un cucui vânăt la cap, ca o bizară decoraţie. Nu mai vorbea.

Era ca un copil mic, pe care tocmai l-ai muştruluit. Cred că era deja plecat de tot.

Şcoala rămânea fără profesor, iar situaţia, deşi nu le displăcea puştilor, nu era deloc pe gustul autorităţilor care aveau mare nevoie să le bage ceva în cap şi să fabrice la kilogram soldaţi tineri, pregătiţi să plece în toiul luptei. Mai ales că, în vremea aceea, iluziile de început fiind depăşite – „în cincisprezece zile o să-i înfrângem pe nemţi şi o să luăm Berlinul!" nu se ştia cât timp avea să mai dureze războiul şi cel mai bine era să-ţi faci rezerve. În caz că.

Primarul îşi smulgea degeaba părul din cap şi trăgea clopotele pe unde putea: nu putea să găsească o soluţie pentru înlocuirea lui Fracasse.

5 Bătălie purtată între aprilie-mai 1917, în care francezii au fost înfrânţi de germani, având pierderi de 110 000 de morţi şi răniţi, (n.t.)

Şi apoi, soluţia a venit, pe 13 decembrie 1914, ca să fiu mai precis, odată cu diligenţa de poştă care sosea de la V. şi care **s-**a oprit ca de obicei în faţa magazinului lui Quentin-Thierry, în vitrina căruia erau aliniate ca întotdeauna cutii cu nituri de toate mărimile lângă capcane pentru cârtiţe. Am văzut coborând patru negustori de vite, roşii ca mitrele de cardinal, care îşi dădeau coate râzând zgomotos după ce udaseră cam mult afacerile pe care le-ncheiaseră; apoi, două văduve care făcuseră drumul până în oraş pentru a vinde câteva lucruri cusute de mână; moş Berthiet, un notar retras din afaceri care venea o dată pe săptămână **într-**o încăpere din spate de la Grand Cafe de l'Excelsior ca să joace bridge cu câţiva rataţi de teapa lui. Mai erau trei tinere care fuseseră să facă cumpărături pentru căsătoria uneia din ele. Şi apoi, la urmă, când credeam că nu mai era nimeni, am văzut coborând o fată. O adevărată rază de soare.

Privi încet în dreapta şi-n stânga, ca pentru a cântări lucrurile. Nu se mai auzeau loviturile tunurilor şi bubuiturile obuzelor, în aer încă se mai simţeau căldura toamnei şi seva ferigilor. Avea la picioare doi săculeţi de piele maronie ale căror fermoare de cupru păreau să ascundă mari mistere. Ţinuta ei era simplă, fără efecte sau înflorituri. Se aplecă puţin, ridică cele două trăistuţe şi dispăru uşurel din raza privirii noastre, cu silueta ei delicată pe care seara o învăluia **într-**un abur albăstrui, roz, ceţos.

Fata avea un prenume, am aflat mai târziu, în care dormita o floare, Lysia, iar acest prenume i se potrivea ca o rochie de bal. Nu avea nici 22 de ani, venea din nord, era în trecere. Numele ei de familie era Verhareine.

Drumul ei, pe care l-a continuat departe de privirile noastre, o conduse la merceria lui Augustine Marchoprat. La cererea ei, aceasta îi arătă unde sunt primăria şi casa primarului: era ceea ce tânăra dorise să afle, cu o voce „de zahăr”, aveau să povestească mai târziu smochinele uscate. Iar coana Marchoprat, care era o gură spartă fără pereche, dădu fuga să-i povestească vechii sale prietene

Melanie Bonnipeau, o bigotă cu bonetă, care îşi petrecea timpul scrutând strada de la fereastra joasă a casei sale, dintre plantele verzi care îşi desfăşurau la geamuri volutele apoase şi pisica grasă cu o figură gravă, ca de călugăr. Cele două bătrâne începură atunci să facă tot felul de presupuneri şi să se avânte în construirea unor romane de doi bani cu care se îndopau în serile de iarnă, povestindu-şi toate episoadele şi făcându-le chiar mai gogonate şi mai prosteşti, până la sosirea, o jumătate de oră mai târziu, a lui Louisette, bona primarului, o fată curajoasă ca o gâscă.

— Aşadar, cine-i? o întrebă coana Marchoprat.

— Cine să fie?

— Toanto! Fata cu cele două bagaje!

— O fată din nord.

— Din nord, din care nord? întrebă din nou negustoreasa.

— Nu ştiu nici eu, din nord, că n-or fi mai multe.

— Şi ce vrea?

— Vrea locul.

— Ce loc?

— Locul lui Fracasse.

— E învăţătoare?

y

— Aşa zice.

— Şi primarul ce-a spus?

— O, a fost numai zâmbet.

— Nu mai spune!

— I-a zis: mă salvaţi!

— „Mă salvaţi!”

— Da, chiar aşa.

— Încă unul care are şi alte gânduri…

— Ce gânduri?

— Sărmana de tine! Gândurile din pantaloni, dacă preferi, doar îţi cunoşti stăpânul, e bărbat.

— Păi ce să caute gândurile în pantaloni?

— Dumnezeule, nătângă mai e! Şi copilul tău din flori, cum l-ai făcut, cu un curent de aer?

Jignită, Louisette le întoarse spatele şi plecă. Cele două bătrâne erau mulţumite. Aveau despre ce să vorbească toată seara, despre nord, bărbaţi şi apucăturile lor, despre tânăra creatură care părea orice numai învăţătoare nu, şi care, mai ales, era prea frumoasă, mult prea frumoasă pentru a fi învăţătoare, atât de frumoasă că putea să nu aibă nicio meserie.

În ziua următoare, ştiam totul, sau aproape totul.

Lysia Verhareine dormise în camera cea mai mare a singurului hotel din oraş, pe spezele primăriei. Iar dimineaţa, primarul, îmbrăcat ca un mire, veni să o ia pentru a o prezenta peste tot şi a o conduce la şcoală. Trebuia să-l vedeţi pe primar făcând reverenţe şi piruete, cât pe ce să-şi rupă pantalonii negru-jasp, cu cele o sută de kilograme ale lui care-i făceau gesturile graţioase ca dansul unui elefant de circ, în faţa domnişoarei care privea totul detaşată, ca şi cum ar fi căutat să se protejeze, să se ţină departe de toate astea, chiar în timp ce ne strângea mâna uşor, dintr-o mişcare a încheieturii ei fine.

Intră în şcoală şi privi sala de clasă ca şi cum ar fi fost un câmp de luptă. Duhnea a copii de ţărani. Mai rămăsese şi nişte cenuşă pe jos de la drapelul ars. Câteva scaune întoarse dădeau locului un aer de sfârşit de petrecere. Unii din noi urmăream scena de afară, fără să ne ascundem, cu nasul lipit de geamul ferestrelor. Pe tablă era scris începutul unui poem:

Au simţit, fără îndoială, muşcătura frigului în inimile lor dezvelite sub stelele pătrunzătoare

Şi moartea la mijloc…

Cuvintele se opreau aici, la fel şi scrisul, care trebuie să fi fost al lui *împotrivă*, scrisul acela care era aici şi care ne reamintea de ochii lui şi de mişcările de gimnastică, în vreme ce el zăcea probabil – dar unde? – pe o saltea păduchioasă sau tremura de frig sub duşurile îngheţate şi sub şocurile electrice violacee.

Primarul vorbise după ce deschisese uşa şi arătase spre drapel, apoi îşi vârâse degetele lui ca nişte cârnaţi în buzunarele pentru ceas ale vestei de mătase şi făcuse pe

importantul în tăcerea lui, aruncându-ne din când în când câte o privire întunecată care, fără îndoială, voia să spună „Ce faceţi voi aici şi ce vreţi? Mai bine v-aţi căra, în loc să vă lipiţi boturile de noi”. Dar niciunul dintre cei care sorbeau scena din priviri ca pe un vin rar nu pleca.

Tânăra făcea prin clasă paşi mici, la stânga şi la dreapta, paşi care o conduseră la pupitrele pe care încă tronau caiete şi peniţe. Se aplecă peste unul din caiete, citi pagina scrisă şi o văzurăm zâmbind în acelaşi timp în care-i văzurăm părul ca o ţesătură aurită învolburându-se precum o spumă care-i mângâia gâtul, între gulerul bluzei şi pielea dezvelită. Se opri după aceea în faţa rămăşiţelor steagului, aranjă cu naturaleţe florile veştejite într-o glastră, şterse cu un aer indiferent tabla şi versurile neter

*

minate, apoi îi zâmbi primarului care stătuse nemişcat, furat de acest surâs de 20 de ani, în timp ce în cel puţin cincisprezece locuri oamenii îşi tăiau gâtul şi mureau zilnic cu miile, departe de orice surâs feminin, pe un pământ devastat, unde însăşi ideea de femeie devenise o himeră, un vis de om beat, o prea frumoasă insultă.

Primarul se bătu peste burtă dându-şi importanţă. Lysia Verhareine ieşi din clasă cu un mers demn şi graţios, ca în pas de dans.

Învăţătorii locuiseră întotdeauna la etajul şcolii: trei camere elegante şi curate, cu vedere spre sud, care îmbrăţişau dealul acoperit cu vii şi cu livezi de pruni. Fracasse făcuse din ele un locşor drăguţ, pe care l-am văzut într-o seară sau două când am stat şi am vorbit, despre orice şi despre nimic, fiecare dintre noi puţin rezervat, un loc ce mirosea a ceară de albine şi lipici de cărţi, a meditaţie şi celibat. Nimeni nu fusese aici de când *împotrivă* îşi luase în primire slujba, nici după ce îl luaseră infirmierii.

Primarul băgă cheia în broască, împinse uşa cu greu, un pic surprins de rezistenţa întâmpinată, intră şi îşi pierdu imediat zâmbetul său de ghid turistic: bănuiesc asta, refac povestea, umplând spaţiile goale, dar cred că

nu inventez nimic, fiindcă am citit groaza lui pe fruntea îmbrobonată de picături mari de sudoare şi de surpriză, pe chipul său sufocat când ieşi afară după câteva minute, pentru a lua câteva guri mari de aer, sprijinit de perete, înainte de a scoate din buzunar, precum ţăranul ce nu încetase niciodată să fie, o batistă mare în carouri, nu tocmai curată, şi a se şterge cu ea.

Puţin mai târziu, Lysia Verhareine se întoarse şi ea la lumină, care o făcu să clipească, apoi deschise din nou ochii pentru a ne privi şi a zâmbi. Se îndepărtă, făcu vreo câţiva paşi, se lăsă pe vine şi ridică de pe jos două castane târzii care tocmai căzuseră pe pământ şi străluceau, lucioase, în învelişul lor brun, uimitor de proaspăt. Le rostogoli în mână, le mirosi închizând ochii şi apoi plecă încetişor. Alergarăm pe scări, ne dădurăm coate îmbulzi**ndu-**ne: era o apocalipsă.

Nu rămânea nimic din vechiul farmec al micuţei locuinţe. Pur şi simplu nimic. *împotrivă* devastase metodic locul, mergând cu minuţiozitatea până la a tăia fiecare carte din bibliotecă în pătrate de un centimetru pe un centimetru – Lepelut, un hârţogar care avea mania preciziei, le măsură sub ochii noştri –, zgâriind cu un briceag mobilele una câte una până le transformase în nişte coline mari şi galbene de aşchii. Gunoaiele atrăseseră o sumedenie de insecte de toate mărimile. Cearşafuri murdare zăceau pe podea ca nişte trupuri descărnate, rupte, încremenite. Iar pe pereţi, pe toţi pereţii, versurile *Marseiezei* îşi desfăşurau cu litere delicate chemările războinice pe tapetul cu motive de margarete şi de nalbă, iar nebunul scrisese şi rescrisese aceste versuri ca pe nişte litanii demente care ne dădură tuturor a impresia că suntem închişi între paginile uriaşe ale unei cărţi atroce şi fiecare literă era scrisă cu degetele lui, cu degetele lui muiate în propriul rahat, pe care-l făcuse în fiecare colţ al celor trei camere în fiecare zi cât stătuse la noi, probabil după gimnastica lui obişnuită, sau sub bubuiturile înspăimântătoare ale tunurilor, aproape de insuportabilul cântec al păsărilor, de parfumul obscen al caprifoiului,

liliacului, trandafirilor, sub albastrul cerului, în vântul dulce.

Împotrivă îşi inventase până la urmă un război al lui. Cu ajutorul briciului şi al cuţitului şi al excrementelor trasase contururile câmpului său de luptă, ale tranşeelor şi infernului său. La rândul lui, îşi strigase suferinţa înainte de a-i cădea pradă.

Puţea îngrozitor, e drept, dar primarul nu era în fond decât un caracter mărunt, fără inimă şi fără măruntaie. Mai puţin decât nimic. În schimb, tânăra învăţătoare era o doamnă: ea care ieşise din locuinţă

9 9

fără să judece pe nimeni şi fără să se îngrozească. Privise cerul care ducea cu el aburii şi norii rotunzi, făcuse câţiva paşi, ridicase două castane şi le mângâiase ca şi cum ar fi fost tâmplele înfierbântate ale nebunului, fruntea lui palidă, lividă din cauza tuturor morţilor şi a supliciilor adunate de-a lungul umanităţii, a rănilor în putrefacţie deschise de secole, alături de care miasmele rahatului nu înseamnă nimic, da, nimic altceva decât un miros slab, searbăd şi înţepător de trup încă viu, *viu*, care nu trebuie să ne dezguste, să ne umilească sau să ne distrugă.

Nu era posibil ca tânăra să locuiască în apartament. Primarul era uluit. Naviga prin aburii alcoolului, era la al şaselea pahar de absint, pe care îl bău dâ**ndu-**l peste cap, fără să aştepte ca zahărul să se dizolve, cum făcuse la cele dinainte, ca să-şi revină cât de cât după ce dăduse ochii cu întunericul ce zace în fiecare dintre noi, şi toate astea la cafeneaua Theriex, cea mai apropiată, în vreme ce noi, ceilalţi, ne gândeam încă la caligramele nebunului, la universul său de confetti şi de murdării, scuturând din cap, fluierând tare, ridicând din umeri şi uitâ**ndu-**ne pe fereastră spre răsărit care devenea întunecat ca un lapte de tuş.

Şi apoi, fiindcă adormise şi sforăia după atâta băut, primarul ajunse să-şi spargă mutra lovi**ndu-**se de scaun şi de masă. Râsete generale. Oamenii se întorc la mesele lor. Discuţiile reîncep. Se vorbeşte. Se vorbeşte. Şi unul, nu

ştiu care, pomeneşte numele lui Destinat. Iar un altul, iarăşi nu mai ştiu care, zice: „Acolo ar trebui mutată micuţa învăţătoare, la procuror, în casa din parc, acolo unde era instalat locatarul!”

Toată lumea găsi ideea excelentă, în frunte cu primarul care spuse că se gândise la asta mai înainte. Ceilalţi îşi dădură coate cu

9 9

subînţeles. Era târziu. Clopotul bisericii se auzi în noapte bătând de douăsprezece ori. Vântul trânti un oblon. Afară, ploaia se revărsa pe pământ ca un mare fluviu.

A doua zi, primarul nu mai avea ţinuta lui impozantă. Avea o figură lungă, era îmbrăcat în haine groase de catifea şi palton de lână şi purta o şapcă din blană de vidră şi încălţări cu ţinte. Lăsase deoparte ţinuta de proaspăt însurăţel şi aerul lui sigur pe sine. Nu mai era cazul să se creadă la teatru şi să joace un rol: Lysia Verhareine îi ghicise sufletul. Nu mai avea rost să-şi compună o mască de tânăr elegant. Şi apoi, a-i face procurorului o vizită în ţinută de bal însemna să fie dat afară din start. Celălalt l-ar fi privit cum priveşti o maimuţă îmbrăcată în haine de om.

Micuţa învăţătoare îşi păstra surâsul ei distant. Rochia sa era la fel de simplă precum cea din prima zi, dar în tonuri de toamnă şi de pădure, tivită cu o dantelă de Bruges care-i dădea o gravitate religioasă. Primarul se împotmolea în nămolul de pe străzi. Dar ea, ea păşea cu picioarele ei micuţe pe pământul îmbibat de apă, ocolea bălţile şi rigolele. Ai fi putut spune că se juca, sărind uşor, trasând în noroi urmele unui animal blând, iar sub trăsăturile ei netede, de femeie tânără ghiceai copilul jucăuş care trebuie să fi fost până nu de mult, lăsând şotronul pentru a se strecura în grădini şi a culege de acolo cireşe şi coacăze roşii.

Lysia aşteptă în faţa treptelor Castelului în timp ce primarul, intrat de unul singur, îi expunea lui Destinat cererea. Procurorul îl primi în picioare, în vestibul, unde tavanul era la zece metri deasupra, în răcoarea pătratelor albe şi negre ale pardoselii, care alcătuiau tabla de şah a

unui joc început în noaptea vremurilor, în care oamenii sunt pioni şi există doar cei bogaţi, cei puternici şi războinicii, în timp ce, de departe, căzând unul câte unul, îi privesc slugile şi muritorii de foame. Primarul deşertă totul dintr-un foc. Fără să înfrumuseţeze situaţia şi fără să-şi caute cuvintele. Vorbea, cu ochii la carourile de pe jos şi la ghetrele lui Destinat, din piele de viţel, de cea mai bună calitate. Nu ascunse nimic: *Marseieza* scrisă cu fecale, imaginea de sfârşit de lume şi ideea pe care o avuseseră mulţi, dar mai ales el, de a o găzdui pe tânără în casa din parc. Tăcu, aşteptă, părea o fiară care ar fi izbit cu o lovitură puternică gardul unui parc sau trunchiul unui stejar gros. Procurorul nu răspunse nimic. Privea prin vitraliul uşii de la intrare silueta uşoară care se *y* >

plimba liniştită înainte şi înapoi, apoi îi dădu de înţeles primarului că dorea să o vadă pe tânără, iar uşa se deschise şi Lysia Verhareine intră.

Aş putea broda pe marginea acestui episod, n-ar fi prea greu, dar la ce bun? Adevărul este cu atât mai puternic cu cât îl privim în faţă. Lysia intră şi-i întinse lui Destinat mâna ei atât de fină că nu o văzu de îndată, ocupat cum era să privească pantofiorii de vară, din crep şi piele tăbăcită de culoare neagră, ale căror vârfuri şi tălpi erau acoperite cu puţin noroi. Iar acest noroi, mai curând cenuşiu decât brun, lăsase o dâră pe jos, pătând cu alb pătratele negre şi cu o culoare întunecată pe cele albe.

Se ştia că procurorul poartă, indiferent de vreme, o încălţăminte mai sclipitoare decât cascheta unui soldat din garda republicană. Putea să cadă o zăpadă de-un metru, să plouă torenţial, drumul putea să dispară sub clisă, dar acest om avea mereu în picioare pantofi de piele imaculaţi. Îl văzusem într-o zi curăţându-şi-i, pe holurile palatului – crezuse că nu îl vedea nimeni, în vreme ce puţin mai încolo, dincolo de lambriurile din lemn de nuc deteriorate de-a lungul anilor, doisprezece juraţi cântăreau greutatea capului unui om. Era în gesturile lui, în acea zi, un anumit dispreţ amestecat cu oroare. Iar eu înţelesesem nişte lucruri. Destinat ura murdăria, chiar şi pe cea mai firească

şi mai terestră. De obicei, repulsia îl făcea să privească pantofii grosolani şi murdari ai justiţiabililor care se înghesuiau pe băncile tribunalului sau ai bărbaţilor şi femeilor pe care îi întâlnea pe stradă. Când îţi vedea pantofii, erai judecat pentru a se stabili dacă eşti demn de privit sau nu. Totul pentru un lustru fără cusur al pantofilor, care trebuiau să fie strălucitori precum o ţeastă pleşuvă după o vară cu mult soare, precum crusta unui pământ arid sau ca ploaia scânteind peste o piele tăbăcită, rigidă şi goală pe dinăuntru.

Dar acum, înaintea pantofiorilor compromişi de noroi ce redesenau modelul de pe pardoseala de marmură – şi universul odată cu el –, totul se petrecu altfel, ca şi cum întreg mersul lumii fusese dat peste cap.

Destinat luă mâna micuţă **într-**a lui şi o privi mult timp.

— O eternitate, povesti mai târziu primarul. O eternitate, şi încă una infinită, adăugă înainte de a-ncheia: procurorul nu-i dădea drumul la mână, o tot privea, iar ochii lui, dacă i-aţi fi văzut, nu mai erau ai lui, şi chiar buzele i se mişcau sau tremurau puţin, de parcă ar fi vrut să spună ceva, dar nu ieşea nimic, nimic. O privea pe fată, o devora, ca şi cum n-ar mai fi văzut niciodată o femeie, în orice caz, niciuna ca ea... Eu nu prea mai ştiam unde să mă bag, gândiţi-vă, cei doi erau transportaţi, se închiseseră undeva, pierduţi unul în ochii celuilalt, fata nici nu clipea, îi tot zâmbea, nu se uita deloc în jos, nu părea jenată, nici timidă, iar eu eram în plus în toată povestea asta... Căutam ceva de care să mă agăţ, care ar fi putut justifica prezenţa mea şi care să nu mă facă să par un intrus, aşa că m-am refugiat în portretul cel mare al soţiei lui, în faldurile rochiei sale, care curge până la pământ. Ce altceva aţi fi vrut să fac? Micuţa şi-a retras până la urmă mâna, nu însă şi privirea, iar procurorul **s-**a uitat la mâna lui de parcă i **s-**ar fi smuls pielea de pe ea. După un moment de tăcere, m-a privit şi mi-a spus „da”, atâta tot, un simplu da. Mai departe nu ştiu ce a fost.

Ştia foarte bine, fără îndoială, dar asta nu mai avea

importanţă. El şi Lysia Verhareine plecară de la Castel. Destinat rămase acolo. Multă vreme. Nemişcat, în acelaşi loc. Apoi urcă în apartamentele sale, cu un pas greoi: ştiu asta de la slujitorul lui, *Gravul*, care nu-l mai văzuse niciodată atât de încovoiat, de lent şi de năucit, iar Destinat nici măcar nu-i răspunse atunci când acesta îl întrebă dacă se simţea bine. Dar probabil că se întoarse în aceeaşi seară în vestibul, în penumbra doar puţin destrămată de lumina albăstruie a felinarelor din stradă, pentru a se convinge de ceea ce văzuse, pentru a privi urmele subţiri de noroi pe tabla în alb şi negru a pardoselii, şi a se uita apoi în ochii îndepărtatei lui soţii, care surâdea şi ea, dar cu zâmbetul de altă dată, pe care nimic nu-l mai lumina şi care i se părea, de aceea, infinit de departe de el.

Începură apoi zile stranii.

Era în continuare război, poate mai mult ca oricând: drumurile deveneau dârele unui nesfârşit furnicar cenuşiu, plin de feţe bărboase şi epuizate. Zgomotul tunurilor nu se mai oprea, zi sau noapte, şi ne marca existenţa ca un orologiu macabru ce învârtea cu limbile lui imense trupurile rănite şi vieţile moarte. Cel mai rău este că ajunseserăm să nu-l mai auzim aproape deloc. Vedeam trecând zi de zi, întotdeauna în aceeaşi direcţie, bărbaţi tineri, mergând pe jos către o moarte pe care credeau că o vor putea păcăli. Surâdeau, neştiind încă ce-i aşteaptă. Aveau în ochi luminile vieţii lor de până atunci. Nu rămânea decât cerul pentru a-ţi păstra puritatea şi voioşia, ignorând putreziciunea şi răul care se răspândeau pe pământ sub arcul său înstelat.

Tânăra învăţătoare se instalase aşadar în căsuţa din parcul Castelului. Îi mergea mai bine decât oricui altcuiva. Făcuse din casă un sipet după chipul şi asemănarea ei, în care vântul intra fără să fie invitat înăuntru, pentru a mângâia perdelele de un albastru deschis şi buchetele de flori de câmp. Petrecea ore întregi zâmbind, nimeni nu ştia de ce, la fereastră sau pe băncuţa din parc, cu un carneţel roşu din piele în mâini, iar ochii ei păreau să privească

dincolo de orizont, către un punct foarte puţin vizibil sau pe care nu-l puteai vedea decât cu inima, nu cu ochii.

Am adoptat-o imediat. Orăşelului nostru nu-i place să primească străinii cu braţele deschise, şi cu atât mai puţin străinele, dar ea a ştiut să farmece pe toată lumea, şi mai ales pe acelea care i-ar fi putut deveni rivale, vreau să spun pe fetele tinere ce caută un soţ, care în curând o salutau dând din cap, gesturi cărora ea le răspundea cu o vivacitate la fel de naturală ca tot ceea ce făcea.

Elevele se uitau la ea cu gura deschisă, iar ea se amuza pe seama lor fără răutate. Niciodată şcoala nu fusese atât de plină şi de voioasă. Taţii nu-i priveau cu ochi buni pe fiii lor care se dădeau înapoi de la cele mai simple munci şi pentru care fiecare zi departe de pupitru era ca o lungă şi plicticoasă zi de duminică.

Marţial Maire, un prostănac ce-şi pierduse o jumătate din cap sub copita unui taur, punea în fiecare dimineaţă în faţa uşii clasei sale un buchet cules chiar de el, iar când nu avea flori, aducea un pumn de iarbă frumoasă în care cimbrişorul răspândea un parfum de mentă, iar lucerna miros de zahăr. Câteodată, când nu găsea nici iarbă, nici flori, lăsa trei pietre pe care îşi luase obiceiul să le spele la fântâna cea mare de pe strada Pachamort şi pe care le ştergea de bluza lui de lână găurită. Apoi pleca, înainte ca ea să sosească şi să descopere ofranda depusă. Altele ar fi râs de nebun şi ar fi aruncat iarba sau pietrele. Lysia Verhareine le strângea încet, în timp ce elevii adunaţi în faţa ei contemplau fără să facă o mişcare obrajii ei îmbujoraţi şi părul blond care bătea în culoarea ambrei, apoi le ţinea în palmă, de parcă le-ar fi mângâiat şi, odată intrată în clasă, depunea florile sau iarba **într-**o vază micuţă, de ceramică albastră, care imita forma unui pui de lebădă, şi pietrele pe biroul ei. Marţial Maire privea scena de afară. Ea îi zâmbea. El pleca alergând. Câteodată, când îl întâlnea pe stradă, îi mângâia băiatului fruntea, cum faci cu cei care au febră, iar el era nebun de fericire să cunoască atingerea palmei ei călduţe.

Mulţi şi-ar fi dorit să fie în locul prostănacului. Maire

era **într-**un fel partea lor de vis. Tânăra îl legăna ca pe un copil şi îi dădea atenţie ca unui tânăr logodnic. Nimeni nu se gândi vreodată să ia asta în râs.

Dar Destinat? Aici e o altă poveste: intrăm **într-**o zonă obscură. Poate că Barbe îl cunoştea cel mai bine. Ea mi-a vorbit despre el, mult mai târziu după asta. Mult timp după *Caz* şi după război. Toată lumea murise, Destinat în ’21, ceilalţi şi ei, şi nu rămăsese nimic pentru a scormoni prin cenuşă. Dar, cu toate astea, ea mi-a spus ce ştia. Era la sfârşitul unei după-amiezi, în faţa casei unde se retrăsese, împreună cu alte văduve ca şi ea – *Gravul* fusese zdrobit în ’23 de o căruţă pe care nu o zărise venind. Barbe îşi găsea consolare în sporovăială şi în cireşele în alcool pe care le adusese de la Castel în mai multe borcane. Îi dau cuvântul:

— L-am găsit de îndată schimbat, imediat ce micuţa se instalase în casă. A început să se plimbe prin parc ca un bondar mare şi bolnav atras de miere. Făcea tururi şi iar tururi, fie că ploua, că ningea sau că era vânt. De obicei, de abia dacă punea piciorul afară. Când se întorcea din V. se închidea în biroul lui sau în bibliotecă, îi aduceam un pahar de apă pe o tavă, niciodată altceva, iar apoi cina la ora şapte. Asta era tot. Când a apărut învăţătoarea, totul **s-**a dat puţin peste cap. Se întorcea mai devreme de la tribunal, iar apoi mergea în parc. Se aşeza pe bancă, stând mult timp să citească sau să contemple copacii. Îl găseam adesea la vreo fereastră privind afară ca pentru a găsi acolo ceva. Iar mesele, ei bine, mesele puneau capac la toate. De obicei, oricum nu era prea mâncăcios, dar acum aproape că nu se mai atingea de nimic. Îmi făcea un semn cu mâna şi duceam totul înapoi la bucătărie. Nu te poţi hrăni totuşi numai cu apă şi aer! Mi-am spus că **într-**o bună zi o să-l găsim căzut pe jos în camera lui sau altundeva, că o să aibă o indispoziţie, o slăbiciune, o sincopă. Nici vorbă. Nu a avut nimic. Doar faţa i **s-**a scofâlcit, mai ales obrajii, şi buzele, care au devenit şi mai subţiri decât înainte. El care se culca întotdeauna devreme a început să vegheze noaptea. Auzeam paşi, paşi rari la

etaj, întrerupţi de lungi momente de linişte. Nu ştiu prea bine sau prea exact ce făcea: medita, visa, de unde să ştiu eu? Duminica se gătea mereu pentru întâlnirea de pe drum cu micuţa, când ieşea şi ea. Trebuia să fie ca din întâmplare, însă totul era aranjat. Uneori, îl vedeam aşteptând momentul potrivit, şi apoi sărind de parcă nu ar mai fi existat nimic altceva. Iar ea, ea părea că nu înţelege, nici nu ştiu dacă îşi dădea seama. îl saluta cu o expresie luminoasă şi plină de voioşie, iar apoi pleca mai departe. El îi răspundea la salut, dar aproape în surdină, cu o voce înceată, şi rămânea înfipt în locul unde se salutaseră. Putea rămâne acolo mult timp, aşteptând ca şi cum ar fi urmat să se întâmple ceva, nu ştiu ce, şi apoi, **într-**un final, se întorcea acasă cu inima grea.

Barbe vorbi multă vreme astfel despre procuror şi despre Lysia Verhareine. Seara se lăsa în jurul nostru, cu răgete de animale închise în grajduri şi cu zgomot de obloane trase. Mi-l închipuiam pe procuror mergând pe aleile parcului, spre apa râului Guerlante, privind ferestrele căsuţei unde locuia tânăra învăţătoare. Nu era o noutate ca un bărbat care se apropie de moarte să se prindă în mrejele dragostei. O poveste veche de când lumea! În aceste cazuri, toate convenienţele se duc pe apa sâmbetei. Numai ceilalţi mai văd ridicolul, cei care nu înţeleg niciodată nimic. Până şi Destinat, cu chipul său rece ca marmura şi mâinile de gheaţă, căzuse în capcana frumuseţii şi a inimii ce bate nebuneşte. În fond, asta îl făcea uman, pur şi simplu uman.

Barbe îmi mai povesti şi că, **într-**o seară, avu loc o masă mare. Destinat pusese să se scoată pentru această ocazie toată argintăria, şervetele de in şi feţele de masă brodate. O masă pentru cincizeci de oameni? Nu.

Doar pentru doi, tânăra învăţătoare şi el. Ei singuri. De o parte şi de alta a unei mese imense. Nu Barbe a gătit, ci Bourrache, chemat special de la *Rebillon*, iar *Belle de jour* a fost cea care i-a servit la masă, în vreme ce Barbe rumega totul în tăcere, iar *Gravul* plecase la culcare de mult. Masa ţinu până la miezul nopţii. Barbe încerca să

afle ce îşi spuneau cei doi la masă. Iar *Belle de jour* îi spuse:

— Se privesc, nu fac altceva decât să se privească…

Barbe nu obţinu nimic în schimb. Bău câteva păhăruţe de rachiu cu Bourrache, care o trezi dimineaţa, fiindcă Barbe adormise cu capul pe masă. Bourrache plecă, după ce curăţase şi aranjase totul, ducân**du-**şi în braţe fiica ce dormea ca o preafericită, învelită **într-**o pătură. Asta-i tot.

Noaptea ne învăluia acum din toate părţile. Bătrâna servitoare tăcea. Şi-a scos baticul pentru a-şi acoperi capul. Am mai rămas împreună pentru un lung moment, fără să ne spunem nimic, în întuneric, iar eu mă gândeam încă la ceea ce-mi spusese. Apoi, ea **s-**a scotocit prin buzunarele bluzei vechi de parcă ar fi căutat ceva. Pe cer se perindă o salbă de stele căzătoare, tocmai potrivite să le ofere celor care au nevoie de un sprijin pentru singurătate prilejul unor prevestiri, şi apoi totul a revenit la normal. Ceea ce strălucea a continuat să o facă, în timp *cu*.

lucrurile care se aflau în întuneric au rămas în continuare acolo.

— Luaţi asta, poate că dumneavoastră veţi şti să faceţi ceva cu ea.

Îmi întindea o cheie mare.

— Nimic nu **s-**a mişcat de la locul lui de când nu mai merg acolo. Singurul lui moştenitor e un văr prin alianţă, din partea soţiei lui, pe care nu l-am văzut niciodată. Notarul a spus că e plecat în America. M-ar mira să se mai întoarcă, şi gândiţi-vă cât timp ar lua să dai de el… în curând, eu nu voi mai fi aici… Dumneavoastră veţi fi paznicul, **într-**un fel.

Barbe **s-**a ridicat încet, mi-a strecurat cheia în mână şi apoi a intrat în casă, fără a mai spune vreun cuvânt. Am băgat cheia de la Castel în buzunar şi am plecat.

Nu am mai avut o altă ocazie să vorbesc cu Barbe, deşi dorinţa de a o face mi-a produs adesea furnicături, cam ca o râie nu tocmai sănătoasă, care te mănâncă şi îţi şi place în acelaşi timp. Dar îmi ziceam că am timp destul:

asta e marea tâmpenie a oamenilor, ne spunem mereu că avem timp, că vom putea face un lucru a doua sau a treia zi, peste un an sau peste două ore. Şi apoi totul moare. Ne pomenim că însoţim nişte sicrie, ceea ce nu ajută prea mult într-o conversaţie. Am privit sicriul lui Barbe în timpul înmormântării de parcă aş fi vrut să găsesc acolo nişte răspunsuri, dar nu era nimic altceva decât nişte lemn lustruit în jurul căruia preotul împrăştia fumul de tămâie şi cuvintele rugăciunii. Mergând spre cimitir împreună cu micul grup de voci tremurătoare, m-am întrebat dacă nu cumva îşi râsese de mine Barbe, cu poveştile ei în care Destinat nu mai mânca şi se juca de-a amorezul. Dar, în definitiv, asta nu mai avea nicio importanţă. Cireşele în alcool se dovediseră mai tari decât ea. Poate că acolo, sus, printre nori, avea să găsească un borcan plin.

Ţineam mereu în buzunar cheia Castelului şi încă nu mă folosisem de ea din seara în care mi-o dăduse, cu şase luni în urmă. Lopeţile de pământ aruncate în groapă mi-au reîntărit hotărârea. Mormântul a fost acoperit. Barbe îl reîntâlnise pe *Grav* al ei pentru eternitate. Preotul a plecat împreună cu cei doi copii de cor, ai căror saboţi bocăneau prin noroi. Credincioşii s-au împrăştiat ca nişte sturzi pe un câmp cu grâu verde, iar eu m-am îndreptat spre mormântul lui Clemence, mustrându-mă că nu vin mai des.

Soarele, ploaia şi anii au şters fotografia pe care o aşezasem într-un medalion de porţelan. Nu mai rămâne decât o umbră a părului ei şi i se poate ghici zâmbetul, ca şi cum m-ar privi din spatele unui paravan de pânză. Mi-am pus mâna pe literele aurite ale numelui ei şi apoi am plecat, spunându-i în minte toate acele poveşti ce-mi alcătuiesc viaţa, viaţa mea fără ea, de atât de multă vreme, poveşti pe care trebuie să le ştie bine după ce m-a ascultat repetându-le de atâtea ori.

Aceea a fost ziua, de altfel, după înmormântarea lui Barbe, când m-am decis să merg la Castel, pentru a pătrunde mai adânc într-un mister printre ai cărui puţini spectatori mă număram odinioară. Da, în ziua aceea am

dat la o parte mărăcinii care se adunaseră la poartă **într-**un mănunchi sălbatic şi am strecurat cheia în încuietoarea cea mare. M**-**am simţit ca un prinţ lamentabil ce forţează uşile unui palat în care se află vreo frumoasă adormită. Atâta doar că aici, în spatele uşilor, nimic nu dormea cu-adevărat.

Dar vreau să mai spun ceva înainte de a descrie Castelul, cu praful şi umbrele lui. Vreau să vorbesc despre Lysia Verhareine, fiindcă şi eu mă întâlneam cu ea, ca toată lumea. Oraşul nostru e aşa de mic încât drumurile ajung întotdeauna să se intersecteze. De fiecare dată îmi scoteam pălăria. Iar ea îmi răspundea la salut plecând puţin capul şi zâmbind. Totuşi, **într-**o zi am văzut ceva diferit în ochii ei, ceva tăios, ascuţit, care semăna cu o rafală de puşcă.

Era **într-**o duminică, în frumoasele ore dinainte de lăsarea serii, în primăvara lui 1915. Aerul mirosea a flori de măr şi salcâm. Ştiam că micuţa învăţătoare îşi făcea duminica plimbarea în care ajungea pe colină, fie că timpul era frumos, fie că turna cu găleata. Mi se spusese lucrul ăsta.

Şi mie mi se întâmpla adesea să lâncezesc pe colină cu o carabină uşoară pe care mi-o lăsase Edmond Gachentard, un vechi coleg plecat să cultive varză în ţinutul Caux şi să aibă grijă de o femeie ţintuită **într-**un scaun cu rotile. Era o mică bijuterie pentru doamne carabina asta cu o singură ţeavă care strălucea ca o monedă bine lustruită de douăzeci de centime, iar pe patul puştii din lemn de cireş sălbatic, Gachentard gravase o propoziţie în engleză: „*Nu vei simţi nimic*”. Era ceva la adresa vânatului, dar lui Gachentard i**-**a fost teamă să nu i se potrivească şi soţiei lui **într-**o seară în care l**-**ar fi deprimat prea tare să o vadă aşa, cu picioarele ei inerte şi cu chipul mohorât.

— Prefer să ţi-o dau ţie, îmi spusese întinzâ**ndu-**mi obiectul ambalat în hârtia unui ziar pe a cărui primă pagină era mototolit chipul reginei Suediei. Poţi face cu ea ce vrei...

Era amuzant ce mi-a spus atunci, iar cuvintele lui mi-au răsunat multă vreme în minte. Ce ai putea să faci cu o carabină? Să cultivi andive, să cânţi, să mergi la bal, să-ţi cârpeşti ciorapii cu ea? Carabina e făcută pentru a ucide, atâta tot, nu a fost inventată pentru altceva. Nu am avut niciodată gust pentru sânge. Am luat totuşi arma, spu**nându-**mi că dacă i-o lăsam lui Edmond, voi avea poate pe conştiinţă, fără să fiu niciodată sigur de asta, o crimă stropită cu cidru **într-**un ţinut îndepărtat. Iar de atunci am prins obiceiul să iau carabina cu mine, în plimbările mele duminicale, ajutâ**ndu-**mă de ea aproape ca de un băţ. Cu trecerea anilor, ţeava şi-a pierdut strălucirea şi a căpătat o nuanţă întunecată care nu o prindea prea rău. Deviza gravată de Gachentard a dispărut mai mult sau mai puţin din cauză că nu a fost întreţinută şi singurele cuvinte care se pot încă citi sunt *Nu, vei* şi *nimic*: „Nu vei... nimic44, şi e adevărat că nu a împuşcat niciodată nimic.

Edmond Gachentard avea nişte picioare mari, o bască şi un gust supărător pentru apetitivele complicate, ale căror mirosuri se înrudeau cu ale preparatelor farmaceutice. Privind cerul, dădea adesea din cap şi devenea din**tr-**odată meditativ când nori mari şi rotunzi pătau cu albul lor un cer de un albastru foarte pur. „Ticăloşii”, spunea în astfel de momente, dar n-am ştiut niciodată dacă se referea la nori sau la alte imagini, îndepărtate şi înceţoşate, care navigau pe cer numai pentru el. Asta e tot ce-mi aduc aminte când mă gândesc la el. Memoria e ciudată: reţine lucruri care nu fac doi bani. În rest, totul se duce la canal. Gachentard trebuie să fie mort acum. Ar avea o sută cinci ani. Cel de-al doilea prenume al său era Marie. Încă un detaliu. Şi aici mă opresc.

Când spun „mă opresc44, ştiu că asta ar trebui să fac. La ce foloseşte tot ce scriu.

7 7

aceste rânduri înghesuite ca gâştele iarna, toate aceste cuvinte pe care le ţes fără să le văd? Zilele trec şi eu mă îndrept spre masa mea. Nu pot spune că asta-mi

place, dar nu pot spune nici că-mi displace.

Ieri, Berthe, care vine de trei ori pe săptămână să mai scuture praful, a alunecat pe unul dintre caiete, parcă cel cu numărul 1.

— Deci cu asta irosiţi hârtia!

Am privit-o. E proastă, dar nu mai mult decât altele. N-a aşteptat un răspuns. A continuat să deretice cântând cântecele stupide, care îi răsună în minte de când avea 20 de ani şi visa să-şi găsească un soţ. Mi-ar fi plăcut să-i dau o explicaţie, dar ce să explic? Că înaintez cu fiecare rând ca pe un drum dintr-un ţinut necunoscut şi totodată familiar? Am lăsat braţele în jos. Iar când a plecat, m-am întors la lucrarea mea. Cel mai rău e că nu-mi pasă ce se alege de caiete. Am ajuns la numărul 4. Nu mai găsesc nici numărul 2, nici pe 3. Trebuie să le fi pierdut, sau poate că Berthe le-a luat într-o zi ca să aibă cu ce face focul. Ce contează. Nu am chef să recitesc. Scriu. Asta e tot. Într-un fel, e ca şi cum aş vorbi singur. Fac conversaţie cu mine însumi, o conversaţie din altă epocă. Intercalez portrete. Sap fără să-mi murdăresc mâinile.

Mergeam pe costişă de câteva ore bune în acea duminică faimoasă. Puţin mai jos era orăşelul, adunat la un loc, casă lângă casă şi, ceva mai în spate, masa înghesuită a clădirilor Uzinei, cu furnalele sale de cărămidă ce păreau că străpung cerul ca pe-un ochi pe care ar fi vrut să-l spargă. Un peisaj al fumului şi muncii, un fel de cochilie plină cu melci care nu se sinchiseau de restul lumii. Şi totuşi, lumea nu era departe: ca s-o vezi era de ajuns să urci pe deal. Fără îndoială că din cauza asta preferau familiile să se plimbe duminica pe malurile canalului, cu tristeţea lui agreabilă, apa calmă fiind vag tulburată uneori de coada vreunui crap mare sau de prova unei barje. Costişa era cortina unei scene, dar nimeni nu avea chef să meargă la spectacol. Fiecare cu laşităţile lui. Dacă n-ar fi existat costişa, am fi primit războiul ca pe o lovitură de bici, ca pe o adevărată realitate concretă. În schimb, aici reuşeam să fentăm războiul, în ciuda zgomotelor pe care le trimitea spre noi ca pe nişte gaze ce ies dintr-un trup

bolnav. Războiul îşi organiza cochetele lui reprezentaţii în spatele costişei, de partea cealaltă a dealului, departe, adică în definitiv nicăieri, adică la capătul unei lumi care nici măcar nu era a noastră. Nimeni nu voia cu adevărat să meargă să vadă. Se spunea că în felul ăsta puteam să trăim cu el.

În duminica aceea, urcasem mai sus decât de obicei, nu cine ştie ce, câteva zeci de metri în plus, nu fusesem prea atent, şi asta din cauza unui sturz pe care îl urmăream pas cu pas, în timp ce el plana piuind şi târându-şi o aripă lovită pe care străluceau două sau trei picături de sânge. Nefiind atent decât la pasăre, ajunsesem pe creastă, care nu e deloc o creastă decât după nume, fiindcă o pajişte mare îţi lasă impresia că o mână imensă, cu palma îndreptată spre cer, acoperită de ierburi şi de tufişuri pitice, încununează costişa. Am simţit, odată cu vântul care mi-a pătruns pe sub guler, un vânt cald, că trecusem linia invizibilă pe care noi, cei din oraş, o trasasem pe pământ şi în minţile noastre. Am ridicat ochii şi am văzut-o.

Era aşezată fără niciun fel de ceremonie în iarba deasă, presărată cu margarete, iar ţesătura deschisă la culoare a rochiei învolburate în jurul taliei m-a dus cu gândul la unele *dejunuri în iarbă* din picturi. Pajiştea şi florile ce o-mpodobeau păreau create special pentru ea. Vântul îi răsfira din când în când buclele înspumate ce aruncau asupra gâtului ei o umbră delicată. Privea drept înainte la ceea ce noi, ceilalţi, nu voiam niciodată să vedem. Se uita cu un zâmbet frumos, faţă de care surâsurile pe care ni le adresa zilnic, şi Dumnezeu mi-e martor că acelea erau fermecătoare, păreau palide şi distante. Privea câmpia brună şi infinită, tremurătoare sub coloanele de fum ale exploziilor îndepărtate, a căror furie ajungea la noi estompată şi decantată, într-un cuvânt: ireală.

Departe, linia frontului se confunda cu linia orizontului, atât de bine încât uneori ai fi putut avea impresia că mai mulţi sori se ridicau deodată pe cer, apoi

cădeau din nou **într-**un zgomot de explozii ratate. Războiul îşi desfăşura micul său carnaval viril pe kilometri întregi, iar de acolo de unde stăteam ai fi putut crede că e un simulacru organizat într-un decor pentru pitici de circ. Totul era atât de mic. Moartea nu rezista acestei micimi, îşi lua tălpăşiţa, şi odată cu ea, şi bagajul ei de suferinţe, de trupuri mutilate şi ţipete pierdute, de foame şi frică, de tragedie.

Lysia Verhareine privea toate acestea cu ochii larg deschişi. Ţinea pe genunchi ceea ce am crezut iniţial că era o carte, dar după câteva secunde scria pe cartea care era, de fapt, am văzut bine, micuţul carnet cu coperţi roşii de piele, câteva cuvinte cu un creion atât de mic încât îi dispărea în palmă, şi în timp ce punea cuvintele pe hârtie, buzele ei rosteau altele, dacă nu erau chiar acelea pe care le scria. Mă simţeam ca un hoţ privi**nd-**o de aici, din spatele ei.

Eram pe cale să**-**mi spun asta când a întors capul spre mine, încet, lăsâ**ndu-**şi frumosul zâmbet în depărtarea câmpului de luptă. Stăteam ca prostul, nemişcat şi drept ca un I, fără să ştiu ce ar fi trebuit să fac sau să spun. Nici dacă aş fi stat gol în faţa ei nu aş fi fost atât de jenat. Am încercat să schiţez un mic gest din cap. Se uita la mine: îi vedeam chipul pentru prima dată neutru şi rece ca un lac iarna, un chip de moartă pe dinăuntru, ca şi cum nimic nu ar mai fi trăit, nu ar mai fi mişcat în ea, ca şi cum sângele i**-**ar fi părăsit de tot trupul.

Asta a durat îndeajuns încât să mi se pară o tortură. Apoi ochii ei au trecut de la chip la mâna mea stângă în care se bălăngănea carabina lui Gachentard. Am văzut la ce se uita. M**-**am făcut roşu ca racul. Am bolborosit câteva cuvinte, regretâ**ndu-**le chiar atunci:

— Nu e-ncăreată, e doar pentru…

Şi m**-**am oprit. Nu m**-**aş fi putut purta mai prosteşte. Tăcere. M**-**a privit. Parcă îmi înfigea cuie în piele privirea aceea, apoi a ridicat din umeri şi **s-**a întors la priveliştea ei, lăsâ**ndu-**mă să mă prăbuşesc **într-**o altă lume. O lume mult prea urâtă pentru ea. Sau prea meschină, prea

sufocantă. O lume pe care zeii şi prinţesele o ignoră străbătând-o câteodată în vârful picioarelor. Lumea oamenilor.

După duminica aceea, am făcut tot ce mi-a stat în puteri să o evit când o zăream de departe. O luam pe străduţe lăturalnice, mă retrăgeam sub porţile caselor sau sub propria mea pălărie când nu-mi mai rămânea altceva de făcut. Nu voiam să-i mai văd ochii. Eram copleşit de o mare ruşine. Totuşi, nu era nimic nemaipomenit în ce se întâmplase în ziua respectivă. În definitiv, ce văzusem? O fată tânără stând singură şi scriind ceva într-un carneţel roşu în timp ce privea panorama războiului. Şi apoi, aveam şi eu dreptul să mă plimb pe acolo dacă aşa-mi venea!

Mi-am agăţat carabina într-un cui deasupra uşii. E acolo şi astăzi. Şi a trebuit ca toată lumea să fie moartă şi îngropată ca să-mi reiau plimbările duminicale, de acum înainte mergând în locul acela de fiecare dată, ca în pelerinaj, până la acea pajişte unde o văzusem pe tânăra învăţătoare aşezată la marginea lumii noastre.

Mă aşez mereu în acelaşi loc, pe locul ei, şi îmi trag sufletul. Durează minute bune. Privesc ceea ce privea ea, marea panoramă redevenită calmă şi lentă, fără trâmbe şi scăpărări, şi îi revăd surâsul adresat infinitului compromis de război, revăd toate acestea de parcă aceeaşi scenă ar urma să se joace din nou, şi aştept. Aştept.

Războiul dura. Thţi fanfaronii care spuseseră că îi vom trimite pe nemţi înapoi acasă în trei săptămâni cu un şut în fund şi că va fi floare la ureche nu se mai umflau în pene acum. Prima aniversare a izbucnirii ostilităţilor nu a fost sărbătorită decât în bistroul lui Fermillin, un ins înalt şi slab, cu un cap în formă de pâlnie, ce muncise zece ani la Căile Ferate din nord înainte de a-şi descoperi vocaţia, „ca o chemare divină”, după cum îmi mărturisi într-o zi, pentru comercializarea spirtoaselor.

Localul se numea la *pasul bun*. Mulţi îi spuseseră că, pentru un birt, numele acela nu era foarte potrivit. Le răspunsese tăios că nu ar fi acceptat altul şi că el ştia de ce-şi numise astfel stabilimentul, chiar dacă ceilalţi nu

ştiau, şi oricum nu dădea doi bani pe părerea lor.

Drept urmare, neînţelegerea aceasta avu darul să-i pună pe toţi de acord. Cei mai mulţi găsiră că, în definitiv, nu era un nume aşa de rău, suna bine, distins, se detaşa de toate acele *Excelsior*, *Floria*, *Terminus*, *Cafe des amist* şi chiar că îţi făcea şi mai tare sete.

Pe 3 august 1915, Fermillin prinse pe firma localului o pânză mare de postav, pe care scrisese cu litere imense albastre, albe şi roşii: *A trecut un an, glorie eroilor*!

Sărbătoarea începu pe la orele 5 ale după-amiezii cu obişnuiţii casei: Moş Voret, un bătrânel rumen, pensionat de la Uzină, care-şi sărbătorea de trei ani văduvia; Janesh Hiredek, un emigrant bulgar care vorbea prost franceza când avea limba uscată, dar care cita din Voltaire şi Lamartine de îndată ce bea doi litri de vin; Leon Pantonin, zis *Piele-verde*, din pricina culorii pe care chipul lui o căpătase în urma tratamentului revoluţionar cu oxid de cupru, care ar fi trebuit să vindece inflamaţia gâtului; Jules Arbonfel, un uriaş de doi metri cu înfăţişare de maimuţă; Victor Durei, pe care nevasta venea adesea să-l caute la *pasul bun*, şi împreună cu care pleca, două-trei ore mai târziu, când ajunsese şi ea în aceeaşi stare în care era el.

Până la ora trei dimineaţa, bistroul răsună de cântece de acum clasice: *Plecăm fericiţi*, *Madelon*, *Tinerii recruţi*, *Soldat, frate al meu* /, intonate şi reluate într-o manieră vibrantă, cu vigoare, lacrimi de abia reţinute şi tremolouri exagerate. Câteodată, cântecul se auzea mai tare, când uşa se deschidea şi câte un combatant ieşea să se uşureze sub cerul liber, înainte de a intra înapoi în gura monstrului avid de poşircă. Dimineaţa, încă se mai auzea un horcăit venind din tavernă. Ieşea dinăuntru şi un miros nedefinit de vin răsuflat, sânge, cămaşă nespălată, vomă şi mahorcă puţind a urină. Cei mai mulţi dormiseră acolo. Fermillin, care se sculase primul, îi trezea scuturându-i ca pe pruni, înainte de a le servi nişte vin alb la micul dejun.

Am văzut-o pe Lysia Verhareine trecând prin faţa localului, zâmbind, în timp ce Fermillin o saluta cu voce joasă adresându-i-se cu *domniţă*. Am văzut-o, dar ea nu

m-a văzut pe mine. Eram prea departe. Purta o rochie de culoarea piersicilor coapte, o pălărioară de paie împodobită cu o panglică stacojie şi o geantă împletită, care i se legăna în dreptul şoldului **într-**un fel vesel şi plăcut. Se îndrepta către câmpuri. Era în dimineaţa de 4 august. Soarele urca pe cer ca o săgeată, uscând roua dimineţii. Urma să dea o căldură care avea să strivească toate dorinţele. Nu se mai auzeau tunurile. Nu le mai auzeai nici măcar dacă ciuleai urechile. Lysia o coti pe lângă ferma lui Mureau şi ajunse în câmp, unde mirosul fânului şi al grânelor coapte te făcea să crezi că pământul era un trup mare, moleşit de parfumuri şi de mângâieri. Fermillin rămăsese în pragul localului său, privind cerul cu ochii lui roşii şi frecâ**ndu-**şi barba. Puştii ieşeau la joacă cu sandvişuri groase în buzunare. Pe sforile pentru rufe, femeile atârnau cearşafuri pe care le umfla vântul. Lysia Verhareine dispăruse. Mi-o imaginam mergând pe cărările văratice ca pe nişte alei de nisip.

După aceea nu am mai văz**ut-**o niciodată.

Vreau să spun: nu am mai văz**ut-**o vie. În aceeaşi seară, un flăcău pe nume Marivelle alergă până la mine acasă, găsi**ndu-**mă la bustul gol, cu capul şiroind de apă, spălâ**ndu-**mă cu o cârpă. Avea ochii plini de lacrimi ce semănau cu nişte picături de ceară topită, care făceau să i se umfle chipul adolescentin de parcă ar fi stat lângă o vâlvătaie.

— Veniţi repede, veniţi repede, mi-a spus, Barbe m-a trimis! Veniţi repede la Castel!

Cunoşteam drumul spre Castel: îl las pe flăcău şi plec ca din puşcă, imagi**nându-**mi că-l voi găsi pe Destinat cu gâtul tăiat sau cu burta spintecată de cuţitul unui condamnat nemulţumit care se întorsese după 20 de ani petrecuţi la ocnă, pentru a-i prezenta, pe căldura aceea, omagiul lui. Pe drum mi-am spus chiar că un astfel de sfârşit, ca victimă a unui asasinat barbar, este o întorsătură justă a lucrurilor, căci printre toate sentinţele de condamnare la moarte pe care le obţinuse, unele erau ale unor nevinovaţi care fuseseră conduşi la eşafod cu

mâinile şi picioarele legate, în timp ce îşi strigau neputincioşi nevinovăţia.

Ajung la poarta Castelului. Care este deschisă. Cu părul încă ud, cămaşa în dezordine, pantalonii descheiaţi la câţiva nasturi şi inima bătând nebuneşte. Iar aici, îl zăresc deodată pe scări, în picioare, impunător ca un diavol, un adevărat maestru de ceremonii, pe procuror, imperial şi la fel de viu ca mine, cu măruntaiele la locul lor şi sângele în vene. Brusc, văzându-l astfel, drept ca un catarg, cu braţele deschise către nimic, cu ochii fixaţi în depărtare şi buzele tremurând, îmi spun că dacă nu i s-a întâmplat nimic lui, atunci îmi spun că... Totul se opreşte. O revăd pe Lysia Verhareine trecând pe lângă colţul fermei lui Mureau, revăd în minte scena de zeci de ori, mai reală decât în realitate, şi toate detaliile, mişcările rochiei ei şi ale micuţei genţi pe care o purta, gâtul ei alb în soarele care tocmai răsărea, zgomotul nicovalei lui Bouzie, a cărui fierărie e la doi paşi, ochii roşii ai lui Fermillin, bătrâna Sechepart măturând în faţa uşii, parfumul paielor proaspete, vaietele lăstunilor pe acoperişuri, mugetele vacilor pe care tânărul Dourin le duce în parc. Toate astea de zece ori, de o sută de ori, de parcă eram prizonierul acelei scene, de parcă aş fi vrut să mă închid în ea pentru totdeauna.

Nu ştiu câte minute am rămas aşa procurorul şi cu mine, pe scări, faţă în faţă, privindu-ne. Nu mai ţin prea bine minte mişcările, articulaţiile, întregul decupaj al acestui moment, gesturile noastre. Nu memoria mea prezentă e cea care are acum un glonţ în aripă, ci memoria acestui moment care s-a fărâmiţat singură, lăsând în loc găuri mari. Trebuie să mă fi comportat ca un automat, urmându-l cu mişcări mecanice. Poate că m-a ghidat sau m-a luat de mână, cine ştie? Mai târziu, mi-am simţit din nou inima bătând şi sângele curgându-mi în vine. Ţineam ochii deschişi. Procurorul era lângă mine, în stânga mea, puţin mai în spate. Ne aflam într-o cameră plină de tapiţerii în culori luminoase şi de buchete de flori. Erau şi câteva mobile, un dulap din lemn masiv şi un pat.

Iar pe acest pat era întinsă Lysia Verhareine. Cu ochii închişi. Cu ochii închişi pentru totdeauna. Mâinile îi erau împreunate pe piept. Purta rochia de dimineaţă, de culoarea piersicii coapte, şi pantofi maro ca pământul crăpat de soare care se transformă în praf fin. Un fluture de noapte zbura pe deasupra ei, înnebunit, lovi**ndu-**se de gemuleţul întredeschis şi revenind în cercuri tremurătoare spre chipul ei pentru a se ciocni din nou de geam şi a-şi relua dansul care aducea cu o pavană atroce.

Gulerul rochiei tinerei fete, puţin desfăcut, lăsa să se vadă pe pielea gâtului o urmă profundă, de un roşu ce se apropia de negru. Procurorul mi-a arătat din ochi pe tavan o lustră de porţelan albastru, complicată, având alături o contragreutate de forma globului terestru, de cupru strălucitor, cu cele cinci continente, mări şi oceane, apoi a scos din buzunar o cingătoare subţire de piele împletită, cu motive de margarete şi mimoze, pe care a strâns-o, cu o mână altă dată suplă şi blândă, **într-**un cerc perfect, care făcea să se întâlnească, ca **într-**o imagine filosofică, făgăduiala şi răsplata, începutul şi sfârşitul, naşterea şi moartea.

Nu ne-am spus nimic la început. Nu ne-am adresat niciun cuvânt. Ne-am privit, asta da, iar ochii noştri se căutau şi apoi fugeau spre trupul tinerei învăţătoare. Moartea nu-i răpise frumuseţea, cel puţin nu încă. Era printre noi, cu chipul acela ce părea viu, deşi palid, iar mâinile-i erau călduţe când le-am atins, pentru prima dată, ceea ce m-a făcut să mă jenez, căci mă aşteptam ca ea să deschidă ochii, să mă privească, să protesteze împotriva acestei intimităţi pe caremi-o permiteam. Apoi i-am strâns gulerul rochiei pentru ca pânza să-i ascundă rana, şi pentru ca iluzia unui somn care nu-şi arată adevăratul nume să fie perfectă.

Procurorul m-a lăsat să fac ce vreau. Nu a îndrăznit să facă niciun gest, niciun pas, iar când mi-am luat privirea de la chipul Lysiei ca să mă întorc spre al lui, am văzut că ochii lui rătăciţi îmi puneau o-ntrebare, o întrebare la care nu aveam răspuns. Pentru Dumnezeu, de unde să ştiu eu

de ce se moare? Şi de ce alegem să murim? Oare ştiu asta mai bine azi? După toţi cei pe care-i trimisese la moarte, ăsta era domeniul lui, nu al meu! El era specialistul, pentru că o cerea atât de des, **s-**ar putea spune că se tutuia cu moartea, pe care o întâlnea de mai multe ori pe an, când mergea în curtea închisorii din V. să asiste la decapitarea vreuneia dintre victimele sale, înainte de a pleca, fără niciun sentiment, să ia masa la Bourrache!

Arătând cu capul spre cingătoarea subţire, l-am întrebat dacă el era cel care…

— Da, mi-a răspuns înainte să apuc să rostesc cuvântul.

Mi-am dres glasul şi am spus:

— Nu aţi găsit nimic?

A privit încet lucrurile din jur: dulapul, scaunul, comoda, măsuţa de toaletă, buchetele de flori împrăştiate peste tot, ca nişte santinele parfumate, noaptea grea şi fierbinte forţând ferestrele, perdeaua, patul, la căpătâiul căruia un ceasornic micuţ îşi mişca limbile pentru a face timpul să treacă, apoi **s-**a uitat din nou în ochii mei.

— N-am găsit nimic, a spus buimăcit, fără siguranţa lui obişnuită, iar eu nu-mi dădeam seama clar dacă era o constatare sau o**altă** întrebare, sau cuvintele unui om căruia îi fugea pământul de sub picioare.

S-au auzit paşi pe scări, lenţi, penibili, dureroşi, paşii mai multor oameni: Barbe şi *Gravul*, care-l conduceau pe doctorul Hippolyte Lucy. Un doctor bun, uscăţiv şi slab ca un băţ, omenos şi foarte sărac, cali-*l 9*

tăţi care merg împreună, fiindcă rareori cerea să i se plătească consultaţia când mergea la oamenii săraci, iar la noi aproape toţi sunt săraci. „Mă veţi plăti mai târziu”, spunea mereu cu un zâmbet sincer. „Nu sunt chiar în mizerie”, adăuga bombănind. Totuşi, mizeria l-a ucis, în ’27. „Mort de foame!” a decretat Desharet, tâmpitul lui de coleg, puţind a usturoi, cu faţa lui roşie, venit de la V. **Într-**un automobil cromat, cu piese de alamă şi scaune din piele lucioasă, pentru a examina trupul fragil al doctorului, care fusese găsit întins pe jos în bucătărie, în bucătăria lui

în care nu era nimic, nicio mobilă, niciun dulap cu mâncare, nici măcar o firimitură de pâine sau o bucăţică de unt, doar o farfurie goală de zile întregi şi un pahar cu apă de fântână. „Mort de foame”, repeta ticălosul de Desharet, arătându-se şocat, în timp ce burta şi fălcile îi atârnau până la pământ, îmbrăcat cum era în flanelă şi ţesături englezeşti. Nici dacă i-am fi turnat în cap o găleată cu bălegar nu ar fi fost atât de uimit.

Doctorul Lucy s-a apropiat de Lysia. Nu a făcut mare lucru. Ce mai era de făcut, de altfel? A pus mâna pe fruntea fetei, pe obraji, a coborât-o către gât şi, de îndată ce a văzut urma, s-a oprit. Nu ne rămânea decât să ne uităm unul la altul, cu gura întredeschisă ca pentru a pune toate întrebările ce nu vor fi niciodată rostite. Barbe ne-a dat de înţeles că nu mai aveam ce face acolo, în acea cameră de femeie care va rămâne pe vecie tânără. Dintr-o singură privire, ne-a dat afară. *Gravul*, doctorul, procurorul şi cu mine ne-am supus ca nişte puştani.

Bineînţeles că războiul continua. Şi făcuse deja atâtea cadavre că nu le mai ştiai numărul. Dar vestea morţii tinerei învăţătoare, şi mai ales o moarte ca aceea, dădu o lovitură oraşului. Străzile erau goale. Mahalagioaicele, ţaţele, bătrânele gaiţe dispuse oricând să bârfească stăteau pe la casele lor. În localuri, bărbaţii beau fără să spună nimic. Nu se auzeau decât zgomotele paharelor, ale sticlelor, ale gâtlejurilor, ale litrilor băuţi. Atât. Ca un fel de omagiu, sau ca o stupoare. Parcă şi vara ar fi coborât în bernă. Au venit zile cenuşii, înăbuşitoare, cu un soare ce nu mai îndrăznea nici să se arate şi-şi petrecea zilele ascuns în spatele imenşilor nori îndoliaţi. Puştii nu mai pierdeau vremea pe străzi, nu mai mergeau la pescuit, nu mai aruncau cu pietre în geamuri. Până şi animalele păreau fără chef. Clopotele decupau timpul ca pe un trunchi de copac doborât. Câteodată, urlete de lup umpleau oraşul. Era Marţial Maire, prostănacul, care înţelesese totul, şi care-şi striga suferinţa, chircit la poarta şcolii. Poate că ar fi trebuit să facem cu toţii ca el. Poate e singurul lucru pe care-l poţi face în asemenea cazuri.

Ar fi trebuit să-i pun întrebări procurorului. E ceea ce se face în cazurile de moarte violentă, de sinucidere, trebuie spus lucrurilor pe nume. Da, asta ar fi trebuit să fac. Era rolul meu. Dar nu am făcut nimic. Ce mi-ar fi putut spune? Nu mare lucru, fără îndoială. Iar eu rămăsesem în faţa lui ca prostul, frământându-mi cascheta, uitându-mă în podele, în tavan, privindu-mi mâinile, fără a-ndrăzni să pun întrebările importante. Şi care ar fi fost întrebările astea, până la urmă? El o găsise. Plimbându-se, remarcase fereastra deschisă şi văzuse trupul. Se grăbise într-acolo, forţase uşa camerei, care era închisă cu cheia pe dinăuntru, şi apoi... şi apoi... Nimic. O luase în braţe, o culcase pe pat. Pusese să mă cheme. Toate astea mi le-a spus după ce Barbe ne ceruse să ieşim şi noi ieşisem fără să ştim unde ar trebui să mergem sau ce-ar trebui să facem.

În zilele ce urmară, Destinat rămase invizibil în Castelul lui. Îşi petrecea timpul stând la fereastră şi privind căsuţa din parc de parcă tânăra învăţătoare ar mai fi putut să iasă pe uşă. Barbe mi-a povestit şi asta în seara faimoasă în care mi-a spus totul.

Am căutat să aflăm dacă Lysia Verhareine avea familie. Mai puţin eu, mai mult primarul. Nu am găsit nimic. Doar o adresă pe plicuri, o adresă tăiată ce corespundea unei gazde mai vechi, cu care primarul a vorbit la telefon, dar nu înţelegea decât un cuvânt din două din cauza accentului din nord. A reţinut doar că gazda nu ştia nimic despre rudele fetei. Când veneau scrisori, trecea pe ele noua adresă, cea de la Castel, pe care tânăra i-o trimisese. „Şi erau multe scrisori?" a întrebat primarul – eram şi eu de faţă, lângă el. Nu a primit niciun răspuns. Convorbirea s-a întrerupt. Legătura era încă proastă în acele vremuri. Şi mai era şi războiul. Până şi telefonul îl făcea, în felul lui.

Atunci l-am luat la întrebări pe Marcel Crouche, factorul poştal, care nu reuşea niciodată să-şi termine drumurile, din cauza opririlor prin localuri, fiindcă nu refuza niciodată un pahar de vin, cafea cu rom, Pernod sau

vermut. Către amiază, sfârşea rezemat de peretele toaletei, ţinând discursuri politice, apoi adormea sforăind, cu geanta lângă el. Iar Castelul era cam la sfârşitul drumului său, când mergea deja de parcă ar fi păşit pe puntea unui vas zgâlţâit de furtună.

— Scrisori, bineînţeles că erau scrisori pentru Castel, eu mă uitam la adresă, nu la nume, când scria că-i pentru Castel, le duceam la Castel, simplu! Că erau pentru procuror sau pentru tânăra domniţă, nu mai ştiu. Îi dădeam corespondenţa, iar dânsul o tria. Nu am lăsat niciodată scrisorile lui Barbe sau *Gravului*, în definitiv dânsu-i stăpânul acolo, nu?

Marcel Crouche îşi scufundă nasul mare *y* şi ciupit de vărsat în paharul cu rachiu, inspirând lichidul ca şi cum ar fi fost vorba despre o chestiune de viaţă şi de moarte. Băurăm în tăcere toţi trei, primarul, poştaşul şi cu mine. După aceea a mai venit un rând. Nimeni nu a mai zis nimic. Câteodată, primarul şi cu mine ne priveam printre pahare şi fiecare ştia ce gândea celălalt. Dar mai ştiam şi că niciunul din noi doi nu ar fi îndrăznit să-i pună procurorului întrebarea. Aşa că nu ne-am spus nimic.

Nici la Instrucţiunea Publică nu ştiau

— Mai mult. Decât că Lysia Verhareine se oferise voluntară pentru a veni în regiune. Inspectorul pe care mersesem special ca să-l văd la V. şi care mă făcuse **s-** aştept trei sferturi de oră pe hol, pentru a-mi arăta ce important e, părea preocupat mai mult de mustaţa lui, pe care nu reuşea să o netezească în ciuda pomezii cu care se dăduse, decât de tânăra învăţătoare. Îi stâlci numele de câteva ori, se prefăcu că răsfoieşte dosarele, se uită la ceasul lui de aur, îşi aranjă părul, îşi privi unghiile curate. Avea nişte ochi de vită, în care-i citeai prostia şi ignoranţa, ca acele animale pe care le poţi mâna spre moarte fără să scoată un sunet fiindcă nici măcar nu bănuiesc existenţa unui asemenea mister. Mă tot lua cu „dragul meu”, îşi dădea importanţă şi în gura lui cuvintele păreau nişte sunete deformate de care te debarasezi cu condescendenţă.

La un moment dat sună, dar nu-i răspunse nimeni. Atunci ţipă. Tot nu primi niciun răspuns. Începu să urle şi apăru un cap maladiv, care aducea cu un nap sleit. Capul acela tuşea din treizeci în treizeci de secunde, o tuse care venea de foarte departe pentru a anunţa că toate clipele fericite aveau un sfârşit, la fel ca şi trupurile. Deţinătorul acestui cap de muribund se numea Mazerulles. Inspectorul rosti acest nume ca pe o lovitură de bici. Am înţeles că era secretarul lui. Acesta scotoci prin memorie şi îşi aminti de tânără, din ziua când sosise. Oamenii nu primesc întotdeauna rolul care li se potriveşte. Ai fi zis că e o larvă acest Mazerulles, un nerod, un slugarnic, cineva în care nu poţi avea încredere. Asta din pricina înfăţişării sale, din cauza trupului lui ramolit care părea că de abia se mai ţine în straniul lui înveliş. Am început să vorbesc cu el despre micuţă şi i-am spus ce i se întâmplase. Nici dacă l-aş fi izbit în moalele capului nu ar fi fost atât de uluit. A fost nevoit să se sprijine de tocul uşii şi a mormăit tot felul de lucruri despre tinereţe, frumuseţe, drame, război şi despre sfârşit. Nu mai eram decât noi doi, Mazerulles şi cu mine, împreună cu o mică fantomă care ne vizita la fiecare frază rostită.

Inspectorul a înţeles că nu mai era nevoie de el. Imbecilul tropăia în spatele nostru, răsuflând zgomotos şi repetând „Bine... Foarte bine... Foarte bine”, de parcă ar fi vrut să scape de noi mai repede. Am ieşit din birou împreună cu Mazerulles, fără să-mi iau la revedere de la gulerul tare care puţea a amidon şi a parfum de mare magazin. Am trântit uşa în spatele meu. Am ajuns în biroul secretarului. Era micuţ şi îi semăna. Trist şi povârnit. Prin aer plutea un miros de pânză udă şi de lemn pentru sobă, de mentol şi de tutun ieftin. Îmi oferi un scaun aproape de sobă şi se aşeză la măsuţa lui, pe care se odihneau trei călimări bombate. După ce-şi reveni din uimire, îmi povesti despre sosirea Lysiei Verhareine. O poveste simplă, din care nu am aflat nimic nou, dar mă bucura să aud pe altcineva vorbind despre ea, pe cineva care nu era de pe la noi. Îmi mai spuneam şi că nu am visat, că Lysia existase

cu adevărat de vreme ce un tip pe care nu-l cunoşteam o evoca în faţa mea. La sfârşit, i-am strâns mâna, urându-i noroc, nu ştiu de ce îmi venise să-i spun asta, dar nu a părut mirat. Mi-a spus doar atât:

— Eu... ştiţi... cu norocul...

Nu ştiam, dar îmi puteam imagina doar privindu-l.

Ce să mai spun acum? Aş putea povesti înmormântarea Lysiei Verhareine. Era într-o zi de miercuri. Vremea era la fel de frumoasă ca în ziua în care hotărâse să ne părăsească. Poate chiar mai cald. Da, aş putea vorbi despre soarele din acea zi, despre copiii care împletiseră ghirlande din viţă-de-vie şi grâu, despre toţi locuitorii care veniseră până la ultimul la biserica ce gemea de atâta lume, Bourrache şi micuţa, procurorul în primul rând, ca un văduv, preotul cel gras, Lurant, în care lumea nu prea avea încredere până atunci, dar care a ştiut să găsească cuvintele potrivite pentru a exprima durerea pe care mulţi o purtau în inimă, acest preot care acceptase funeraliile ca pe un lucru firesc şi care venea de la sine. Da, aş putea povesti toate astea, dar nu am niciun chef.

În fapt, marea schimbare a fost la procuror. Continua să ceară capul inculpaţilor, dar nu o mai făcea cu pasiune. Mai rău, i se întâmpla câteodată să încurce lucrurile în rechizitorii. Spunând asta, nu fac o afirmaţie tocmai exactă. Mai bine ar fi să spun că uneori, când arăta faptele petrecute sau trăgea concluziile, i se întâmpla să-şi frâneze debitul, să privească în gol şi să nu mai spună nimic. De parcă nu mai era acolo, pe scena tribunalului, ci se găsea în altă parte. De parcă ar fi fost absent. Asta nu dura niciodată prea mult şi oricum nimeni nu se gândea să-l tragă de mânecă pentru a-l aduce înapoi, dar era jenant, iar când se întorcea la rechizitoriu, toată lumea răsufla uşurată, chiar şi cel care era judecat.

Procurorul puse să se închidă căsuţa din parc. Niciun locatar nu a mai stat vreodată acolo. Iar şcoala a rămas fără învăţător până la sfârşitul războiului. Destinat nu se mai plimbă prin parc. Ieşea din ce în ce mai rar. S-a aflat ceva mai târziu că el a fost cel care a plătit sicriul şi

monumentul funerar. Găsirăm cu toţii că fusese un gest frumos din partea lui.

După câteva luni de la moartea învăţătoarei, am aflat de la Leon Schirer, un băiat care era un fel de om bun la toate în palatul de justiţie din V., că Destinat ceruse să fie pensionat. Schirer nu era genul care să îndruge gogoşi, dar nu l-am crezut. Asta fiindcă, deşi nu mai avea 20 de ani, procurorul avea încă ani frumoşi înainte, şi pentru că mă întrebam ce ar fi putut face odată ieşit la pensie, să se plictisească regeşte, singur cuc în casa lui imensă, cu doi servitori cărora nu le spunea două cuvinte pe zi?

Mă înşelam. Destinat pronunţă ultimul său rechizitoriu pe 15 iunie 1916. O făcu fără nici cea mai mică convingere. De altfel, nu obţinu capul inculpatului. După ce sala se goli, preşedintele completului de judecată ţinu un discurs, sobru şi scurt, iar apoi se servi o gustare. Eram şi eu acolo, pe lângă grupul de judecători, în frunte cu Mierck, avocaţi, grefieri şi alţi câţiva. Apoi, cei mai mulţi porniră spre *Rebillon* pentru o masă de despărţire. Am spus cei mai mulţi. Eu nu mă număram printre ei. La un pahar de vin eram tolerat, dar la adevăratele lucruri bune din care nu te poţi înfrupta decât dacă te naşti cu ele nu aveam acces.

După aceea, Destinat se cufundă în tăcere.

Trebuie să mă întorc acum la dimineaţa

9

aceea din 1917 când am lăsat pe malul îngheţat trupul lui *Belle de jour* şi pe judecătorul Mierck cu suita lui rebegită.

Amintirea aceasta este destul de înceţoşată, ca o bâiguială neclară, dar e, în fond, după chipul şi asemănarea vieţii mele, care n-a fost niciodată compusă decât din bucăţele disparate, imposibil de lipit la loc. Pentru a-ncerca să-i înţelegi pe oameni, trebuie să sapi până la rădăcină. Nu e de ajuns ca, dintr-odată, să disloci timpul pentru a găsi ce cauţi: trebuie să sapi în fisurile lui şi să scoţi la iveală puroiul. Să-ţi murdăreşti mâinile. Nimic nu mă dezgustă. Asta e sarcina mea. Afară s-a lăsat

noaptea şi ce altceva aş putea face noaptea decât să iau vechile aşternuturi şi să le cârpesc câte puţin, iarăşi şi iarăşi?

Mierck avea în continuare mustăţile murdare de gălbenuş şi aerul superior de ambasador suferind de gută. Privea Castelul cu un zâmbet în colţul buzelor. Poarta parcului era deschisă şi iarba de o parte şi de cealaltă culcată la pământ. Judecătorul începu să fluiere încet şi să-şi legene bastonul ca şi cum ar fi alungat muşte. Soarele străpunsese ceaţa şi făcea chiciura să se topească. Eram la fel de ţepeni ca ţăruşii din parc şi aveam obrajii aspri şi tari ca nişte tălpi de lemn. *Ciupitu* încetase să mai ia notiţe, ce ar fi putut scrie, de altfel? Totul fusese spus.

— Bine, bine, bine… spuse iarăşi Mierck, legănându-se pe vârful picioarelor.

Apoi, se întoarse deodată spre jandarmul oraşului:

— Transmiteţi-i complimentele mele!

Şi celălalt, luat pe nepregătite:

— Cui, domnule judecător?

Mierck îl privi ca şi cum acesta ar fi avut un bob de mazăre în loc de creier.

— Cui! Celui care a preparat ouăle, prietene, au fost excelente, la ce te gândeşti, revino-ţi!

9

Jandarmul îl salută. Maniera lui de a se adresa oamenilor cu „prietene” voia să arate că de fapt exact asta nu erai, prietenul său. Avea talentul de a se folosi de cuvinte pentru a le face să exprime lucruri cărora nu le erau destinate în mod obişnuit.

Am fi putut rămâne mult şi bine aşa, jandarmul cu ouăle, *Ciupitu*, Brechut, Grosspeil, Berfuche şi cu mine – mie judecătorul nu-mi adresase niciun cuvânt –, nu se schimbase nimic. Medicul plecase la un moment dat, cu geanta şi mănuşile lui de piele. O lăsase pe *Belle de jour*, sau mai curând forma trupului ei de fetiţă, sub pătura udă. Pe canal apa continua să curgă cu repeziciune. Mi-am amintit atunci o formulă grecească, fără să mi-o aduc aminte totuşi prea bine, care zicea ceva despre timp şi

despre apa care curge, câteva cuvinte simple care spuneau totul despre viaţă şi, mai ales, dădeau de înţeles că nu putem niciodată să o întoarcem înapoi. Orice am face.

Până la urmă, au venit doi brancardieri, în bluzele lor albe şi subţiri, plini de o naivă încredere, încercând să se scuture. Veneau de la V. şi se învârtiseră mult până să găsească locul cu pricina. Judecătorul le făcu semn indicându-le pătura:

— Îl puteţi lua de-aici, le-a zis.

Auzindu-l, ai fi spus că era vorba despre un cal sau de o măsuţă pentru cafea. Am plecat. Fără să mai spun nimănui nimic.

Dar a trebuit să mă întorc acolo, pe malul râului. Să-mi fac meseria, pe lângă meseria de om, care nu e cea mai uşoară. Am aşteptat primele ore ale după-amiezii. Nu se mai simţea muşcătura îngheţată a dimineţii, ci era o vreme aproape blândă. Ai fi crezut că era altă zi. Grosspeil şi Berfuche fuseseră înlocuiţi de alţi doi jandarmi care păzeau perimetrul şi alungau curioşii. M-au salutat. Peştii alunecau printre alge. Din când în când, câte unul se ridica la suprafaţă să cerceteze aerul, apoi se-ntorcea bătând din coadă pentru a-şi lua locul în grup. Iarba strălucea de nenumărate picături de apă. Deja totul se schimbase. Nu mai distingeai forma pe care trupul lui *Belle de jour* o lăsase pe mal. Nicio urmă. Două raţe îşi disputau un firicel de iarbă. În cele din urmă, una din ele o ciupi cu ciocul de gât pe cealaltă, care se îndepărtă scoţând măcăituri plângăreţe.

Am aşteptat un moment, fără să mă gândesc la ceva, poate doar la Clemence şi la micuţul care se afla în pântecul ei. De altfel, îmi era puţin ruşine, ţin minte, să mă gândesc la ei, la fericirea noastră, când eu mă apropiam de locul unde fusese ucisă o fetiţă. Ştiam că în câteva ore îi voi revedea, pe ea şi pântecul ei rotund ca un dovleac frumos, acel pântec în care, dacă-mi lipeam urechea de el, puteam auzi loviturile copilului şi-i puteam simţi mişcările somnoroase. În ziua aceea eram, fără îndoială, cel mai fericit om de pe pământ, în mijlocul atâtor oameni care, nu

departe, ucideau şi mureau, aproape de un asasin fără chip care strangula copile de zece ani. Eram cel mai fericit om. Nu-mi făceam reproşuri în legătură cu asta.

Ciudăţenia anchetei e că a fost încredinţată nimănui şi tuturor. Mierck a făcut din ea o tocană. Primarul şi-a băgat şi el nasul. Jandarmii au adulmecat totul de departe, dar mai ales a fost un colonel care a pus stăpânire pe operaţiuni. A apărut a doua zi după crimă, folosind ca pretext starea de război şi frontul apropiat ca să ne spună că fusese autorizat să ne dea ordine. Matziev, fiindcă aşa-l chema, un nume cu sonoritate rusească, avea alura unui dansator napolitan, o voce mieroasă şi părul dat cu briantină, o mustaţă subţire, picioare suple şi un tors de luptător grec. Pe scurt, un Apollo cu trese.

Ne-am dat repede seama cu cine aveam de-a face: un amator de sânge, dar care era de partea bună, aici unde poţi face să curgă sângele şi să-l bei fără ca asta să deranjeze pe cineva. Hotelul fiind închis, şi-a stabilit cartierul la Bassepin care închiria câteva camere şi vindea cărbuni, ulei, grăsime şi proiectile pentru mortiere tuturor regimentelor ce treceau pe acolo.

Cei mai buni ani din viaţa lui Bassepin au fost în timpul războiului! Vindea la cele mai mari preţuri lucruri cumpărate de la mare depărtare, îşi umplea buzunarele, muncea zi şi noapte, le procura intendenţilor militari care erau în trecere şi ce le trebuia, şi ce nu, lua înapoi de la regimentele care se retrăgeau lucrurile pe care le vânduse pentru a face din nou negoţ cu ele, vânzându-le regimentelor care le luau locul şi tot aşa. Un caz aparte. Comerţul te face om.

Nici în perioada de după război nu i-a mers rău deloc. A priceput foarte repede frenezia cu care autorităţile doreau să aducă onoruri celor morţi în luptă. Bassepin şi-a extins comerţul şi vindea statui de soldaţi din fontă şi cocoşi galici la tonă. Toţi primarii din est se băteau pe luptătorii lui încremeniţi, cu steagul ridicat şi puşca pregătită, care erau desenaţi de un pictor tuberculos medaliat la expoziţii. Exista pentru fiecare un preţ şi un

buget, un catalog cu douăzeci şi trei de modele, cu opţiuni pentru socluri de marmură, litere din aur, obeliscuri şi copilaşi de zinc întinzândndu-le învingătorilor coroane, alegorii ale Franţei în chip de tânără zeiţă, cu pieptul gol şi consolator. Bassepin vindea memoria şi amintirea. Municipalităţile se achitau de datoria pe care o aveau faţă de cei căzuţi într-o manieră cât mai ostentativă şi mai trainică, monumente încadrate de prundiş şi de tei, în faţa cărora, în fiecare an la 11 noiembrie, o fanfară cânta bubuind acordurile voioase ale triumfului şi pe cele smiorcăite ale durerii, în vreme ce câinii vagabonzi îşi ridicau noaptea piciorul de jur-împrejur, iar porumbeii îşi adăugau propriile decoraţii din găinaţuri la cele conferite de oameni.

Bassepin avea o burtă mare, în formă de pară, o căciulă din blană de cârtiţă pe care nu o scotea niciodată, fie iarnă, fie vară, un baton de lemn dulce între buze, dinţi foarte negri. Celibatar la 50 de ani, nu i se cunoştea vreo aventură. Banii pe care-i avea îi păstra, nici măcar nu-i bea, nu-i juca la cărţi, nu-i cheltuia prin bordelurile din V. Nu avea niciun viciu. Nu trăia în lux. N-avea nicio dorinţă. Doar obsesia de a cumpăra şi de a vinde, de a aduna bani şi atât. Cam ca cei care îşi umplu hambarul cu fân, deşi nu cresc animale. Dar, în definitiv, era dreptul lui. A murit la fel de bogat ca şi Cresus, în ’31, de septicemie. E incredibil cum o rană mică şi neînsemnată poate să-ţi otrăvească viaţa şi să ţi-o scurteze. Totul a pornit de la picior, de la o tăietură, o crestătură destul de mică. După cinci zile, era ţeapăn şi vânăt ca o statuie de marmură, din cap până-n picioare. Ai fi spus că e un sălbatic din Africa, vopsit, dar fără părul lor creţ sau suliţă. Nu avea moştenitori. Nimeni nu a vărsat o lacrimă pentru el. Nu că ar fi fost detestat, nu, nici vorbă, dar un om care nu era interesat decât de aur şi nu se uita niciodată la nimeni, nu merita să fie plâns. Avusese tot ce-şi dorise. Nu toată lumea poate spune asta. Poate că asta fusese raţiunea de a fi a lui Bassepin, să vină pe lume ca să strângă bani. Nici măcar nu e un gând mai prostesc decât altele. A profitat destul. După moartea lui,

toţi banii au trecut în posesia Statului: o văduvă frumoasă, Statul, mereu veselă şi niciodată îndoliată.

Când Matziev s-a mutat la el, Bassepin i-a dat cea mai frumoasă cameră şi, de fiecare dată când se întâlneau, îşi scotea căciula în faţa lui. Puteai vedea atunci pe ţeasta lui, între vreo trei sau patru fire de păr care se duelau, o pată mare de culoarea vinului, care-i împodobea pielea şi care arăta ca un nap, imitând contururile continentului american.

Primul lucru important pe care l-a făcut Matziev după ce a sosit în orăşelul nostru a fost să-şi pună ordonanţa să-i aducă un fonograf. Îl vedeai petrecând ore întregi la fereastra camerei sale, deschisă în ciuda frigului care nu se mai îmblânzea, fumând trabucuri subţiri ca nişte şireturi şi punând în funcţiune la fiecare cinci minute aparatul cel zgomotos. Asculta tot timpul acelaşi cântec, cu un refren foarte cunoscut, la modă cu câţiva ani în urmă, când încă mai credeam că lumea e eternă şi că e de ajuns să ne spunem că suntem fericiţi ca să fim cu adevărat:

y

Caroline, pune-ţi pantofiorii verzi… / Pantofiorii tăi cei verzi…

De douăzeci, de o sută de ori pe zi, Caroline îşi punea încălţările ei micuţe în vreme ce colonelul îşi fuma cu un aer elegant, cu o mână moale şi inele pe fiecare deget, trabucurile puturoase, iar ochii săi negri alunecau pe acoperişurile din jur. Păstrez şi astăzi în minte cântecul acela şi scrâşnetul dinţilor. Când auzeam cântecul colonelului – încă ne gândeam cu toţii la *Belle de joury* ne imaginam chipul bestiei care o ucisese –, era ca şi cum un burghiu ne-ar fi pătruns în creier, încet, după ce făcuse o gaură în craniu. În fond, cântecul lui era înrudit cu ouăle cerute de judecător, micile lumi degustate la doi paşi de cadavru. Nu întâmplător cei doi, Mierck şi Matziev, fără să se cunoască dinainte şi completându-se reciproc, s-au înţeles perfect. Nu e, în definitiv, decât o chestiune de murdărie comună.

Dar nimic nu e simplu. Numai sfinţii şi îngerii nu se înşală niciodată. Pe Matziev, date fiind faptele lui, pe care le voi povesti, l-am trecut imediat în speţa ticăloşilor, cea mai numeroasă pe pământ, cea care se reproduce cel mai uşor şi prosperă ca libărcile.

Cu toate acestea, el e cel care, cu 23 de ani înaintea *Cazului*, îşi distrusese cariera, rămânând locotenent multă vreme, pe când ceilalţi avansau în grad, şi asta fiindcă fusese dreyfusard[6], dar atenţie! nu unul de operetă, sau dintre aceia, foarte numeroşi, care s-au exprimat în favoarea lui Dreyfus doar la mesele în familie. Matziev avusese de-a lungul acelei perioade boaşe de taur, susţinându-l public pe micul căpitan, spunând deschis că el crede în nevinovăţia acestuia, nesocotind şi punându-se împotriva gândirii înţelepte a statului major, dispreţuindu-i astfel pe cei care l-ar fi putut ajuta să avanseze, să ajungă chiar până la stele, la stele din acelea care sunt cusute pe epoleţii uniformei şi care sunt în întregime din aur.

Asta este Istoria, marea istorie, după cum se spune, dar care e adesea dată uitării, pentru a fi salvată întâmplător, când scotoceşti prin pod sau prin mormanele de gunoaie.

Se întâmpla când a murit tatăl meu, în ’26. Fusesem nevoit să mă întorc în casa şubredă în care mă născusem şi crescusem. Nu voiam să pierd timpul. Tata murise, iar eu avusesem deja parte de destule morţi. Casa aceea era casa morţilor mei, mama murise cu mult înainte, pe când eu încă eram o obrăznicătură, Domnul s-o aibă-n paza Lui, iar apoi se dusese şi tata. Nu mai era casa copilăriei mele. Era ca un mormânt.

Nici satul nu mai semăna cu nimic din ceea ce ştiam odată. Toată lumea plecase de aici după război, părăsind, după patru ani de bombardament, clădirile spintecate şi străzile făcute şvaiţer. Nu mai rămăsese

— *7* *y* în oraş decât tatăl meu – pentru că, pentru el, a pleca era egal cu o victorie a nemţilor, chiar şi după

---

6 Susţinătorii lui Alfred Dreyfus, în timpul „Afacerii Dreyfus", celebru scandal politic de la sfârşitul secolului XIX. (n.t.)

înfrângerea acestora – şi Fantin Marcoire, un bătrân cu o figură tăbăcită, ce vorbea cu păstrăvii şi trăia împreună cu o vacă foarte bătrână căreia îi spunea *Doamna*.

El şi vaca dormeau unul lângă altul în grajd. Ajunseseră să semene, la miros şi nu numai, doar că vaca era, fără îndoială, mai înţeleaptă decât el şi mai puţin arţăgoasă. Fantin îl ura pe tata. Iar acesta îi întorcea sentimentul. Doi nebuni **într-**un sat-fantomă, care se înjurau printre ruine, aruncând câteodată unul în altul cu pietre, ca nişte puştani cu fruntea ridată şi cu picioare strâmbe, în fiecare dimineaţă, înainte de răsărit, Fantin Marcoire venea, îşi dădea jos pantalonii şi-şi făcea nevoile la uşa tatălui meu. Şi, seară de seară, tata aştepta ca Fantin Marcoire să adoarmă lângă vaca lui pentru a face acelaşi lucru la uşa acestuia.

Asta a durat mai mulţi ani. Ca un ritual. O formă de salut. Politeţea măruntaielor. Se ştiau din şcoală. Se urau fără să mai ţină minte de ce. Alergaseră după aceleaşi fete, jucaseră aceleaşi jocuri, trăiseră fără îndoială aceleaşi dureri. Iar timpul îi distrusese aşa cum distruge trupurile şi inimile tuturor oamenilor.

— Deci e mort?

— Mort de-a binelea, Moş Marcoire…

— Ticălosul, să-mi facă una ca asta…

— Era bătrân.

— Asta înseamnă că şi eu sunt.

y

— Asta înseamnă.

— Gunoiul, să-mi facă una ca asta! Ce-o să se aleagă acuma de mine?

— Aţi putea pleca în altă parte, Moş Marcoire.

— Te ţii de glume, mucosule. Auzi, să plec în altă parte… Eşti la fel de prost ca taică-tu. Mizerabilu'. Ai zice c-a venit pe pământ numai ca să mă enerveze pe mine… Ce-o să se aleagă de mine… Crezi că a suferit?

— Nu cred.

— Niciun pic?

— Poate, nu ştiu, cine poate spune?

— Eu o să sufăr, asta-i clar, simt că începe deja, nemernicul...

Fantin a plecat prin locul în care fusese strada principală a satului. Evita vechile gropi lăsate de obuze făcând mari ocoluri. Ai fi spus că-i o dansatoare, o dansatoare la sfârşitul carierei, mânioasă foc, şi care la fiecare trei metri îl făcea pe tatăl meu mort, jigodie” şi „nătărău”. Apoi a dispărut, după ce trecuse de colţul magazinului lui Camille, *Pălării, ornamente şi noutăţi*, ale cărui obloane sfâşiate atârnau precum clapele sparte ale unui pian gigantic.

Casa tatii era vizuina unui porc mistreţ. Am încercat degeaba să regăsesc ceva din trecut, amintiri şi imagini de altă dată. Dar nimic nu mai mişca. Murdăria şi praful îmbrăcaseră lucrurile **într-**un veşmânt de încremenire. Totul arăta precum marele sicriu al unui mort improbabil, care ar fi vrut să ducă totul cu el, dar căruia până la urmă îi lipsise curajul. Mi-am amintit ce ne povestise învăţătorul despre Egipt, faraonii lui şi despre mormintele pline cu bogăţiile lor trecătoare. Cam aşa era casa tatălui meu, numai că el nu fusese niciodată faraon şi că în locul aurului şi al pietrelor preţioase erau numai farfurii murdare şi carafe goale, peste tot, în toate camerele, adunate în mormane povârnite şi translucide.

Nu-l iubisem niciodată pe tatăl meu şi nici măcar nu ştiam de ce. Dar nici nu-l urâsem vreodată. Nu ne vorbiserăm niciodată, asta e tot. Între noi stătuse întotdeauna ca un ghimpe moartea mamei mele, o tăcere densă pe care niciunul din noi nu avusese curajul să o spargă pentru a-i întinde celuilalt mâna.

În ceea ce fusese camera mea, îşi stabilise o tabără de apărare, un mic fort din lucruri uzate şi un vraf de ziare puse unele lângă altele, care urca până la tavan. Din fereastră nu rămăsese decât o deschizătură micuţă de unde putea zări clădirea în ruine în care locuia Fantin Marcoiie. În apropierea deschizăturii zăceau, pe jos, două praştii din lemn de alun cu elastic de cauciuc, cum îşi fac puştii neastâmpăraţi pentru a ochi păsările şi fesele

agentului comunal. Lângă acestea, o provizie de cuie ruginite şi de şuruburi strâmbe, o bucată începută de salam, un litru de vin tulbure, pe jumătate băut, un pahar murdar.

Aici îşi continuase tatăl meu războiul, bombardându-l cu micile bucăţi de fier vechi *y* pe duşmanul său dintotdeauna când acesta ieşea din casă. Mi l-am imaginat petrecând ore întregi, meditând şi bând, privind tot timpul prin crăpătura ascunzătorii lui, cu urechea ciulită la zgomotele din stradă. Şi apoi, punând brusc mâna pe o praştie, încărcând-o cu muniţie şi ţintindu-l pe celălalt, aşteptându-i răcnetele, auzindu-i-le, văzându-l cum îşi freacă coapsa, sau obrazul, sau fundul, poate şi sângerând, agitându-şi pumnul şi înjurând, făcându-l în toate felurile, apoi lovindu-şi fesele amuzat şi râzând să-şi scuipe afară plămânii, râzând multă vreme, până când râsul se transforma în sughiţuri groteşti, oprindu-se din râs, mormăind, recăpătându-şi suflul, aerul serios, plictiseala şi vidul. Turnându-şi vin cu o mână tremurătoare, bându-l dintr-o înghiţitură, gândindu-se că nu e mare lucru de capul nostru, da, nu mare lucru, că asta nu poate să mai dureze mult, că ziua e foarte lungă, că trebuie să reziste încă o vreme, că vor mai fi şi alte zile care vor veni iar şi iar, bând iarăşi şi gândindu-se că nu e mare lucru de capul nostru.

Când ieşeam din cameră, am lovit cu umărul un vraf de ziare care s-au prăbuşit cu zgomot de hârtie-nvechită. Zile pierdute au alunecat la picioarele mele, ani morţi, drame îndepărtate. Şi în mijlocul acestora, sărindu-mi în ochi, numele lui Matziev, cu litere mari, deasupra unui mic articol din capul paginii.

Incidentul avusese loc în 1894, într-o zi din decembrie. Cu o seară mai înainte: locotenentul Isidore Matziev, scria în ziar, şi reproduc întocmai cuvintele*: „Îşi declarase, în faţa unei adunări reunite în încăperea din spate a unei cafenele, convingerea în nevinovăţia căpitanului Dreyfus. Aplaudat de publicul alcătuit din sindicalişti şi revoluţionari, Matziev, îmbrăcat în uniforma*

militară, spusese, de asemenea, că-i e ruşine să aparţină unei armate care îi încarcerează pe cei drepţi şi îi lasă în libertate pe adevăraţii trădători". În ziar scria că mulţimea îl purtase în triumf, triumf întrerupt de sosirea jandarmilor, care făcuseră câteva arestări, printre care şi Matziev, şi împărţiseră numeroase lovituri de baston. Considerat *„provocator de disensiuni, după ce a rupt codul tăcerii şi a murdărit prin cuvintele sale onoarea armatei franceze, locotenentul Matziev a compărut două zile mai târziu în faţa unui tribunal militar care l-a condamnat la şase luni de arestu*.

Ziaristul de doi bani care scrisese articolul încheia arătându-se scandalizat de atitudinea tânărului militar, al cărui nume, de altfel, *„îi arăta originea evreiască, sau rusească, dacă nu chiar amândouă"*. Era semnat Amédée Prurion. Un nume de imbecil pentru un ticălos veritabil. Ce se alesese de acest Prurion? A continuat multă vreme să-şi vomite mica lui ură de zi cu zi pe hârtia îngălbenită cu care, mai mult ca sigur, în multe case oamenii s-au şters în cele din urmă la fund? Prurion. Numele acesta sună ca o boală, un herpes vechi care nu s-a vindecat niciodată. Sunt sigur că acest Prurion avea un cap de ploşniţă şi picioare strâmbe, o răsuflare rău mirositoare, de ţap, tot arsenalul celor care îşi scuipă fierea şi îşi îndulcesc apoi acreala prin berării pustii, holbându-se la picioarele ospătăriţei extenuate care spală pe jos, împrăştiind rumeguşul. Dacă acest Prurion nu mai trăieşte astăzi înseamnă că e un gunoi mai puţin pe pământ. Dacă n-a murit, nu cred că e un om prea frumos. Ura e o marinată care nu iartă: dă cărnii o aromă de deşeu. În definitiv, Matziev, chiar dacă eu l-am cunoscut când devenise un ticălos, valora mai mult ca el. Măcar o dată în viaţa lui nu s-a dezis de calitatea lui de om. Câţi pot spune acelaşi lucru?

Am păstrat articolul ca pe o dovadă. O dovadă pentru nu ştiu ce. Şi am ieşit din casă. Nu m-am mai întors acolo niciodată. Viaţa nu suportă întoarcerile. M-am gândit din nou la Matziev, la mustaţa lui subţire, pomădată, la trabucurile lui răsucite, la fonograful care cânta întruna

aceeaşi şansonetă. Şi el se pierduse prin vreme până la urmă, cu tot echipamentul lui, odată ce *Cazul* fusese rezolvat, rezolvat din punctul lor de vedere. Continuase, fără îndoială, să o trambaleze pe *Caroline* din loc în loc, în căutarea nimicului. Când îi intersectam privirea, avea o expresie care spunea că a ajuns. Unde anume, asta nu se ştia. Dar ajunsese. Iar acolo unde era el, nu mai folosea la nimic să te agiţi. Totul se sfârşise. Şi nu-i mai rămânea decât să aştepte ultima întâlnire.

În acea noapte ninsese ore întregi. Auzeam ninsoarea căzând în vreme ce căutam întins în pat să adorm. Sau, în orice caz, îi auzeam tăcerea şi ghiceam în spatele obloanelor prost închise albul ei invadator, care câştiga tot mai multă forţă de la o oră la alta.

Toate astea, liniştea şi covorul alb, mă

7 J >

Îndepărtează de lume şi mai mult. De parcă de asta aveam nevoie! Clemence iubea zăpada. Îmi spunea:

— Dacă va cădea, va fi cea mai frumoasă hăinuţă pentru micuţul nostru.

Nu ştia câtă dreptate avea. Frumosul veşmânt a fost, de asemenea, şi al ei.

La ora şapte, am împins poarta. Peisajul era parcă desprins din**tr-**o patiserie: cremă şi nori de zahăr peste tot. Am clipit din ochi de câteva ori ca în faţa unui miracol. Cerul apăsător îşi plimba cocoaşele grele peste costişa dealului şi pe deasupra Uzinei, care de obicei îşi scuipa furia ca un monstru chior.

O lume nouă. Sau prima dimineaţă a unei noi lumi. Ca şi cum ai fi primul om.

Înainte de murdărie, urma paşilor şi a faptelor reprobabile. Nu ştiu să mă exprim prea bine. E dificil să folosesc cuvintele. Cât am trăit, nu am prea vorbit. Spun *cât am trăit*, de parcă acum aş fi mort. În definitiv, aşa este. E adevărul adevărat. De atâta timp mă simt mort. Mă prefac încă puţin că aş fi viu. Amân o vreme deznodământul, asta e tot.

Paşii mă trădează, plini cum sunt de reumatism, dar

încă ştiu foarte bine ce vor.

y

Să mă poarte în cerc. Ca un catâr legat de o piatră de moară, care macină grâul pierdut. Să mă aducă înapoi. M-am trezit din vina lor pe malul canalului ce scotea la iveală pe întinsul alb o plasă verde, împodobită cu stele fondante. Mă afundam în zăpadă şi mă gândeam la Berezina, poate că asta mi-ar fi trebuit, o epopee, pentru a mă convinge că viaţa are un sens, că mă pierd în direcţia potrivită, că mă îndrept direct spre cărţile de istorie, şi asta pentru secole, că am făcut bine amâ**nându-**mi plecarea, de atâtea ori, ridicând în ultima clipă ţeava carabinei lui Gachentard pe care mi-o băgăm în gură, în dimineţile în care mă simţeam gol pe dinăuntru ca un puţ secat. Gustul armei... e chiar amuzant! Limba ţi se lipeşte de ţeavă. Simţi pişcături. Aromă de vin, roci limpezi.

În locul acela se bătuseră nişte dihori. Ghearple4 or lăsaseră urme; <? aliaţii” îN yrabescui i, ăptul de om; tt. Cărărui abitţiltreştib se îndepăi tău, se încrucişau, se afundau în zăpadă pentru a se despărţi din nou, întrerupte, de parcă deodată, la capătul luptei lor, cele două animăluţe şi-ar fi luat **într-**o clipită zborul spre cer.

— Aşa de bătrân şi de prost...

Credeam că frigul îmi joacă feste.

— Vrei să chemi moartea? a mai spus vocea care venea de departe, numai consoane dure şi zgomote de medalii. Nu era nevoie să mă întorc ca să văd cine îmi vorbea. Joséphine Maulpas. Eram de o seamă şi veneam din acelaşi sat. Sosise aici când avea 13 ani, o fată bună la toate, şi făcuse de toate până la vârsta de 20 de ani, trecând de la o familie înstărită la alta, prinzând încetul cu încetul gustul băuturii, până ce nu **s-**a mai putut desprinde de ea, lucru care a împiedicat-o să-şi mai găsească de lucru. Dată afară de peste tot, umblând de colo-colo, refuzată, distrusă. Ani întregi nu i-a mai rămas decât comerţul urât mirosi

9

tor cu piei de iepuri, cârtiţe, nevăstuici, dihori şi

vulpi, încă sângerânde, de abia jupuite cu briceagul. Mai bine de treizeci de ani trecuse pe străzi cu căruţa ei greoaie, strigând mereu: „piei de iepuri! piei de animale! piei de iepuri!”, căpătând astfel mirosul de carne crudă al cadavrelor şi expresia animalelorsacrificate –, pielea lor violacee, ochii lipsiţiidedince: ăti-ăluciire, era catffe-alââdată fusese drăguţă care o initxui.

Pentru câteva monede, Joséphine, pe care copiii o strigau *Pielea*, îi dădea comorile ei lui Elphege Crochemort, care le tăbăcea **într-**o moară veche de pe malul râului Guerlante, la şase kilometri în amonte de unde locuiam noi. O moară veche, pe jumătate dărăpănată, care lua apă ca un mare vapor cu o spărtură în el, dar rămânea totuşi în picioare, an după an.

Crochemort venea rareori în oraş. Dar când ajungea pe aici lăsa în urma lui o dâră urât mirositoare. Ştiam fără niciun efort pe ce stradă o luase, atât de tare trăsnea, vară sau iarnă, ziua sau dimineaţa, ca şi cum ar fi stat la murat el însuşi în băile de acid. Era un bărbat foarte frumos, înalt, cu părul negru strălucitor dat pe spate şi ochi azurii scânteind de viaţă. Un bărbat foarte frumos şi singur. Îl vedeam mereu ca pe un condamnat etern, cum se spune că erau la greci, împingând bolovani sau lăsâ**ndu-**şi ficatul să fie mâncat la nesfârşit. Poate că făcuse o greşeală Crochemort, o greşeală sumbră care îl urmărea? Poate că plătea astfel pentru ceea ce făcuse, prin singurătate şi prin mirosul de hoit, el care, dacă **s-**ar fi dat cu lavandă sau parfum de iasomie, toate femeile **s-**ar fi aruncat la picioarele lui?

Joséphine îi aducea prada în fiecare săptămână. Mirosurile deja nu le mai simţea. În ceea ce**-**i priveşte pe bărbaţi, trecuse multă vreme de când se hotărâse să le întoarcă spatele şi să**-**i evite, nefiind de**-**a lungul întregii ei vieţi măritată decât cu ea însăşi. Elphege Crochemort o primea ca pe o regină **–** ştiu asta de la ea îi oferea un pahar de nectar, vorbea cu farmec despre ploaie, piei şi despre timpul frumos, îi zâmbea cu acel surâs despre care am vorbit mai devreme. Apoi o plătea, o ajuta să**-**şi

descarce căruţa şi o conducea până la drum, aşa cum ar fi făcut-o un om galant.

De douăzeci de ani, Joséphine locuia la capătul străzii Chablis, aproape în câmp. Nu era o casă, ci doar câteva scânduri înnegrite de ploaie, care doar printr-un miracol ce se repeta zilnic nu se prăbuşeau. O colibă întunecată precum cărbunele, care îi băga în sperieţi pe copii şi în care toţi credeau că se înalţă până la tavan piei împuţite, animale moarte, păsări dezmembrate şi şoareci lipiţi pe planşete. Nimeni nu intra înăuntru.

Am fost acolo, de două ori. Părea de necrezut. Era ca şi cum ai fi trecut de porţile tenebrelor pentru a intra într-un tărâm al luminii. Ai fi zis că este locuinţa unei păpuşi, foarte curată, cu nuanţe de roz şi panglici mici, ondulate peste tot.

— Ai fi vrut poate să trăiesc în mizerie? mă-ntrebase prima oară Joséphine, căci rămăsesem cu gura căscată ca un peşte scos din apă, plimbându-mi ochii în stânga şi-n dreapta. Pe masa acoperită cu o cuvertură frumoasă era un buchet de irişi, iar pe pereţi, rame pictate încadrau imagini de sfinţi şi de îngeri, dintre acelea pe care preoţii le dau credincioşilor şi copiilor de cor.

— Crezi în asta? am întrebat-o atunci pe Joséphine arătând din cap spre graţioasa galerie.

Ea ridicase din umeri, mai puţin din dispreţ, decât având aerul că-mi spune ceva evident, ceva ce nici nu merită discutat:

— Dac-aş avea cratiţe noi de aramă, la fel le-aş agăţa şi asta ar avea acelaşi efect, impresia că lumea nu e atât de urâtă, că mai sunt şi mici străluciri şi că, în fond, viaţa nu e altceva decât o căutare a acestor fărâme de aur.

I-am simţit mâna pe umărul meu. Apoi cealaltă mână şi, în sfârşit, căldura unei stofe de lână.

— De ce te întorci aici, Dadais? Joséphine îmi spusese întotdeauna aşa, de când aveam şapte ani, dar nu ştiusem niciodată de ce. Mă pregăteam să-i răspund şi să folosesc cuvinte mari şi fraze întortocheate, acolo, lângă râu, cu picioarele în zăpadă, numai în cămaşă. Dar frigul făcea să-

mi tremure buzele şi, deodată, am simţit că sunt pe punctul de a nu mai putea pleca.

— Te-ntorci des?

— Trec pe aici, nu e acelaşi lucru. Nu am remuşcări. Am făcut ce trebuia făcut. Mi-am îndeplinit rolul şi tu ştii asta.

— Dar eu te-am crezut!

— Ai fost singurul…

Joséphine mi-a frecat umerii. M-a zgâlţâit şi durerea sângelui întorcându-mi-se în vene a fost ca o lovitură de bici. Apoi m-a luat de braţ şi am plecat, un cuplu bizar, prin zăpadă, în dimineaţa de iarnă. Am mers fără să ne spunem nimic. Câteodată, îi priveam chipul îmbătrânit pentru a regăsi trăsăturile fetiţei care fusese odată. Dar nu rămăsese nimic din chipul acela. Mă lăsam purtat ca un copil. Aş fi închis ochii şi aş fi adormit, în picioare, continuând să pun un picior înaintea celuilalt, sperând în adâncul inimii că pleoapele nu mi se vor mai deschide, continuând aşa în ceea ce ar fi putut fi moartea sau o lentă plimbare fără sfârşit şi fără niciun ţel.

Ajunşi acasă la mine, Joséphine m-a aşezat autoritară pe fotoliu şi m-a încotoşmănat în trei paltoane grele. Mă simţeam ca un bebeluş. Mi-am apropiat picioarele de sobă. Încetul cu încetul, toate mi se întorceau în corp: elanurile şi durerile, pârâiturile pielii şi trosnetele oaselor. Mi-a adus o cană fierbinte care mirosea a prună şi a lămâie. Am băut fără să spun nimic. Şi ea a băut. Şi-a terminat cana şi a început să vorbească:

— De ce nu te-ai recăsătorit niciodată?

— Dar tu, de ce ai rămas singură?

— Am aflat totul despre bărbaţi de când încă nu-mplinisem cinşpe ani. Nu ştii ce înseamnă să fii doică. Niciodată nu voi mai avea de-a face cu ei, mi-am spus, şi m-am ţinut de cuvânt. Dar cu tine nu-i acelaşi lucru…

— Vorbesc cu ea, să ştii, zilnic. Nu era loc pentru alta.

— Recunoaşte că ai făcut la fel ca procurorul.

— Nu văd legătura.

— Cum spui tu… De atâta timp de când rumegi povestea aceea, e ca şi cum ai fi însurat cu el. Cu cât trec anii, cred chiar că începi să-i semeni, aşa e cu perechile în vârstă.

— Eşti proastă, Fifine…

Am tăcut amândoi pentru o clipă, iar ea a continuat:

— L-am văzut în seara aceea faimoasă, cu ochii mei, cu toate că acea canalie nu a vrut să mă creadă. Cum îl chema pe porcul ăla îmbrăcat?

— Mierck.

— Frumos nume! Sper c-a murit.

— În ’31, cu ţeasta sfărâmată de copita calului său.

— Cu atât mai bine. De ce nu te-a crezut? Doar tu erai poliţistul!

— Şi el era judecătorul…

Am mai coborât o dată de-a lungul anilor, pentru a ajunge în acelaşi loc. Ştiu atât de bine drumul ăsta. E ca şi cum te-ai întoarce **într-**un ţinut familiar.

Joséphine mă căutase la trei zile după descoperirea corpului lui *Belle de jour*. Ancheta se învârtea în cerc. Jandarmii interogau în stânga şi-n dreapta. Matziev îşi asculta cântecul. Mierck se-ntorsese la V., iar eu încercam să-nţeleg.

Clemence îi deschisese uşa, cu burta ei mare pe care o ţinea cu amândouă mâinile, râzând fără încetare. O ştia vag pe Joséphine, dar a lăsat-o să intre, cu toată spaima pe care o inspira şi cu reputaţia ei de vrăjitoare.

— Era atât de drăguţă nevasta ta… spuse Joséphine întinzâ**ndu-**mi din nou cana plină. Nu-mi amintesc prea bine cum arăta, dar ştiu că era drăguţă, că totul era drăguţ la ea, ochii şi vocea.

— Nici eu nu-i mai ţin minte chipul… Adesea îl caut, am impresia că vine spre mine, dar apoi se şterge, nu mai rămâne nimic, atunci îmi dau palme, îmi fac reproşuri…

— De ce, tontule?

— Să nu-ţi mai aduci aminte chipul celei pe care ai iubit-o… Sunt un ticălos.

Joséphine ridică din umeri:

— Nu am întâlnit niciodată ticăloşi sau

9

sfinţi. Nimic nu e pe de-a-ntregul alb sau negru, cenuşiul învinge. Cu oamenii şi sufletele lor e la fel… Eşti un suflet cenuşiu, ca noi toţi…

— Astea sunt doar cuvinte…

— Şi ce ţi-au făcut ţie cuvintele?

Îi spusesem să se aşeze, iar ea îmi povestise totul, dintr-odată, în termeni exacţi. Clemence se retrăsese în camera ei. Ştiam la ce lucrează acolo, cu croşete, gheme de lână albastră şi roşie, dantelă, de câteva săptămâni. În timp ce Joséphine vorbea, mă gândeam uneori la ea, stând în camera alăturată, la degetele ei care croşetau, la burta ei care primea dinăuntru lovituri de picioare şi de coate.

Şi apoi, puţin câte puţin, corpul înecat al lui *Belle de jour* a intrat în cameră. S-a aşezat lângă mine şi era ca şi cum venise ca să asculte ceea ce avea de spus Joséphine, pentru a confirma sau infirma ce spunea aceasta. Apoi, încetul cu încetul, nu m-am mai gândit la nimic. O ascultam pe Joséphine. O priveam pe *Belle de jour*, îi priveam chipul de tânără moartă pe care şiroia apa, buzele învineţite de ultimul frig. Mi se pare că zâmbea, câteodată îşi înclina capul, iar gura părea să spună: „da, e adevărat, aşa e, cum spune *Pielea*, totul s-a petrecut întocmai”.

Se întâmpla în ajunul zilei în care fusese descoperit trupul. Pe la ora şase, îmi spuse Joséphine. La căderea nopţii, ora pumnalelor şi a sărutărilor furate. Joséphine trage căruţa şi mai trage din când în când câte o duşcă, pentru ase-ncălzi, din sticluţa pe care o ţine mereu în buzunarul vestei. Pe străzi, în chip ciudat, în ciuda gerului, a ieşit ca-n zilele de sărbătoare, toată mulţimea de schilozi: amputaţii, capetele sparte, trepanaţii, cei pe jumătate nebuni, umblând dintr-o tavernă în alta, golind paharele pentru a-şi umple inima.

La început, după primele lupte, ni s-a părut amuzant să-i vedem sosind pe toţi aceşti flăcăi de vârsta noastră care se întorceau cu chipul remodelat de exploziile obuzelor şi trupul ciopârţit de rafalele de armă. Noi

stăteam la cald, liniştiţi, ducându-ne vieţile noastre strâmte.

9

Bineînţeles că auzeam războiul. Văzusem anunţurile de pe afişele cu mobilizarea. Citeam despre el în ziare. Dar, până la urmă, îl fentam, reuşeam să îl păcălim, cum facem cu visele urâte şi cu amintirile amare. Nu prea făcea parte din lumea noastră. Era doar un film.

Când au început să sosească primii răniţi – vorbesc despre cei răniţi cu adevărat, cei care nu mai aveau carne pe ei, ci un terci roşiatic, şi care erau întinşi în camioane pe tărgi prăfuite –, adevărul ne-a lovit din plin. Deodată, s-a lăsat o mare tăcere şi am venit cu toţii să vedem bietele umbre de oameni, când brancardierii i-au scos din camioane pentru a-i arunca în clinică. Două rânduri, strânse şi compacte, şiruri de onoare, şiruri de oroare, cu femeile care-şi muşcau buzele şi plângeau încontinuu, şi noi ceilalţi, proşti şi ruşinaţi, şi, în plus, e oribil, dar trebuie s-o spun, mulţumiţi, plini de o bucurie violentă şi nesănătoasă, că ei, şi nu noi, sunt cei lungiţi, trăgând să moară pe tărgi.

Toate astea se întâmplau pe 14 septembrie. Primii răniţi au fost răsfăţaţi peste măsură. Vizitele nu se mai terminau, primeau tarte, brioşe, lichioruri, cămăşi elegante de batist, pantaloni de catifea, carne de porc şi sticle de vin.

Şi apoi, vremea şi-a spus cuvântul. Vremea şi numărul, fiindcă soseau zi de zi, în grupuri mari. Ne-am obişnuit. Ne-am şi dezgustat puţin. Ei ne purtau pică fiindcă eram la adăpost, pe când noi... noi le purtam pică fiindcă ne vârau sub ochi pansamentele şi picioarele lor tăiate, craniile prost sudate, gurile şi nasurile deformate, tot ceea ce am fi preferat să nu vedem.

Astfel, existau două oraşe: al nostru şi al lor. Două oraşe în acelaşi loc, dar care-şi întorceau spatele, fiecare având promenadele, cafenelele şi orele sale. Două lumi. Au fost chiar şi insulte, lovituri şi pumni. Doar văduva Blachart reconcilia cele două tabere, desfăcându-şi

coapsele fără să numere şi fără să aleagă, şi pentru unii, şi pentru alţii, civili şi militari, la orice oră din zi şi din noapte. Şirul celor care aşteptau ajungea uneori până la o depărtare de zece metri în faţa casei sale, şi era un teren neutru unde oamenii îşi vorbeau, se priveau, fraternizau în aşteptarea marii uitări care se ascundea în pântecul văduvei. Văduva îşi petrecea toată ziua, sau aproape, lungită pe marele pat, cu picioarele desfăcute, cu portretul soţului defunct îmbrăcat în mire deasupra ei, zâmbind din spatele unei bucăţi de pânză neagră, în timp ce, la fiecare zece minute, un tânăr grăbit lua locul pe care mortul îl lăsase în urmă cu trei ani, când la Uzină o tonă de cărbuni se prăbuşise pe el când îşi bea cafeaua.

Bătrânele gaiţe scuipau în spatele văduvei Blachart când o întâlneau pe stradă. Îi aruncau şi tot felul de insulte: „târfă, otreapă, zdreanţă, târâtură, ticăloasă, curvă, fleandură" şi încă multe altele. Lui Agathe – acesta era prenumele ei – nu-i păsa nici cât negru sub unghie. De altfel, după război, au fost destui care au primit medalii fără să fi adus serviciile pe care le adusese ea. Să fim corecţi. Să-ţi dăruieşti trupul şi căldura, chiar şi pentru câteva monede – cine ar mai fi în stare de aşa ceva?

În '23, Agathe Blachard a tras obloanele, a zăvorât uşa, a luat o valiză destul de uşoară, nu şi-a luat rămas-bun de la nimeni şi a plecat către V. Acolo, s-a urcat în expresul pentru Chalons. La Chalons, a schimbat trenul pentru a ajunge la Paris. Trei zile mai târziu, era la Le Havre, unde se îmbarca la bordul vasului *Boreal*. Două luni mai târziu, debarca în Australia.

Cărţile spun că în Australia există deserturi, canguri, câini sălbatici, întinderi netede şi nesfârşite, oameni care par să trăiască încă în epoca de piatră şi oraşe noi, curate şi strălucitoare. Nu ştiu dacă ar trebui să

— *Y* le dăm crezare. Uneori, cărţile mint. Tot ce ştiu e că în Australia trăieşte din 1923 văduva Blachart. Poate că s-a recăsătorit acolo. Poate că are şi copii, o afacere. Poate că toată lumea o salută respectuos, cu un surâs larg. Poate că, punând un ocean între ea şi noi, a ajuns să ne uite de

tot, să-şi recapete demnitatea, fără trecut, fără durere, fără nimic. Poate.

În seara aceea, răniţii nu erau la ea. Străzile erau pline de ei, majoritatea beţi, înjurau trecătorii, răcneau şi vomitau, umblând adunaţi în grupuri. Atunci, pentru a-i evita, Joséphine o ia cu căruţa ei pe un alt drum şi, în loc să coboare pe strada Pressoir, continuă să meargă pe uliţa Mesiaux, trecând pe lângă biserică, urcând înapoi prin spatele primăriei şi zoreşte spre cimitir până la cocioaba ei, preferă să o ia de-a lungul micului canal, deşi cam îngust, chiar dacă cu căruţa, şi încă plină, ştie că-i va fi greu.

Chiar dacă acest ocol înseamnă mai bine de un kilometru.

E frig. Gerul face ca totul să trosnească. Lui Joséphine îi curge nasul, iar sticluţa cu băutură e goală. Cerul capătă nuanţe gri-bleu şi prima stea apare ca un cui de argint. Căruţa spulberă crusta de gheaţă, pieile sunt rigide ca nişte scânduri. Joséphine ridică o mână pentru a-şi freca nasul care tocmai face un ţurţure. Iar aici, aici o vede deodată în depărtare, fără îndoială, la vreo şaizeci de metri depărtare, se jură că aşa a fost, pe *Belle de jour*, în picioare, pe malul râului, discutând cu un bărbat masiv care se apleacă puţin înspre ea ca pentru a o vedea şi auzi mai bine. Iar acest bărbat, acest bărbat în negru, stând ţeapăn, în timp ce ziua de iarnă se scurge şi se pregăteşte să-şi facă reverenţa, este procurorul. Pierre-Ange Destinat însuşi. El. împreună cu micuţa, aproape de căderea nopţii. Singuri. Ei doi. El şi ea.

Joséphine şi-a întipărit clar în minte acest tablou crepuscular. Nu a mai făcut niciun pas. De ce? De aia. Dacă ar trebui mereu să explicăm ceea ce facem, gesturile noastre, gândurile, mişcările, nu am mai scoate-o la capăt. Aşadar, Joséphine se juca de-a câinele de vânătoare – ce e bizar în asta? – în dimineaţa aceea de 17 decembrie, şi asta fiindcă-l văzuse, stând drept înaintea ei, în frig, pe procurorul din V. vorbind cu o tânără floare, pu**nându-**i mâna pe umăr, da, mâna pe umăr, jură că a văzut şi asta.

„La şaizeci de metri, în întuneric, o mână pe umăr, când eşti băut bine! Vă bateţi joc de noi!”

I s-a spus când a insistat că asta era ceea ce văzuse – voi vorbi despre episodul acesta mai târziu. Joséphine nu a dat înapoi. El era. Ea era. Şi nu o făcuseră cele cinci înghiţituri de băutură să aibă vedenii!

y

Şi după aceea? Ce e rău în discuţia dintre Destinat şi micuţa floare? O cunoştea. Şi ea îl cunoştea pe el. Că-i văzuse în locul în care fetiţa va fi găsită strangulată în dimineaţa următoare – ce dovedeşte asta? Nimic.

* *y*

Nimic sau totul, depinde.

Nu mai auzeam niciun zgomot în cameră. Poate că Clemence adormise. Iar în pântecul ei adormise şi micuţul. Joséphine îşi terminase povestea şi mă privea. Eu vedeam scena pe care tocmaimi-o descrisese. *Belle de jour* părăsise camera, în linişte, cu hăinuţele ude lipite de trupuşorul ei micuţ şi îngheţat. Îmi zâmbise şi apoi dispăruse.

— Şi apoi? o întreb pe Joséphine.

— Apoi ce?

— Te-ai dus spre ei?

— N-oi fi nebună… Pe procuror prefer să-l văd de departe.

— Şi atunci?

— Atunci m-am întors înapoi.

— I-ai lăsat aşa?

— Ce voiai să fac? Să merg să le ţin o lampă, să le duc o pătură?

— Şi micuţa, eşti sigură că era ea?

— Păi ce spui, o copilă cu o scufiţă galbenă ca aurul nu vezi pe toate străzile, şi apoi o-ntâlnisem mai devreme, când intra la mătuşa ei. Ea era, poţi să mă crezi.

— Şi ce făcea pe malul râului?

— Ce făceam şi eu, bineînţeles! încerca să-i evite pe soldaţii ăia beţi care se înghesuiau la două sute de metri mai încolo… N-ai ceva de băut? Mi s-a uscat gura de cât

am vorbit.

Am scos două pahare şi o sticlă, brânză, un cârnat şi o ceapă. Am băut şi am mâncat în tăcere, fără să ne mai spunem nimic. Am privit-o pe Joséphine ca pentru a vedea prin ea descrierea pe care mi-o făcuse. Ronţăia ca un şoricel şi lua înghiţituri mari de vin, făcând cu limba o muzică suplă şi cochetă. Afară, zăpada cădea pe înfundate. Se lovea de fereastră şi părea să scrie pe geam litere care de abia se vedeau, şiroind cu repeziciune, ca nişte lacrimi pe un obraz absent. Vremea transforma zăpada în zloată. Gerul îşi aduna zdrenţele şi apoi le împrăştia în dezordine. Ziua următoare avea să aibă chipul mânjit de noroi şi fleşcăraie. Chipul unei actriţe netalentate după orgie.

Era târziu. Într-un colţ al bucătăriei, am pregătit pături şi o saltea. O convinsesem pe Joséphine să meargă cu mine la V. pentru a-i povesti totul lui Mierck. Urma să plecăm la răsăritul soarelui. Adormise ca un sac şi a rostit prin somn câteva cuvinte pe care nu le-am înţeles. Se auzeau din când în când loviturile unui tun, dar fără convingere, doar pentru a aminti că este acolo, ca un clopot al răului.

Nu am îndrăznit să mă întorc în cameră. Mi-era teamă să nu fac zgomot şi să nu o trezesc pe Clemence. M-am aşezat în fotoliu, pe care încă-l am şi care adesea mă duce cu gândul la o mână mare şi moale în care mă cuibăresc. Am pus în mişcare în minte tot ceea ce îmi spusese Joséphine. Am închis ochii.

La răsăritul soarelui am plecat. Clemence se sculase, ne făcuse o cafea fierbinte şi ne pusese vin cald într-un bidonaş. De la uşă, ne-a făcut cu mâna, iar mie, numai mie, mi-a zâmbit. Am făcut câţiva paşi spre ea. Îmi doream atâta să o sărut, dar nu am avut curaj în faţa lui Joséphine. Aşa că i-am făcut şi eu cu mâna. Şi asta e tot.

De atunci, nu trece zi în care să nu regret acel sărut pe care nu i l-am dat.

— Drum bun! mi-a spus. Acestea au fost ultimele cuvinte. Şi sunt micile mele comori. Le aud şi acum, neschimbate, şi le ascult în fiecare seară. „Drum bun”...

Nu îmi mai amintesc chipul ei, dar jur că-i ţin minte vocea.

Ne-au trebuit patru ore ca să ajungem la V. Calul se încleia în nămol. Dârele lăsate de roţile căruţelor erau nişte adevărate puţuri. În unele locuri, zăpada care se topea părea că se revarsă din butoaie, iar drumul dispărea sub apa care curgea pentru a se pierde până la urmă în şanţuri. Nu mai vorbesc de convoaiele care urcau pe linia frontului, pe jos, în căruţe sau în camioane, şi pe care trebuia să le laşi să treacă strângându-te cât de mult se putea. Tinerii se uitau la noi cu priviri melancolice. Niciunul nu se mişca, niciunul nu vorbea. Parcă erau nişte animale *y* palide, îmbrăcate în albastru, care se lăsau mânate cu docilitate către marele abator.

Ciupitu, grefierul judecătorului Mierck, ne-a invitat să luăm loc într-o anticameră tapisată cu mătase roşie, apoi ne-a lăsat singuri. Ştiam bine această cameră. Avusesem deja adesea ocazia să meditez aici la existenţa umană, la plictiseală, la greutatea unei ore, a unui minut, a unei secunde şi, cu ochii închişi, aş fi putut desena pe o hârtie, fără să fac vreo greşeală, amplasarea fiecărei mobile, poziţia fiecărui obiect, numărul petalelor fiecărei anemone uscate care ofta în vaza de gresie aşezată pe şemineu. Joséphine dormita, cu mâinile pe coapse, îşi scutura din când în când capul şi se trezea dintr-odată, ca sub efectul unui şoc electric.

După o oră, *Ciupitu* veni în sfârşit să ne caute, râcâindu-şi discret falca. Bucăţi de piele moartă cădeau pe costumul lui negru, care prinsese luciu la coate şi în genunchi. Fără să spună vreun cuvânt, ne-a condus în biroul judecătorului.

Mai întâi nu văzurăm nimic, dar auzirăm două râsete. Unul gros ca o flegmă, pe care îl cunoşteam. Celălalt, cu totul nou pentru mine, dar pe care am învăţat să-l recunosc de îndată. Un nor de fum urât mirositor plutea în întreaga încăpere, ridicând un paravan între judecătorul cel masiv aşezat la biroul său, cel care stătea în picioare lângă el, şi noi, ceilalţi, care nu ştiam ce să facem. Apoi, puţin câte puţin, ochii noştri se obişnuiră cu piureul de

mazăre, iar chipul judecătorului ieşi din ceţuri, precum şi cel al tovarăşului său. Era Matziev. Continua să râdă, şi judecătorul odată cu el, de parcă noi nici nu existam, de parcă nu eram la trei paşi de ei. Militarul trăgea din trabuc. Judecătorul se ţinea de burtă. Apoi cei doi lăsară râsul să se stingă încet, fără să se grăbească prea tare. **S-**a lăsat tăcerea, care dură şi ea, şi de abia acum Mierck ne fixă cu ochii lui mari şi verzi, ochi de peşte, iar militarul făcu la fel, dar păstră în colţul buzelor, odată cu trabucul, un zâmbet subţire şi dispreţuitor care făcu din noi în două secunde un fel de rude cu viermişorii.

9

— Aşadar, despre ce-i vorba? întrebă judecătorul, pe un ton agasat, cercetând totodată chipul lui Joséphine de parcă ar fi avut înaintea lui un animal.

Mierck nu mă plăcea şi nici eu pe el. Meseriile noastre ne obligau să ne întâlnim adesea, dar niciodată nu ne spuneam nimic. Discuţiile noastre erau scurte, rostite întotdeauna pe un ton rece, iar când ne vorbeam, de abia dacă ne uitam unul la celălalt. Am făcut prezentările şi, chiar înainte de a face un rezumat al celor ce-mi spusese Joséphine, Mierck îmi tăie vorba adresâ**ndu-**i-se:

— Profesia?

Joséphine deschise gura mare, se gândi două-trei secunde, dar era deja prea mult, judecătorul îşi pierdu răbdarea:

— E cretină sau surdă? Profesia!

Joséphine îşi drese glasul, îmi aruncă o privire, apoi spuse în cele din urmă:

— Recuperatoare.

Judecătorul îl privi pe ofiţer, îşi zâmbiră, apoi Mierck continuă:

— Şi ce recuperează?

Era felul lui, propriu judecătorului, de a-l reduce la nimic pe cel căruia-i vorbea. Nu spunea nici *tu*, nici *dumneavoastră*, spunea *el* sau ea, ca şi cum celălalt nu ar fi fost de faţă, ca şi cum nu exista şi nimic nu lăsa să se înţeleagă că ar fi de faţă. Am spus mai devreme că ştia

foarte bine cum să vorbească.

Am văzut chipul lui Joséphine făcându-se roşu ca un bujor, în timp ce în ochi îi apăru o scânteie ucigătoare. Cu siguranţă că, dacă ar fi avut în mână o flintă sau un cuţit, Mierck ar fi ajuns numaidecât pe lumea cealaltă. Ucidem mult într-o zi, fără să ne dăm seama, în gând şi în cuvinte. Prin comparaţie cu toate aceste crime abstracte, asasinatele adevărate sunt mult mai puţin numeroase, dacă stai să te gândeşti. Numai în războaie se reface cu adevărat echilibrul dintre dorinţele noastre refulate şi realul absolut.

Joséphine trase aer în piept şi se porni. Spuse repede şi clar ce meserie nevoiaşă practica, de care nu avea de ce să-i fie ruşine. Mierck o înţepă din nou:

— Ce spui de asta! Trăieşte pe spinarea hoiturilor.

Şi se porni pe un râs fals, exagerat şi excesiv, iar Matziev, care trăgea în continuare din trabuc de parcă destinul lumii depindea de asta, se puse şi el pe râs.

Am pus mâna pe cea a lui Joséphine şi am început să vorbesc. Am spus, pe scurt şi cu toate detaliile, ceea ce-mi povestise ea cu o zi înainte. Redevenit grav, Mierck mă ascultă fără să mă întrerupă, iar când terminai, se întoarse spre ofiţer. Schimbară o privire greu de definit, apoi judecătorul luă în mâna dreaptă cuţitaşul de tăiat hârtie şi se jucă cu el preţ de o clipă interminabilă, făcându-l să danseze pe suportul de hârtie. Un dans rapid, ceva între polcă şi cadril, viu şi sprinten precum galopul unui armăsar, care încetă la fel de brusc precum începuse. Iar aici începu supliciul lui Joséphine.

Judecătorul şi colonelul optară pentru o ofensivă comună, fără să fie totuşi înţeleşi. Când eşti făcut din aceeaşi stofă cu altul, nu e nevoie de discursuri lungi pentru a te înţelege cu el. Joséphine primea salvele cum putea, apoi spuse versiunea ei, privindu-mă uneori, iar ochii ei parcă spuneau: „De ce dracu' te-am ascultat, de ce suntem aici, şi când mă vor lăsa-n pace nemernicii ăştia!?". Eu nu puteam s-o ajut în niciun fel. Asistam la efortul lor de a-i distruge încrederea, şi în vreme ce

Joséphine recunoştea cu inocenţă că luase câteva înghiţituri de băutură pentru ase-ncălzi, Mierck şi Matziev o executară cu remarci usturătoare. Când încetară **s-**o mai bruscheze, ea lăsă capul în pământ, suspină lung şi îşi privi mâinile umflate de frig şi de muncă. îmbătrânise cu douăzeci de ani în zece minute.

A urmat un moment de repliere, ca după o partidă de cărţi. Matziev îşi aprinse alt trabuc şi făcu vreo câţiva paşi. Mierck se lăsă pe spatele fotoliului, îşi băgă degetele mari în buzunarele vestei sale care acoperea burta aceea ca un balon. Nu ştiam ce să fac. Eram pe punctul de a deschide gura, când Mierck se ridică din**tr-**odată:

— Nu mai am nevoie de dumneata! Poţi pleca. În ceea ce o priveşte pe ea, şi aici se uită din nou la Joséphine, ea va rămâne în compania noastră pentru a se verifica ceea ce declară.

Joséphine se întoarse spre mine speriată. Mierck îmi arătă unde e ieşirea şi se ridică pentru a mă conduce spre uşă. Am pus mâna pe umărul lui Joséphine. Câteodată încercăm să facem gesturi atunci când cuvintele nu mai pot spune nimic, dar judecătorul mă împingea deja spre anticameră, unde *Ciupitu* moţăia, îi făcu semn să dispară, închise uşa şi se apropie de mine cum nu mai făcuse niciodată, aproape atingâ**ndu-**ne feţele, privi**ndu-**mă în ochi şi**-**mi vorbi cu voce scăzută, în timp ce eu vedeam toate venele plesnite de pe chipul său, pliurile pielii, neregularităţile, negii minusculi şi primeam în faţă respiraţia lui mirosind a grăsime şi a ceapă, izurile de vinuri scumpe, aromele de carne şi cafea amară.

— Nu **s-**a întâmplat nimic, mă auziţi? Nebuna asta a visat… Fantezii, poveşti, delir de beţiv, vedenii! Nimic, înţelegeţi? Şi vă interzic să**-**l deranjaţi pe domnul procuror, vă interzic! De altfel, v**-**am adus deja la cunoştinţă că ancheta a fost preluată de colonelul Matziev. Primiţi ordine de la el. Puteţi pleca.

— Şi Joséphine Maulpas? am întrebat totuşi.

— Trei zile **într-**o celulă îi vor schimba ideile.

Se întoarse pe călcâie şi intră în biroul său. Iar eu

rămăsei pironit acolo ca un tăntălău.

— Vorbeşti de trei zile, a urmat Joséphine, dar m-a ţinut închisă o săptămână, porcul, numai cu pâine şi supă de mazăre, servite de o infirmieră la fel de amabilă ca un hârleţ... Vaca! Eşti sigur că a crăpat?

— Sigur.

— Cu atât mai bine! Dacă iadul există, probabil că acolo se află! Sper că a avut timp să-şi vadă moartea şi că a suferit câteva ore... Şi celălalt, împuţitul ăla care fuma trabuc a murit?

— Nu ştiu nimic despre el. Poate că a murit. Sau poate că nu.

Joséphine şi cu mine am rămas multă vreme aşa, cercetând împreună urzelile vieţilor noastre. Vorbind astfel despre clipele de demult, ne iluzionam că nu e totul jucat şi că ne rămânea să ne găsim locul în marele mozaic al hazardului. Apoi, fără să ne dăm seama, cuvintele ne-au dus către copilăria noastră, către miresmele pajiştilor pe care ne jucam de-a baba oarba, temerile comune, cântecele, apa de izvor. Amiaza a bătut clopotul, dar noi nu mai ştiam dacă era o amiază din copilăria noastră sau una din timpul prezent, cel aspru şi deja ruginit.

Când a plecat, Joséphine m-a sărutat pe ambii obraji. Nu mai făcuse asta înainte. Mi-a plăcut mult sărutul ăsta. Era ca o pecete, ceva ce ne unea **într-**o rudenie a singurătăţii, înfrăţirea unui trecut îndepărtat, dar încă viu. A trecut de colţul străzii. Iar eu am rămas încă o dată singur. M-am gândit iarăşi la *Belle de jour*.

În fiecare dimineaţă de duminică, micuţa venea la noi, şi asta de când avea opt ani. Să ai opt ani pe vremea aceea nu era acelaşi lucru ca acum. La opt ani, ştiai să faci totul, aveai plumb în cap şi braţe puternice. Erai aproape adult.

Bourrache are simţul banului, am mai spus-o. Pentru fiicele sale, alesese naşi cu dare de mână. De aceea, la botez micuţa fusese purtată în braţe de o rudă îndepărtată care locuia în oraşul nostru şi care, la vremea *Cazului*, mergea pe 80 de ani. Adelaâde Siffert, aşa o chema. O

femeie înaltă şi ciolănoasă care avea un chip cu trăsături ascuţite şi picioare de măcelar, fată bătrână – şi mulţumită că era fată bătrână –, dar o persoană generoasă.

Timp de patruzeci de ani făcuse înscrisurile primăriei, fiindcă ştia să mânuiască pana şi cerneala cu graţie, fără să facă greşeli şi fără să lase pete. Avea o pensie care-i permitea să trăiască iară excese, să mănânce adesea carne şi să bea în fiecare seară un păhărel de porto.

Aşadar, în fiecare duminică, Bourrache o trimitea pe fetiţa lui cea mică în vizită la naşa ei. Ajungea cu trăsura de la amiază şi pleca cu cea de la ora şase. Adelaide Siffert îi gătea friptură de porc şi fasole verde, salată şi o prăjitură cu mere. Meniu invariabil. O ştiu de la ea. Micuţa cerea încă o porţie de prăjitură. Şi asta ştiu tot de la ea. După aceea, îşi petreceau după-amiaza brodând. Câteodată, *Belle de jour* mai făcea şi puţină curăţenie prin casă. La ora cinci, mai lua o bucăţică de prăjitură, bea o ceşcuţă de cafea cu lapte, o îmbrăţişa pe naşa ei care îi dădea nişte bani. Bătrâna o privea plecând. Ea avusese parte de o vizită, iar micuţa primea cei cinci franci pe care Bourrache i-i lua de când intra în casă. Toată lumea era mulţumită.

Când era vreme urâtă, dacă ploua tare sau dacă zăpada cădea cu putere, se întâmpla ca micuţa să rămână la naşa ei peste noapte.

Nimeni nu se îngrijora în astfel de cazuri, lua trăsura din dimineaţa următoare, de la ora opt.

În seara crimei – fiindcă, după Victor Desharet, care şi-a pus labele murdare pe trupul copilei, despicându-i vintrele cum ai deschide o cămaşă, este chiar seara în care fetiţa a fost ucisă –, Adelaide încercase să o ţină la ea pe fetiţă: afară era un ger de crăpau pietrele, iar când respirai ţi se părea că vei îngheţa pe loc. Dar micuţa nici nu voise s-audă. „Nu mi-e frig, năşică, mi-e bine cu scufia dumitale pe cap!”. Remarca o flatase pe bătrână, fiindcă scufia cu pricina, galbenă ca aurul şi pe care o observai de departe, ea i-o făcuse, din catifea şi cu căptuşeală din

blană de iepure, dăruindu-i-o când împlinise şapte ani. *Belle de jour* îşi strânsese cordonul de la haină, îşi pusese mănuşile şi apoi dispăruse iute ţopăind.

Amărăciunea te ucide. Foarte repede. La fel şi vinovăţia, pe cei care sunt morali. Adelaide Siffert a urmat-o pe fina ei la cimitir. Douăzeci şi două de zile au fost între înmormântările lor. Niciun minut în plus. Iar de-a lungul celor trei săptămâni, lacrimile au curs fără încetare pe chipul lui Adelaide, spun bine fără încetare, pot să jur. Oamenii buni se duc repede. Ibată lumea îi place, inclusiv moartea. Numai ticăloşii au pielea groasă. Aceştia crapă la bătrâneţe, în general şi, câteodată, chiar în paturile lor. Liniştiţi şi împăcaţi ca nişte prunci.

Ieşind din biroul judecătorului Mierck, după ce am lăsat-o acolo pe Joséphine, nu eram prea mândru de mine. Am pierdut vremea puţin prin V., cu mâinile-n buzunare, murdărindu-mi pantalonii de noroiul care băltea pe trotuare.

Oraşul avea ameţeli. Un oraş beat. O mulţime de recruţi băteau oraşul, umplând străzile cu umorul lor lăudăros şi cu râsetele lor prosteşti. O nouă tranşă, mult mai numeroasă de data asta, se pregătea să fie trimisă pentru a-i întâlni pe nemţi. Şi, deocamdată încă mai puteau să glumească. Străzile, ca şi localurile, erau pline de uniforme. Un râu, un fluviu de ghetre noi, de nasturi strălucitori, de epoleţi cusuţi trainic. Unii cântau aici, alţii urlau mai încolo, sau fluierau după puţinele fete care mai întârziau prin magazine. Parcă se apropia o imensă împerechere, sălbatică, sângeroasă şi colectivă, o izbucnire de viaţă brută, pe care o simţeam fierbând şi care se pregătea să ţâşnească.

M-am întrebat ce căutam eu în mijlocul tuturor acelor neghiobi care încă nu-nţeleseseră nimic şi care, în majoritatea lor, urmau să facă în curând drumul înapoi între patru scânduri din lemn prost de zadă, asta în cazul în care aveau norocul să li se mai găsească nişte rămăşiţe trupeşti pe fundul gropilor făcute de obuze sau agăţate în sârma ghimpată.

Tot umblând fără scop şi mergând ca un orb, am ajuns în faţa uşii localului *Rebillon*. Asta m-a zguduit puţin. Apoi m-am gândit că nu puteam merge în altă parte, că trebuia să merg, să împing uşa, să-l văd pe Bourrache, ochii lui sumbri, trupul masiv, să-i strâng mâna şi să mormăi cuvintele prosteşti care se spun în asemenea ocazii.

Niciodată nu mai văzusem înainte marea sală a localului goală. Niciun zgomot. Nicio masă pusă. Nicio voce. Niciun sunet de pahare ciocnite. Niciun fum de pipă. Niciun miros de bucătărie. Doar un foc mic în vatra imensă. Şi Bourrache lângă ea, aşezat pe un taburet de spiriduş, cu picioarele întinse spre cenuşa din vatră, cu capul înclinat, înclinat spre vid. Un uriaş mort.

Nu mă auzise venind. Am rămas în picioare lângă el şi am rostit cuvintele. Nu **s-**a mişcat, nu a răspuns nimic. Am privit focul bătând din aripă, ultimele flăcări micşorâ**ndu-**se, deformâ**ndu-**se, luptând încă pentru a se ţine drepte şi în sfârşit dispărând. Am văzut atunci privirea lui Clemence, ochii şi surâsul ei. I-am văzut pântecul. Mi-am văzut fericirea insolentă şi am văzut chipul lui *Belle de jour*, nu moartă şi înecată, ci aşa cum o văzusem prima oară, vie şi îmbujorată şi proaspătă ca grâul necopt, în aceeaşi sală, umblând printre mese şi aducâ**ndu-**le băutorilor stacane cu vin de Toul şi de Vie.

Flăcările lăsaseră locul vălătucilor cenuşii care ieşeau din vatră pentru a dansa prin sală, lovi**ndu-**se de tavanul afumat. Atunci, Bourrache, cu o încetineală de taur epuizat, a întors chipul spre mine, chipul acela fără nicio expresie, apoi **s-**a sculat, a întins mâinile mari spre gâtul meu şi a început să strângă şi să strângă, din ce în ce mai tare, iar mie, în mod bizar, nu mi-a fost teamă, l-am lăsat să o facă, ştiam că nu e un ucigaş, ci doar un tată care tocmai îşi pierduse copilul, şi pentru care, de acum înainte, lumea avea să fie un soare acoperit de o mare pată neagră. Simţeam că mă sufoc. Totul zumzăia înăuntrul meu. Vedeam în faţa ochilor puncte albe, luminiţe scurte şi intense şi trăsăturile lui Bourrache, purpuriu, care

tremura, tremura şi care deodată îşi trase mâinile de pe gâtul meu, de parcă fusese ars cu un fier roşu, înainte de a se arunca la pământ şi de a izbucni în plâns.

Mi-am recăpătat suflul. Eram ud leoarcă. L-am ridicat pe Bourrache, apoi l-am ajutat să se aşeze la masa cea mai apropiată. Se lăsa pe mâna mea fără să se împotrivească în vreun fel. Plângea şi îşi trăgea nasul. Ştiam unde erau puse sticlele de tărie. Am mers să iau una, împreună cu două pahare, pe care le-am umplut cu vârf. L-am ajutat să bea, apoi l-am sorbit pe al meu, şi am turnat încă unul. Bourrache a băut trei, unul după altul, dându-le repede pe gât. Un tâmpit de soldat a bătut în geam aproape de noi. Privea sala rânjind, cu nasul lipit de geam. Ne-a văzut. Râsul i-a pierit. A plecat. Am rămas acolo timp de patru ore. Patru ore şi două sticle de tărie. Patru ore şi vreo trei cuvinte rostite. Măcar atât puteam face.

În timpul acesta, Clemence începea să geamă şi să se sucească, singură. Fără mine. Fără ca eu să ştiu.

Când ieşeam de la *Rebillon*, ploaia îngheţată ce cădea m-a făcut să mă încovoi. Cerul părea că-i mustră pe oameni. Turna cu găleata, în valuri care loveau faţadele caselor. Nu mai era prea multă lume pe străzi. M-am strecurat pe lângă ziduri cât de mult puteam, făcând cu mâinile un fel de umbrelă micuţă. Mi-am imaginat-o pe Joséphine într-o celulă de închisoare, care probabil că la ora aceea mă blestema şi mă făcea în toate felurile. Cred că gândul ăsta m-a făcut şi să zâmbesc puţin.

Când am ajuns la bariera oraşului, eram ud şi îngheţat. Mi-era frig la picioare, dar gândeam din nou limpede. Capul nu-mi mai vâjâia, deşi băusem. Trăsura era acolo şi mulţi oameni gesticulau în jurul unui căpitan de geniu, părând că îi cer socoteală pentru ceva. M-am apropiat. Ofiţerul încerca să discute cu toată lumea. Flăcăii ridicau deja pumnii ameninţător. Femeile, altă dată resemnate, aşteptau înfipte în mijlocul drumului, neluând în seamă ploaia care cădea.

Atunci, cineva îmi puse mâna pe umăr. Era preotul

nostru, părintele Lurant:

— Nu mai poate intra nimeni… Drumul a fost rechiziţionat pentru convoaie. Două regimente trebuie să urce spre front în noaptea asta. Priviţi-le…

Nu le remarcasem din prima. Dar, de îndată ce preotul mi le arătă cu un gest al mâinii, nu-i mai văzui decât pe ei: zeci, sute de bărbaţi, poate chiar mai mulţi, care aşteptau într-o mare linişte, cu puşca pe umăr şi cu echipamentul în spate, şi care păreau să ne încercuiască, aproape dispărând în noaptea care începea să înghită ziua, în picioare, cu ochii goi, fără să facă vreun gest, fără niciun cuvânt, şi pe care ploaia şiroia parcă fără să-i ude. Ai fi crezut că e o armată de umbre. Erau, totuşi, aceiaşi bărbaţi tineri care bătuseră toată ziua oraşul, i intrând în cârciumi ca animalele sălbatice la adăpătoare, urlându-şi cântecele, vomitând orori, dezbrăcându-se în bordeluri, îmbulzindu-se cu sticla-n mână şi ţinându-se

9 9

de gât. De acum, nu mai râdea niciunul. Toţi deveniseră rigizi ca statuile, ba căpătaseră şi culoarea lor de fontă. Nu le puteam vedea ochii, ce păreau să nu mai fie acum decât nişte găuri negre şi fără sfârşit, deschise spre faţa ascunsă a lumii.

— Veniţi, îmi spuse preotul, nu are niciun rost să rămânem aici.

L-am urmat aproape ca un automat, în timp ce căpitanul încerca încă să domolească furia celor care nu se puteau întoarce acasă pentru ase-ncălzi în paturile lor.

Nu era prima oară când statul major rechiziţiona drumul. Trebuie spus că drumul era tare îngust şi în stare jalnică, asta după ce trei ani fusese distrus de camioane şi de potcoavele câtorva mii de bidivii. De asemenea, când se pregătea o ofensivă, drumul era interzis şi rezervat convoaielor care, mergând câteodată toată ziua şi toată noaptea, fără întrerupere, fără oprire, îşi purtau procesiunile lor de triste furnici zdruncinate, cu paşi înceţi către resturile sfârtecate ale furnicarului lor de pământ şi de metal.

Părintele Lurant mă luă cu el la casa parohială. Un îngrijitor ne-a condus înăuntru. Avea o faţă palidă şi părul lui aducea cu o blană. Părintele i-a explicat situaţia şi, fără niciun cuvânt, îngrijitorul ne conduse de-a lungul unui labirint de culoare şi scări pe care plutea un miros de ceară şi leşie, către o cameră mare în care erau două paturi micuţe, puse cap la cap.

Când am văzut pătuţurile, m-am gândit la al nostru, atât de mare şi de moale. Aş fi vrut să fiu cu Clemence, în braţele ei, căutând acolo acea dulceaţă pe care ştiam că o voi găsi mereu lângă ea. Am insistat să o anunţ, cum făceam de obicei când mi se întâmpla să nu ajung acasă peste noapte.

În asemenea cazuri, telefonam la primar, care o trimitea pe Louisette, bona, ca s-o avertizeze. Însă îngrijitorul mi-a spus că nu merită să încerc pentru că, la fel ca şi drumurile, liniile telefonice sunt şi ele rechiziţionate pe o durată nedeterminată. Îmi aduc aminte că mi s-a strâns inima când am auzit asta. Mi-ar fi plăcut ca soţia mea să ştie, să nu se neliniştească. Mi-ar fi plăcut, de asemenea, să ştie că mă gândesc la ea şi la copil.

Preotul se dezbrăcă fără să se jeneze. Îşi dădu jos pelerina, apoi sutana şi rămase în chiloţi şi în maiou, în faţa mea, cu burta umflată ca o gutuie gigantică susţinută de o fâşie de bumbac pe care o desfăcu. Îşi puse de îndată hainele ude lângă cuptor şi merse să se încălzească şi să se usuce frecându-şi mâinile deasupra lui. Astfel, golpuşcă sau aproape, fără haine, îmi păru mai tânăr decât mi-l imaginam. Fără îndoială, era un bărbat de vârsta mea, dar parcă atunci îl vedeam pentru prima dată. Probabil că bănui la ce mă gândeam. Preoţii sunt foarte abili, ştiu foarte bine cum să pătrundă în mintea ta şi să vadă ce se petrece acolo. Mă privi zâmbind. Din pricina căldurii, pelerina fumega ca o locomotivă, iar din sutană se ridica un abur mirosind a humus şi a lână arsă.

Îngrijitorul se întoarse cu două farfurii de supă, o pâine neagră mare, o bucată de brânză tare ca lemnul de stejar şi o ulcică de vin. Lăsă totul pe o măsuţă şi ne ură

noapte bună. Mă dezbrăcai şi-mi dusei hainele mai aproape de foc. Miros de lemn, de lână nespălată şi de ars, firicele de fum.

Mâncarăm bine, fără să ne facem griji în legătură cu bunele maniere. Părintele Lurant avea nişte mâini mari, fără păr, grăsuţe şi cu o piele delicată, unghii fără crăpături. Mesteca mult şi cu atenţie tot ceea ce băga în gură, bea vinul cu ochii închişi. Terminarăm tot. Nu rămase nicio bucăţică, nicio firimitură, iar farfuriile străluceau. Curăţenie pe masă. Burta plină. Apoi vorbirăm, multă vreme, cum nu mai făcusem niciodată. Vorbirăm despre flori, asta era pasiunea lui, „cea mai frumoasă dovadă, dacă mai era nevoie de vreuna, a existenţei lui Dumnezeu”. Vorbirăm despre flori, în camera aceea, în vreme ce afară erau noaptea şi războiul, în vreme ce în jurul nostru, undeva, era un ucigaş care strangulase o fetiţă de zece ani, în timp ce undeva, departe de mine, Clemence pierdea sânge în patul nostru, şi urla, ţipa, fără ca cineva s-o audă sau să-i vină în ajutor.

Nu ştiam că se poate vorbi despre flori. Vreau să spun: nu ştiam că se poate vorbi despre oameni doar vorbind despre flori, fără a pronunţa niciodată cuvinte precum om, destin, moarte, sfârşit, pierdere. Am aflat asta în seara aceea. Preotul se pricepea şi el la cuvinte. Precum Mierck. Sau Destinat. Dar el folosea cuvintele pentru a spune lucruri frumoase. Le rostogolea cu limba surâzând şi, dintr-odată, un nimic părea o minune. Probabil că asta îi învaţă la seminarii: să pună în mişcare imaginaţia celor ce-i ascultă cu câteva fraze meşteşugite. Îmi povesti despre grădina lui, care nu putea fi văzută din cauza zidurilor înalte care o-nconjurau în spatele prezbiteriului. Îmi vorbi despre margarete şi spânz, despre petunii, garofiţe de grădină şi floarea-vântului, despre ciucuşoare şi bujori, despre opalul de Siria, despre laur, despre florile care nu trăiesc decât un anotimp, despre cele care se întorc an de an şi cele care se deschid numai seara şi se închid dimineaţa, de acelea care strălucesc de la răsărit până la asfinţit, deschizându-şi corolele delicate, de

rochia-fecioarei rozalie sau violetă, şi care se închid brusc la căderea nopţii, de parcă o mână brutală le-ar fi strâns petalele de catifea, vrând să le sufoce.

Preotul vorbise despre aceste din urmă flori cu o voce schimbată. Nu mai era vocea unui preot. Dar nici cea a unui horticultor. Vocea unui om plin de amărăciune, a unui om rănit. L-am oprit cu un gest când se pregătea să rostească cu voce tare, în camera întunecată, numele acelei flori. Nu voiam să aud acel nume. îl ştiam prea bine. Îmi zvâcnea în cap de două zile, şi zvâcnea, zvâcnea fără-ncetare. Chipul micuţei mi-a venit iarăşi în minte, de parcă aş fi primit o palmă. Preotul tăcu. Afară, ploaia se preschimbase iarăşi în zăpadă, iar fulgii se năpusteau în masă spre geam. Ai fi zis că sunt nişte licurici de gheaţă, fără viaţă şi fără lumină, dar care creau, vreme de două sau trei secunde, iluzia vieţii şi a luminii.

— *y*

Mai apoi, de-a lungul anilor, am încercat să cultiv rochia-fecioarei în micuţa noastră grădină. Nu am reuşit niciodată. Seminţele rămâneau în pământ, putrezeau acolo încăpăţânate, refuzau să urce spre cer, să iasă din pământul întunecat, umed şi lipicios. Nu creşteau decât iarba-câinelui şi scaieţii, invadând totul, ajungând până la înălţimi incredibile, sufocând cu primejdioasele lor corole cei câţiva metri pătraţi ai grădinii. I-am lăsat până la urmă să câştige.

M-am gândit adesea la vorbele preotului despre flori, Dumnezeu şi dovada existenţei Lui. Şi am ajuns la concluzia că există, fără îndoială, locuri pe lume unde Dumnezeu nu pune niciodată piciorul.

Părintele Lurant a plecat să creştineze triburile Annam, în munţii Indochinei. Asta era în ’25. A venit la mine să-mi spună. Nu ştiu, de altfel, de ce mi-a făcut această vizită. Poate pentru că, **într**-o zi, noi doi stătuserăm mult de vorbă, doar în lenjerie, şi pentru că am împărţit aceeaşi cameră şi aceeaşi ulcică de vin. Eu nu i-am pus nicio întrebare, de ce pleca aşa, deodată, mai ales că nu mai era tocmai tânăr. L-am întrebat doar:

— Şi florile dumneavoastră?

M-a privit zâmbind, cu aceeaşi expresie tipică preoţilor despre care vorbeam mai devreme, care îţi merge până în adâncul fiinţei şi trage de suflet cum trage o furculiţă melcul putrezit din cochilia lui. Apoi mi-a spus că acolo unde va merge sunt milioane de flori, şi milioane pe care nu le ştie, pe care nu le-a văzut niciodată, sau pe unele le-a văzut, dar numai în cărţi, şi că

* *y* nu putem trăi numai în cărţi, că viaţa şi frumuseţile ei trebuie luate la un moment

J

dat în propriile mâini.

Eram pe punctul de a-i spune că, pentru mine, era mai degrabă invers, că eu de viaţă aveam parte zi de zi şi că, dacă ar fi existat cărţi care m-ar fi putut consola, m-aş fi retras în ele. Dar când oamenii sunt atât de departe unul de altul, vorbele nu mai folosesc la nimic. În schimb, am tăcut. Şi ne-am strâns mâinile.

Nu pot spune că, mai târziu, m-am gândit adesea la el. Dar câteodată am mai făcut-o. Edmond Gachentard, vechiul meu coleg îmi lăsase, în afară de carabină, câteva imagini ale ţinuturilor lui galbene. Nu vorbesc despre imagini puse pe hârtie, ci de imagini din acelea care îţi vin în minte şi rămân acolo.

Gachentard făcuse parte în tinereţe din corpul de expediţie trimis la Tonkin[7]. Venise înapoi cu o febră care îl făcea adeseori să se albească şi să tremure ca o frunză, cu un borcan de cafea verde pe care îl ţinea ca pe o relicvă pe masa din sufragerie, o fotografie în care-l vedeai stând în uniformă în faţa unui câmp de orez şi, mai ales, cu o încetineală în priviri, un soi de absenţă care-l cuprindea când se gândea la acele ţinuturi, la tot ceea ce îmi spusese despre ele, la nopţile în care se auzeau doar cântările broaştelor, căldura năclăindu-ţi trupul, marele fluviu noroios aducând copaci şi hoituri de capre, nuferi albi şi volbură de apă smulse de pe ţărmuri. Câteodată,

7 Partea nordică a Vietnamului, disputată de Franţa şi China în timpul războiului din 1885. (n. tr.)

Gachentard imita dansurile femeilor, graţioasele mişcări ale mâinilor, cu degetele arcuite, rotirea ochilor şi muzica fluierelor, pe care o recompunea şuierând, în timp ce se prefăcea că ar cânta la coada unei măturici.

Îl vedeam adesea pe preot în acest decor, cu braţele pline de flori necunoscute, cu o pălărie colonială şi o sutană deschisă la culoare, tivită în partea inferioară cu o broderie de noroi uscat, ocupat să privească ploaia caldă căzând peste pădurile strălucitoare. îl vedeam surâzând. Surâzând tot timpul. Nu ştiu de ce.

Când m-am trezit în camera parohului, m-am gândit la Clemence. Trebuia să mă întorc acasă cu orice preţ, chiar dacă aş fi luat-o pe câmp, înconjurând drumul în caz că era încă interzisă trecerea, făcând ocoluri, nu contează, numai să mă întorc la ea. Cât mai repede. Nu pot spune că aveam o presimţire. Nu eram îngrijorat. Nu. Dar îmi era dor de pielea şi de ochii ei, de sărutările ei, doream să o strâng în braţe pentru a mai uita de moartea aceea care punea stăpânire peste toate lucrurile.

Mi-am pus pe mine hainele nu tocmai uscate. Mi-am dat cu apă pe faţă. Părintele Lurant încă mai dormea şi sforăia ca o loco

9

motivă. Chipul îi era zâmbitor. Luminos. Mi-am spus că până şi-n somn probabil descoperea înjur multe, multe flori. Cu stomacul gol, am plecat.

Berthe e în bucătărie. Nu o văd, dar aud cum pufneşte şi dă din cap, în dreapta şi-n stânga. Când vede caietele, începe să pufnească. Cu ce o deranjează pe ea că eu îmi petrec zilele umplând aceste caiete? Probabil că literele o sperie aşa. Nu a ştiut niciodată să citească. Pentru ea, aceste cuvinte înşirate reprezintă un mare mister. Invidie şi teamă.

Ajung la momentul pe care îl aşteptam de luni de zile. Ca o îngrozitoare linie a orizontului, o colină desfigurată – şi nu ştii ce se ascunde în spatele chipului ei hidos.

Ajung la dimineaţa aceea sordidă. La oprirea tuturor pendulelor. La acea cădere infinită. La moartea stelelor.

În definitiv, Berthe are dreptate. Cuvintele inspiră teamă. Chiar şi celor care le cunosc şi le descifrează. Sunt aici şi nu reuşesc să o spun. Nu ştiu cum **s-**o fac. Degetele îmi tremură. Stomacul mi se strânge. Ochii mă înţeapă. Am peste cincizeci de ani şi totuşi mă simt ca un puşti îngrozit. Beau un pahar de vin. Apoi încă unul, pe nerăsuflate. Şi un al treilea. Cuvintele poate că totuşi vor ieşi din sticlă. Beau direct din ea.

7 9

Clemence vine lângă mine. Mi se apleacă peste umăr. Îi simt răsuflarea încă tânără pe ţeasta mea acoperită de păr grizonant.

— Să bei atâta de dimineaţă, e ruşine... Până la prânz, o să fiţi deja beat.

E Berthe. O reped. Îi spun să mă lase în pace. Să-şi vadă de ceapa ei. Ea ridică din umeri. Mă lasă singur. Respir adânc. Apuc iarăşi pana.

Când am zărit casă, inima a început să-mi bată cu putere. Era în întregime acoperită de zăpadă, strălucind în soarele care privea fudul de pe cer. Ţurţuri subţiri de gheaţă uneau marginile acoperişului cu pământul alb. Brusc, nu mi-a mai fost frig, nici foame, uitasem marşul forţat pe care mi-l impusesem timp de patru ore, pe drumul pe care nu înceta curgerea interminabilă de soldaţi, căruţe, maşini şi camioane. Lăsasem în urmă sute de flăcăi, care înaintau cu un mers grav şi care-mi aruncau priviri răutăcioase, mie care eram îmbrăcat ca un civil şi care păream atât de grăbit să mă îndrept în direcţia în care ei înşişi mergeau fără nicio tragere de inimă.

Apoi, în sfârşit, am văzut casa. Casa noastră. Mi-am lovit cizmele de perete, mai puţin pentru a scutura zăpada decât pentru a face zgomot, un zgomot familiar ce ar fi anunţat că am venit, că sunt acolo, de partea cealaltă a peretelui, la doi paşi, la numai câteva secunde. Zâmbeam imagi**nându-**mi-o pe Clemence gândi**ndu-**se la mine. Am apăsat pe clanţă şi am împins uşa. Fericirea se putea citi pe chipul meu. Nu mai existau războí, nici fantome, nici copii asasinaţi. Nu mai exista decât dragostea mea, la care

mă întorceam şi pe care urma să o strâng în braţe, înainte de a-mi plimba mâinile pe burta ei şi de a simţi loviturile copilului ce urma să se nască.

Şi am intrat.

E ciudată viaţa. Nu te pune niciodată în gardă. Toate se amestecă fără să poţi alege, iar momentele sângeroase urmează momentelor de graţie, uite-aşa. Ai spune că omul este o pietricică aruncată pe un drum, ce rămâne zile întregi în acelaşi loc, şi că un picior dat de un trecător o mişcă şi o face să zboare prin aer, fără motiv. Şi ce poate face o piatră?

În casă era o tăcere stranie, care m-a făcut să-mi pierd zâmbetul. Mai era şi impresia că nu locuise nimeni acolo de săptămâni întregi. Lucrurile se aflau la locul lor, ca de obicei, dar acum erau mai apăsătoare şi mai reci. Şi, mai ales, era această mare tăcere care împingea pereţii până la a-i face să se crape, o tăcere în care, când am strigat, vocea mea **s**-a înecat. Deodată, mi-am simţit inima bătând cu putere. La capătul scării, uşa camerei era întredeschisă. Am făcut doi *y* paşi. Am crezut că nu voi putea înainta mai mult de atât.

Nu mai ţin minte prea bine nici ordinea, nici timpul, nici toate gesturile mele. Clemence era întinsă pe pat, palidă şi cu buzele încă şi mai palide. Pierduse mult sânge şi mâinile ei strângeau pântecul ca şi cum ar fi încercat să nască singură pruncul pe care-l purtase în ea atâtea luni. Dezordinea cea mai mare domnea în jurul ei, iar asta m-a făcut să-i înţeleg sforţările, căderile, efortul. Nu reuşise să deschidă fereastra pentru a striga după ajutor. Fără îndoială, nu îndrăznise să coboare scările de teamă că va cădea şi va pierde copilul. Până la urmă, se întinsese pe pat, pe acest pat de luptă şi suferinţă. Respira cu o încetineală îngrozitoare, iar obrajii îi erau aproape reci. Culoarea ei era culoarea celor pe care viaţa îi părăseşte. Mi-am lipit buzele de ale ei, i-am rostit numele, l-am strigat, i-am prins faţa în mâini, i-am lovit obrajii şi i-am suflat aer în gură. Nici nu mă mai gândeam la copil. Nu mă gândeam decât la ea. Am încercat şi să deschid fereastra,

dar mânerul mi-a rămas în mână, aşa că am lovit cu pumnul gemuleţul, care s-a spart, m-am tăiat, sângele meu s-a amestecat cu al ei, am înjurat, am urlat pe stradă cu putere, ca şi cum aş fi lătrat, cu furia unui animal

7 7 7

bătut. S-au deschis uşi şi ferestre. Am căzut la pământ. Am căzut. Am căzut din nou. De atunci, trăiesc doar în această cădere. Mereu.

Hippolyte Lucy stă lângă Clemence, aplecat deasupra ei cu toate instrumentele şi cu chipul încordat. M-au aşezat pe un scaun. Privesc fără să înţeleg. E multă lume în cameră. Vecine, bătrâne, tinere, care vorbesc încet, de parcă ar fi deja la priveghi. Unde erau toate ticăloasele astea când Clemence gemea, când încerca să strige după ajutor? Unde erau muierile astea care vin acum să se umfle de plâns sub ochii mei, pe spezele mele? Mă scol, cu pumnii încleştaţi, probabil că am o figură de nebun, de ucigaş, de dement. Le văd retrăgându-se din calea mea. Le dau afară. Închid uşa. Nu rămânem decât noi trei: Clemence, doctorul şi cu mine.

Am spus deja despre Hippolyte Lucy că era un doctor bun. Un doctor şi un om bun. Nu vedeam ce face, dar ştiam că o face bine. Mi-a spus câteva cuvinte: *hemoragie*, *comă*. Mi-a cerut să ne grăbim. Am ridicat-o pe Clemence. Era uşoară ca un fulg. Ai fi spus că nu-i mai trăia decât pântecul, că viaţa i se refugiase în acel pântec prea mare, devorator, înfometat.

Am ţinut-o strâns lângă mine în trăsură, în timp ce doctorul lovea cu biciul cele două dobitoace. Am ajuns la clinică. M-au despărţit de ea. Două infirmiere au dus-o cu un cărucior. Clemence a adormit inspirând eterul, învelită într-un cearşaf alb, şifonat. Mi s-a spus să aştept.

Am stat ore întregi, aşteptând într-o sală, lângă un soldat care îşi pierduse mâna stângă. Mi-l amintesc spunându-mi că era mulţumit că-şi pierduse o mână, mai ales mâna stângă, un adevărat noroc pentru el, care era dreptaci. În şase zile urma să fie acasă, pentru totdeauna. Departe de acel război de încornoraţi, după cum spunea. O

mână pierdută, ani de viaţă câştigaţi. Asta îmi tot repeta, fără încetare, arătându-mi mâna lipsă. Îi dăduse şi-un nume mâinii absente: *Gugusse*[8]. Îi vorbea întruna lui *Gugusse*, luând-o ca martor, apostrofând-o, tachinând-o. Fericirea nu depinde de cine ştie ce. Uneori, atârnă de un fir, uneori de un braţ. Războiul este lumea întoarsă cu fundul în sus: ajunge să facă dintr-un schilod cel mai fericit om. Se numea Leon Castrie soldatul acela. Era din Morvan. M-a făcut să fumez o grămadă de ţigări. M-a copleşit cu atâtea cuvinte şi aveam mare nevoie de asta. Nu mi-a pus nicio întrebare. Nici măcar nu-mi cerea să fac conversaţie. O întreţinea singur, cu braţul lui pierdut, în momentul în care s-a hotărât să mă părăsească, în timp ce se ridica mi-a zis:

— Trebuie să plecăm, Gugusse şi cu mine!

Era ora mesei. Castrie. Leon Castrie. 31 de ani, caporal în batalionul 127 Morvandiau, celibatar, ţăran. Iubea viaţa şi supa de varză. Asta e tot ce am reţinut.

Nu voiam să mă întorc acasă. Voiam să fiu acolo, chiar dacă asta nu ajuta la nimic. A venit o infirmieră. Era deja seară. Mi-a spus că nou-născutul a fost salvat, că puteam să-l văd dacă voiam, că trebuia doar s-o urmez. Am clătinat din cap. I-am spus că eu pe Clemence voiam să o văd. Am întrebat ce noutăţi sunt. Infirmiera mi-a spus că trebuie să mai aştept, că urma să meargă să-l întrebe pe medic. A plecat.

Mai târziu, a venit un doctor, un militar, obosit, lihnit, la capătul puterilor. Era deghizat în măcelar, în ucigaş de vite, cu halatul şi boneta pline de sânge. Opera de zile întregi fără încetare, creând o sumedenie de *Gugusse*, făcându-i pe unii fericiţi, ucigându-i pe alţii, răniţi cu toţii. O femeie tânără era pentru el un fel de greşeală în mijlocul acestui abator de carne bărbătească. Îmi vorbi despre copilul atât de mare, atât de mare încât nu putuse să iasă singur. Îmi spuse că fusese salvat. Apoi îmi întinse şi el o ţigară. Semn rău, cunoşteam bine acele ţigări, pe care le

8 Clovn, bufon (n.t.)

dădeam câteodată eu însumi unor tineri despre care ştiam că nu vor mai fi mult timp vii sau liberi. Fumarăm fără să ne mai spunem nimic. Şi, în timp ce sufla fumul, privi**ndu-**mă în ochi, şopti:

— Ea a pierdut mult sânge...

Propoziţia rămase atârnată în aer precum fumul ţigărilor noastre. Nu ajunse la capăt, nici nu se opri. Iar sângele de care era mânjit ca şi cum fusese stropit cu găleata deveni pentru mine sângele lui Clemence. Şi pe bietul tip cu cearcăne la ochi şi barba nerasă de trei zile, care mă îmbârliga cu frazele lui, pe tipul acesta aflat la capătul puterilor, care făcuse totul pentru ca ea să se întoarcă de partea vieţii, mi-am dorit brusc să-l ucid. Nu am mai fost niciodată atât de sigur de dorinţa de a ucide pe cineva cu propriile-mi mâini, să ucid cu ură şi cu violenţă, cu sălbăticie. Să ucid.

— Trebuie să mă întorc înăuntru, mi-a spus, aruncând chiştocul pe jos.

După aceea a pus mâna pe braţul meu, în vreme ce eu eram încă pradă gândurilor mele ucigaşe.

— Puteţi veni **s-**o vedeţi, a continuat. **S-**a

— Îndepărtat cu o încetineală obosită.

Lumea nu stă în loc doar pentru că unii suferă. Şi ticăloşii rămân ticăloşi. Poate că hazardul nu există, mi-am spus-o adesea. Suntem foarte egoişti când vine vorba de dramele personale. I-am uitat pe *Belle de jour*, Destinat, Joséphine în carcera ei, Mierck şi Matziev. În momentul în care ar

9

Îi trebuit să fiu acolo, nu am fost, iar cei doi nemernici au profitat de asta pentru a-şi face de cap, netulburaţi, crezând poate că moartea lui Clemence a picat la fix ca să scape de mine şi ca nimeni să nu le mai pună vreo piedică. E ceea ce au făcut. Fără scrupule.

O crimă precum *Cazul* e de ajuns ca să şocheze un întreg ţinut. E ca o undă: noutăţile îi înnebunesc pe oameni şi fac totul să se cutremure în trecerea lor. Pentru ei, este un motiv de oroare, dar şi un bun prilej de interminabile

discuţii. Iar asta le ocupă şi mintea şi limba. Cu toate acestea, a şti că un ucigaş umblă liber la ţară, că e aici, aproape de tine, că poate l-ai şi întâlnit pe stradă, sau că o vei face, că poate e vorba despre vecinul tău, asta nu ajută pe nimeni. Mai ales pe timp de război, sau mai mult decât când nu e război şi este nevoie de pacea civilă, altfel totul e pierdut.

Nu sunt o sută de feluri de a rezolva un caz de crimă. Eu nu ştiam decât două: fie

9

Îl prinzi pe vinovat, fie arestezi pe cineva pe care dai vina. Ori una, ori alta. Şi ai rezolvat-o. Nu e mai complicat de atâta! în ambele cazuri, rezultatul este identic pentru populaţie. Cel care iese prost e cel arestat, dar, în cele din urmă, cui îi pasă de el?

Dacă crimele continuă, asta e o altă poveste. Da, e adevărat. Micuţa *Belle de jour* a rămas singura fetiţă strangulată. Nu au mai fost altele. O dovadă suficientă pentru cei care provocau agitaţie că cel care fusese arestat era vinovatul. Asta-i tot. Caz clasat. Pasează mingea!

Ceea ce voi povesti acum nu am văzut cu ochii mei, dar asta nu schimbă nimic. Mi-a luat ani de zile să strâng firele poveştii, să regăsesc cuvintele, etapele, întrebările, răspunsurile. Nu inventez nimic. De altfel, de ce aş face-o?

În dimineaţa de 3, în timp ce mă împotmoleam în noroi pe drumul spre casă, jandarmii opriră doi flăcăi aproape morţi de foame şi de frig. Doi dezertori. Din regimentul 59 infanterie. Nu erau primii pe care jandarmeria îi prindea în plasă. De câteva luni, începuse debandada. În fiecare zi erau soldaţi care fugeau de pe front şi care se pierdeau prin locuri izolate, preferând uneori să crape singuri în desişuri şi pădurici decât să fie sfârtecaţi de obuze. Se nimerise la fix. Era convenabil pentru toată lumea: pentru armată, care voia să dea un exemplu, şi pentru judecător, care căuta un vinovat.

Cei doi puşti sunt plimbaţi pe străzi. Îi păzesc doi jandarmi care se umflă în pene. Oamenii ies ca să-i vadă. Doi copii, doi jandarmi. Doi zdrenţăroşi, hirsuţi, cu

uniforma în paragină, feţele nerase şi ochi ce se învârt în toate părţile, cu stomacul gol şi pasul nesigur, ţinuţi de către doi jandarmi adevăraţi, înalţi, puternici şi roşii în obraji, cu cizmele ceruite, pantalonul la dungă, cu un aer de învingători.

Mulţimea se adună, nu se ştie de ce, poate pentru că o mulţime e întotdeauna proastă, devine ameninţătoare, îi strânge din ce în ce mai mult pe prizonieri. Se ridică pumni, sunt aruncate insulte şi pietre. Ce e o mulţime? Nimic, dobitoace inofensive dacă-i priveşti în ochi pe fiecare în parte. Dar adunaţi laolaltă, aproape lipiţi unul de celălalt, în mirosul trupurilor şi al sudorii, al respiraţiilor, contemplarea chipurilor, cel mai mic cuvânt, adevărat sau nu, devine dinamită, o maşină infernală, o oală sub presiune gata să-ţi explodeze în faţă fără să o atingi.

Jandarmii simt ce se întâmplă. Grăbesc pasul. Dezertorii se mişcă şi ei mai repede. Se refugiază toţi patru în primărie, unde primarul li **s**-a alăturat. Urmează un moment de linişte. O primărie e aproape ca o casă. Dar o casă cu drapelul albastru-alb-roşu în faţa ei şi cu frumoasa deviză pentru naivi: *Libertate*, *egalitate*, *fraternitate*, frumos sculptată în piatră – asta îi mai descurajează pe năvălitorii de operetă. Toată lumea se opreşte. Tace. Aşteaptă. Niciun zgomot. Iar la un moment dat, primarul iese. Îşi drege vocea. Se vede că spaima îi strânge maţele. E frig, dar el îşi şterge fruntea, după care începe brusc să vorbească.

— Întoarceţi-vă acasă! le spune.

— Îi vrem, răspunde o voce.

— Pe cine? întreabă primarul.

— Pe ucigaşi! spune o voce, alta decât prima, reluată imediat, pe un ton ameninţător, de alte câteva zeci de voci, ca un ecou.

— Care ucigaşi? spune primarul.

— Ucigaşii fetiţei! i se răspunde.

Primarul deschide gura uluit, apoi redevine stăpân pe sine şi începe să ţipe. Le spune că sunt bătuţi în cap, că e o prostie, minciuni, elucubraţii, că cei doi sunt dezertori şi

că jandarmii îi vor duce înapoi la armată, şi că armata, da, ea va şti ce să facă cu ei.

— Ei sunt, îi vrem! insistă un cretin.

— Ei bine, nu-i veţi avea, răspunde primarul, furios, încăpăţânându-se. Şi nu-i veţi avea fiindcă judecătorul a fost anunţat şi este pe drum, trebuie să sosească!

Unele cuvinte sunt magice. *Judecător*, acesta e un cuvânt magic. La fel ca *Dumnezeu*, *moarte*, *copil* şi încă vreo câteva. Sunt cuvinte care se cer respectate, indiferent ce părere ai avea despre ele. În plus, cuvântul *judecător* îţi zbârleşte părul, chiar şi atunci când nu ai nimic să-ţi reproşezi şi când eşti imaculat ca un porumbel. Oamenii ştiau bine că judecătorul era Mierck. Povestea cu *micile lumi* făcuse vâlvă – să te răsfeţi cu ouă moi lângă un cadavru! – şi, de asemenea, dispreţul faţă de fetiţă, fără niciun cuvânt, fără urmă de înduioşare. Ce contează! Pentru toţi aceşti inşi stupizi, chiar dacă era detestat, el rămânea judecătorul: cel care te poate trimite, cu o mică semnătură, să reflectezi între patru pereţi. Cel ce urzeşte planuri cu călăul. Un fel de bau-bau pentru adulţi.

Oamenii se priviră. Mulţimea începu să se împrăştie, încet, apoi foarte repede, ca şi cum ar fi fost cuprinsă brusc de o durere de stomac. Nu rămaseră decât vreo zece indivizi, înfipţi în piaţă ca nişte ţăruşi. Primarul le întoarse spatele şi intră înapoi în primărie.

Ideea cea bună fusese fluturarea numelui judecătorului ca pe o sperietoare. O idee aproape genială care făcuse, fără îndoială, să fie evitat un linşaj. Îi rămânea primarului să-l avertizeze cu adevărat pe judecător, ceea ce evident nu făcuse.

Mierck sosi în compania lui Matziev în primele ore ale după-amiezii. Îşi vorbeau deja de parcă s-ar fi cunoscut de treizeci de ani, ceea ce nu mă miră, fiindcă îi văzusem mai înainte, şi îi văzui şi după. Cred că deja am spus că cei doi erau făcuţi din acelaşi lemn putred. împreună se duseră la primărie, care a fost transformată în cazarmă graţie venirii unei duzini de jandarmi aduşi special pentru asta. Primul ordin al judecătorului a fost să fie mutate în

faţa şemineului din biroul primarului două fotolii mari, să fie adus vin şi ceva gustări, adică provizii de brânzeturi şi de pâine albă. Primarul o trimise pe Louisette să caute ce era mai bun.

Matziev scoase un trabuc. Mierck îşi privi ceasul şi pufni. Primarul rămase în picioare, fără să ştie prea bine ce are de făcut. Judecătorul îi făcu un semn din cap, pe care îl înţelese ca un ordin de a merge să-i caute pe cei doi soldaţi şi pe paznicii lor. Ceea ce şi făcu.

Bieţii băieţi intrară în cameră, unde focul primitor le coloră din nou obrajii. Colonelul le spuse jandarmilor să-l caute pe-afară, ceea ce-l făcu să râdă pe Mierck. Cei doi complici îi priviră multă vreme pe bieţii puşti. Le spun puşti, pentru că asta şi erau, cu aproximaţie. Unul din ei, Maurice Rifolon, de 22 de ani, născut la Melun, locuia la Paris, pe Rue Amandiers, la numărul 15, în arondismentul 20 şi era muncitor tipograf. Celălalt, Yann Le Floc, de 20 de ani, născut la Plouzagen, un sat breton pe care nu-l părăsise niciodată înainte de război, muncea la o fermă.

— Diferenţele dintre ei erau uimitoare, îmi spuse mult mai târziu primarul. Micul breton ţinea capul plecat. Se vedea clar că teama pusese stăpânire pe el în întregime. Pe când celălalt, muncitorul, ne privea drept în ochi, nu chiar surâzând, dar aproape. Ai fi zis că nu-i păsa câtuşi de puţin de noi, sau că nu-i păsa de nimic.

Colonelul începu cele dintâi salve:

— Ştiţi de ce sunteţi aici? îi întrebă.

J y y

Rifolon îl măsoară din cap până în picioare, dar nu îi răspunde. Micul breton ridică puţin capul, învins:

— Pentru că am plecat, domnule colonel, pentru că ne-am salvat...

Iar aici Mierck intră în joc:

— Pentru că aţi ucis.

Micul breton holbează ochii. Din contră, celălalt, Rifolon le spune pe tonul cel mai firesc:

— Sigur că am ucis, de asta au trimis după noi, ca să-i ucidem pe cei din faţa noastră, care ne seamănă ca fraţii,

ca să-i ucidem şi ca ei să ne ucidă, asta ne-au spus să facem nişte oameni ca voi…

Micul breton intră în panică:

— Eu nu ştiu dacă am ucis, poate că da, poate că i-am ratat, nu-i vezi niciodată prea bine, iar eu nu ştiu să trag, chiar şi caporalul meu râde de mine: „Le Floc, îmi zice, tu n-ai putea nimeri nicio vacă!”, deci nu e sigur, poate că n-am ucis pe nimeni!

Colonelul se apropie de ei. Trage adânc din trabuc. Le suflă fumul în nas. Cel mic tuşeşte. Celălalt nu protestează.

— Aţi ucis o fetiţă, o fetiţă de zece ani…

— * >

Cel mic tresare:

— Ce? Ce? Ce? Se pare că a repetat întrebarea de cel puţin douăzeci de ori, făcând salturi pe loc şi răsucindu-se de parcă ar fi avut friguri. În ce-l priveşte pe tipograf, îşi păstra în continuare calmul şi zâmbetul fin. Lui i se adresă judecătorul:

— Nu sunteţi surprins?

Celuilalt îi luă ceva timp până să răspundă, îl privi pe Mierck din cap până-n picioare, şi pe colonel, iar primarul îmi spune: „Ai fi crezut că-i cântăreşte, iar asta îl amuza!”. Răspunde în sfârşit:

— Nu mă mai surprinde nimic. Dacă aţi fi văzut ce am văzut eu, de luni întregi, aţi şti că orice e posibil.

Frumoasă frază, nu? Şi poc! în nasul judecătorului, care începe să se înroşească.

— Negaţi? ţipă judecătorul.

— Recunosc, răspunde celălalt liniştit.

— Ceea? urlă bretonul apucându-l de guler pe amicul său. Ai înnebunit, ce spui, nu-l ascultaţi, eu nici nu-l cunosc, suntem împreună doar de ieri-seară! Nu ştiu ce-a făcut el, ticălosule, ticălosule, de ce faci asta, spune-le, haide, spune-le!

Mierck îl reduce la tăcere împingându-l într-un colţ al biroului, cu o expresie care spune „O să vedem ce-i cu tine mai târziu”, şi se întoarce la celălalt.

— Recunoşti?

f

— Tht ce vreţi... spune celălalt la fel de calm.

— Şi micuţa?

— Eu am omorât-o. Eu. Am văzut-o. Am urmărit-o. Am lovit-o de trei ori în spate cu cuţitul.

— Ba nu, ai strangulat-o.

— Da, e adevărat, am strangulat-o, cu mâinile astea, aveţi dreptate, nu aveam cuţit.

— Pe malul râului.

— Exact.

— Şi ai aruncat-o în apă.

— Da.

— De ce ai făcut-o?

— Pentru că voiam...

— Să o violezi?

— Da.

— Dar n-a fost violată.

— N-am avut destul timp. Am auzit zgomote. Am plecat fugind.

Replicile curgeau ca la teatru, după câte spune primarul. Muncitorul stă drept şi vorbeşte clar. Judecătorul bea smântână. Ai crede că scena a fost repetată şi gândită în detaliu. Micul breton plânge şi îi curg mucii, îşi zgâlţâie umerii întorcând capul în toate părţile, iară încetare. Matziev se înfăşoară în fumul trabucului său.

Judecătorul îi spune primarului:

— Sunteţi martor la mărturisire.

Primarul nu e martor, e uluit de ce se întâmplă. Îşi dă seama că muncitorului nu-i pasă de judecător. Îşi dă seama că Mierck îşi dă seama. Şi, în fine, îşi dă seama că judecătorului nu-i pasă de adevăr. Are ceea ce vrea: o mărturisire.

— Chiar putem vorbi despre o mărturisire? riscă primarul. Colonelul intră şi el în horă:

— Aveţi urechi, domnule primar, şi un creier. Aşadar aţi auzit şi aţi înţeles.

— Vreţi poate să conduceţi dumneavoastră ancheta? insinuează judecătorul. Primarul tace.

Micul breton încă mai plânge. Celălalt stă drept şi surâde. E deja în altă parte. El şi-a făcut calculul: dezertor: împuşcare. Ucigaş: ghilotina. În ambele cazuri, adio, lume! Nu voia decât să plece cât mai repede. Asta-i tot. Şi să trimită la dracu' lumea, cu ocazia asta. Bravo.

Mierck chemă un jandarm care-l conduse pe tipograf **într-**o cămăruţă strâmtă, o debara pentru mături de la etaj. îl închiseră acolo, iar jandarmul se aşeză de pază în faţa uşii.

Judecătorul şi colonelul îşi acordară o pauză şi-i dădură primarului de înţeles că îl vor chema când vor avea nevoie de el. Micul breton înlăcrimat fu condus în pivniţă de un alt jandarm şi, cum pivniţa nu se închidea cu cheia, îi puseră cătuşele şi-i spuseră să se aşeze pe jos. Restul grupului se întoarse, la ordinul lui Mierck, la locul crimei, pentru a-l cerceta cu atenţie.

După-amiaza era pe sfârşite. Louisette se întoarse cu proviziile pe care mersese să le pescuiască în dreapta şi-n stânga. Primarul îi spuse să pregătească totul şi să meargă să-i servească pe domni şi, generos, îi mai zise să le ducă ceva şi prizonierilor.

— Fratele meu era pe front la momentul acela, îmi povesti Louisette, ştiam cât le e de greu, şi lui îi trecuse prin cap să lase totul şi să se întoarcă acasă. „Mă vei ascunde!" îmi spusese când venise în permisie, iar eu îi răspunsesem că dacă va face asta îl voi spune primarului şi jandarmilor. N-aş fi făc**ut-**o, dar îmi era prea teamă că o să dezerteze cu adevărat, că va fi prins şi împuşcat, dar oricum a murit, cu o săptămână înaintea armistiţiului… Vreau doar să vă

9

spun că mie mi-a fost milă de bieţii flăcăi, aşa că, înainte de a le duce de mâncare celor doi care plesneau de sănătate, mă ocupasem deja de prizonieri. Cel din pivniţă, când i-am întins pâinea şi slănina, n-a vrut să le ia, stătea chircit şi plângea ca un ţânc, le-am lăsat lângă el, pe un

butoi. Pentru celălalt, închis în debaraua de la etaj, am bătut la uşă, dar nu a răspuns, am bătut, iar niciun răspuns, ţineam pâinea şi slănina în braţe, aşa că jandarmul a deschis uşa şi l-am văzut. Bietul flăcău zâmbea,» * vă jur, cu ochii larg deschişi. Am ţipat şi am lăsat totul să-mi cadă pe jos, iar jandarmul a spus „Rahat!”, s-a aruncat asupra lui, dar era prea târziu, murise de-a binelea. Se spânzurase cu pantalonii lui, pe care-i rupsese în fâşii pe care le înnodase de mânerul ferestrei. Nu credeam că-i aşa de solid mânerul ferestrei…

Când aflară vestea, Mierck şi Matziev nu se arătară prea uimiţi. „O dovadă în plus”, îi spuseră primarului. Şi se priviră cu subînţeles.

Noaptea începea să se lase. Colonelul aruncă nişte buşteni în şemineu, iar judecătorul o chemă pe Louisette. Fata veni cu capul plecat, tremurând toată. Credea că va fi interogată în legătură cu spânzuratul. Mierck o întrebă ce găsise de mâncare. Ea răspunse:

— Trei cârnaţi, jumări, jambon, picioare de porc, o găină, ficat de vită, brânză de vacă şi de capră.

Chipul judecătorului se lumină:

— Bine, foarte bine… spuse el salivând. Şi dădu comanda: preparate din carne de porc în deschidere, un platou cu carne de găină şi cu varză, morcovi, cepe, cârnaţi, apoi picioarele de porc înăbuşite, brânzeturile şi o prăjitură cu mere. Şi vin, desigur. Din cel mai bun. Alb la primul fel şi apoi roşu. Şi, cu un gest al mâinii, o trimise la bucătărie.

De-a lungul întregii seri, Louisette nu încetă să facă drumuri între primărie şi casa primarului. Aducând sticle şi supiere, luând carafele goale, aducând alte feluri de mâncare. Primarul era acasă, năucit, stând în pat, cu o febră care îl apucase deodată. Tipograful fusese luat şi dus la morga clinicii. Un singur jandarm rămăsese la primărie să-l supravegheze pe micul breton. Louis Despiaux, aşa îl chema pe jandarm. Un tip curajos, voi mai vorbi despre el.

Biroul primarului, unde se instalaseră judecătorul şi colonelul, dădea spre o micuţă curte interioară, în care un

castan pipernicit încerca să se avânte spre cer. De la una din ferestrele biroului, puteai vedea perfect acest pomişor căruia îi lipsea spaţiul pentru a înflori şi a se hotărî să devină cu adevărat un arbore. Nu mai există de multă vreme. La puţină vreme după *Caz*, primarul a pus să fie tăiat: când îl privea, vedea altceva decât un pom bolnav şi nu mai putea suporta asta. Din birou, ajungeai în curtea cea mică printr-o uşă joasă care închidea un colţ. Pe uşă erau rafturi de cărţi desenate în trompe-roeil: imagine de efect, ce permitea prelungirea unei biblioteci mai degrabă sărăcăcioase, în care câteva cărţi adevărate ce nu fuseseră niciodată deschise se învecinau cu tomuri de cod civil şi de drept comun. La capătul curţii se aflau cabinetele şi un grătar mare, ca două braţe sub care erau stivuiţi buştenii.

Când Louisette aduse jambonul şi jumările, fu primită cu o exclamaţie. Nu cu o înjurătură, nu, cu o expresie de mulţumire, şi apoi, dar ea nu-şi mai aducea aminte exact, o dulcegărie a colonelului la adresa ei, care-l făcu să râdă pe judecător. Ea aşeză farfuriile, şervetele, paharele şi tacâmurile pe o masă rotundă şi-i servi. Colonelul îşi aruncă tray y bucul în şemineu şi se aşeză primul, după ce o-ntrebase cum o cheamă. „Louisettea, răspunse ea. Atunci colonelul îi spusese: „Un prenume tare frumos pentru o fată frumoasă”. Iar Louisette zâmbise şi luase de bune complimentele, fără să-şi dea seama că celălalt înfumurat râdea de ea, căreia îi lipseau trei dinţi din faţă şi care se uita cruciş. Apoi vorbi judecătorul. Îi ceru să coboare în pivniţă şi să-l anunţe pe jandarm că doreau să vorbească cu prizonierul. Luisette ieşi din birou şi se duse în pivniţă, tremurând, de parcă ar fi coborât în infern. Micul breton nu mai plângea, dar nu se atinsese de pâinea şi de slănina pe care servitoarea i le lăsase. Louisette îi transmise jandarmului ceea ce i se spusese. Acesta clătină din cap, îi spuse prizonierului că trebuia să meargă sus, dar, cum acesta nu avea nicio reacţie, Despiaux îl apucă de cătuşe şi îl trase după el.

„În pivniţă era umezeală”. Despiaux e cel ce vorbeşte. Îmi dezvăluie povestea şi dezgustul lui, după ce

ne-am aşezat la o masă pe terasa de la Cafe de la Croix, în V. E o vreme frumoasă. O seară de iunie. Iunie ’21. I-am dat de urmă lui Despiaux de puţin timp. După faimoasa noapte pe care mă pregătesc să o povestesc, a părăsit jandarmeria: a plecat în sud, la un frate vitreg, care avea nişte vii. După aceea a trecut în

Algeria, unde a muncit pentru un birou maritim care se ocupa cu plasamentul. Apoi s-a întors la V., la începutul anului ’21. A lucrat ca ajutor contabil la marele magazin Carbonnieux. Un loc bun, el e cel care o spune. E un tip înalt, subţire, dar nu slăbănog, cu chipul încă foarte tânăr, dar cu un păr alb ca făina. Îmi spuse că albise deodată după întâmplarea cu micul breton din noaptea aceea. În privirea lui e ceva ca o gaură sau un gol, ceva ce ajunge departe şi pe care ai vrea să-l explorezi, dar eziţi să o faci de teamă să nu te pierzi. Îmi spune:

— Puştiul nu mi-a zis nici două cuvinte în tot timpul cât am stat acolo cu el. Plânsese ca o fată. Apoi nimic. I-am spus că trebuia să mergem. Când am ajuns în biroul primarului, am crezut că suntem în Sahara, din cauza căldurii. Era ca-ntr-un cuptor. În şemineu erau de trei ori mai mulţi buşteni, roşii precum creasta unui cocoş. Colonelul şi judecătorul erau aşezaţi la masă, cu gura plină şi cu paharul ridicat. I-am salutat milităreşte. Şi-au ridicat paharele ceva mai sus pentru a-mi răspunde la salut. M-am întrebat unde ajunsesem.

Revăzându-i pe cei doi clovni, micul breton a ieşit din lâncezeală. A început să geamă şi să-şi reia litania cu „Ce?”. Buna dispoziţie a lui Mierck a fost întunecată de chestia asta. Aşa că, între două îmbucături de jumări, i-a spus în câteva cuvinte despre moartea tipografului, cu un aer de nepăsare. Micul breton, care nu ştia, cum nici Despiaux nu ştia, de altfel, a primit vestea ca pe o piatră în plină figură. S-a dezechilibrat şi era cât pe ce să cadă. Despiaux l-a prins.

— Vezi, i-a spus colonelul, complicele tău n-a suportat ceea ce aţi făcut, a preferat să plece.

— Măcar el a avut onoare, a adăugat judecătorul. Ce

aştepţi, de ce nu mărturiseşti totul?

Urmă o tăcere nu prea lungă. Despiaux îmi spuse că puştiul îl privi, apoi se uită la Mierck, la Matziev şi, dintr-odată, scoase un urlet, dar un urlet cum niciodată, pare-se, cei de faţă nu mai auziseră, chiar dacă Despiaux îmi zise că nu ar fi crezut vreodată un om capabil să scoată un asemenea urlet, şi că cel mai rău e că nu avea sfârşit, că nu se mai oprea, că te întrebai de unde venea acel strigăt. Totuşi, ceea ce-l făcu să se oprească fu lovitura de baston pe care colonelul i-o aplică în plină figură. Se ridicase special. Micul breton se opri de tot. Avea o urmă mare, vânătă, pe toată faţa, şi-i curgeau picături de sânge. Cu un gest al capului, Mierck dădu de înţeles jandarmului că putea să-l ducă înapoi în pivniţă, şi, când acesta din urmă se pregătea să-i execute ordinul, vocea lui Matziev îl opri:

— Am o idee mai bună. Duceţi-l în curte, ca să-i împrospătăm memoria... Poate că aşa o să-şi aducă aminte.

— În curte? zise Despiaux.

— Da, acolo, răspunse Matziev, indicând curtea micuţă. Aveţi şi un fel de stâlp de care să-l legaţi. Executarea!

— Dar, domnule colonel, e frig de crapă pietrele, se hazardă Despiaux.

— Faceţi ce vi se spune! puse capăt discuţiei judecătorul, care termina de desprins de pe os o bucată de jambon.

— Aveam douăzeci şi doi de ani, îmi spuse Despiaux, în timp ce mai luam un rând de Pernod. La douăzeci şi doi de ani, ce poţi spune, ce poţi face...? L-am scos pe micuţ în curte şi l-am legat de copac. Era poate ora nouă. Veneam din birou, unde mureai de cald şi regăseam noaptea şi gerul – 10, poate – 12 grade. Nu eram mândru. Micuţul sângera.

— Ai face bine să spui totul, dacă eşti vinovat, şi totul se va sfârşi, vei intra înapoi la căldură, i-am şoptit la ureche.

— Dar nu eu am făcut-o, nu eu... se jură cu o voce stinsă, ca într-o plângere.

Toată curtea era cufundată în beznă. Pe cer erau zeci de stele, iar în faţa noastră se afla fereastra de la biroul primarului, luminată şi, la fereastra aceasta, ca în decorul unui teatru de marionete, vedeam o scenă ireală, în care doi bărbaţi cu feţele aprinse mâncau şi beau la o masă îmbelşugată, fără să le pese de nimic.

M-am întors în birou, iar colonelul mi-a zis să aştept în încăperea alăturată, că mă vor chema. Am mers acolo. M-am aşezat pe un fel de bancă şi am aşteptat frământâ**ndu-**mi mâinile şi **întrebându-**mă ce-ar trebui să fac. Şi aici era o fereastră, de unde puteai vedea curtea şi pe prizonierul legat de copac. Am rămas în întuneric. Nu aveam chef să aprind lumina şi să mă vadă. Îmi era ruşine. Aş fi vrut să alerg, să mă car, dar uniforma mă împiedica să fac asta. Astăzi nu m-ar mai împiedica nimic! Din când în când, le auzeam vocile, râsetele, iar apoi auzeam paşii servitoarei primarului care venea să le aducă feluri de mâncare aburinde, care miroseau bine. Dar mirosul ăsta, în ziua aceea, era ca o enormă duhoare de care nu puteai scăpa. Aveam un nod în stomac. Îmi era ruşine că sunt om.

Louisette a făcut multe drumuri. „Pe o vreme să nu dai niciun câine afară din casă!” îmi spuse ea. Masa dură ore întregi. Mierck şi Matziev aveau tot timpul. Se răsfatau cu masa şi tot restul. Louisette nu

J 7

privea în jurul ei când intra în încăpere. „Mă speriau amândoi şi se şi îmbătaseră”. Pe micul breton legat în curte nu l-a văzut niciodată. Uneori, e mai convenabil să nu vezi.

Din când în când, colonelul ieşea, doar pentru a-i spune câteva cuvinte prizonierului. Se apleca asupra lui, îi vorbea la ureche. Micul breton tremura, gemea, că nu e el, că el n-a făcut nimic. Colonelul ridica din umeri, îşi freca mâinile, îşi sufla în pumni, tremura de frig şi se întorcea imediat la căldură. Despiaux vedea toate acestea. Cufundat în întuneric, de parcă ar fi fost şi el legat de copac.

Către miezul nopţii, Mierck şi Matziev, cu buzele încă

lucind de unsoarea picioarelor de porc, terminau şi brânzeturile. Vorbeau din ce în ce mai tare, mai şi cântau. Băteau în masă. Băuseră şase sticle. Atât.

Ieşiră împreună în curte, ca pentru a lua o gură de aer. Era pentru prima dată când Mierck se apropia de prizonier. În schimb, era a cincea vizită a lui Matziev. Se învârtiră în jurul micului breton de parcă nici n-ar fi existat. Mierck ridică încet capul spre cer. Şi vorbi despre stele, de parcă ar fi făcut conversaţie. I le arătă pe toate lui Matziev, îi spuse cum se cheamă fiecare. Stelele erau una dintre pasiunile judecătorului. „Ne consolează în legătură cu oamenii, sunt atât de pure...” Sunt cuvintele sale. Despiaux auzea totul, cuvintele şi clănţănitul din dinţi al

J 7 prizonierului, ce semăna cu zgomotul unei pietre lovite de un zid. Matziev scoase un trabuc, vru să-i dea unul şi judecătorului, care îl refuză. Pentru câteva momente, ţinură în continuare discursuri despre astre, despre lună, mişcarea planetelor, cu capul întors spre bolta îndepărtată. Apoi, ca şi cum ar fi fost înţepaţi cu un ac, se întoarseră spre prizonier.

Erau trei ore de când stătea în frig. Şi nu orice fel de frig. El unul avusese tot timpul să se uite la stele, înainte ca pleoapele să i se lipească de tot din cauza lacrimilor care-i îngheţaseră.

Colonelul îi plimbă trabucul pe sub nas, de mai multe ori, pu**nându-**i întruna aceeaşi întrebare. Flăcăul nici măcar nu mai răspundea, gemea. La capătul unui scurt moment, gemetele au ajuns să-l enerveze pe colonel.

— Eşti om sau animal? îi urlă în ureche. Nicio reacţie. Matziev aruncă trabucul în zăpadă, îl împinse pe prizonier, care era încă legat de copac, şi îl zgâlţâi. Mierck privea spectacolul suflând în pumni. Matziev dădu drumul trupului tremurător al micului breton, după care se uită în stânga şi în dreapta, parcă pentru a găsi acolo ceva. Dar nu găsi nimic, mai puţin o idee; o idee demnă de un ticălos îi trecu prin capul lui fezandat.

— Poate că încă ţi-e prea cald, nu? îi şopti puştiului

în ureche. O să te ajut să-ţi împrospătezi memoria, flăcăule! Şi scoase din buzunar un cuţit de vânătoare pe care îl desfăcu. Apoi smulse metodic, unul câte unul, nasturii de la haina micului breton şi pe cei de la cămaşă, după care îi tăie maioul. Îi scoase cu precauţie hainele, iar torsul gol al prizonierului se ivi ca o pată mare şi luminoasă în penumbra curţii. Când Matziev termină cu hainele, făcu acelaşi lucru cu pantalonii, izmenele şi chiloţii. Îi tăie şireturile pantofilor, apoi le ridică încet fluierând melodia lui preferată, *Caroline şi pantofii ei verzi*. Tânărul urla, scuturând din cap ca un nebun. Matziev se ridică: prizonierul era în întregime gol, la picioarele sale.

— E mai bine aşa? Te simţi mai în largul tău? Sunt sigur că acum memoria-ţi va reveni.

Se întoarse spre judecător, iar acesta îi spuse:

— Să intrăm, începe să-mi fie frig…

Râseră amândoi de această glumă bună.

Şi intrară împreună pentru a mânca plăcinta cu mere aburindă pe care Louisette tocmai o adusese, împreună cu cafeaua şi cu o sticlă de lichior de corcoduşe.

Despiaux privea cerul de iunie, îi trăgea în piept dulceaţa. Noaptea venea cu paşi mici. Nu făceam altceva decât să-l ascult şi să mai chem chelnerul pentru ca paharele noastre să nu fie niciodată goale. Era multă lume, frivolă şi veselă, în jurul nostru, pe terasă, dar cred că noi eram singuri şi ne era frig.

— Stăteam în faţa ferestrei, la câţiva paşi de ea. Nu puteam să-mi iau ochii de la trupul prizonierului. **S-**a ghemuit ca un câine, la rădăcina copacului şi îl vedeam mişcâ**ndu-**se, era scuturat de frisoane şi nu se mai oprea. Eu am început să plâng, vă jur, a venit de la sine şi nu am făcut niciun efort ca să mă opresc. Iar puştiul a început să scoată urlete prelungi, de animal, cum se spune că făceau lupii când încă mai existau prin pădurile noastre, şi a ţin**ut-**o tot aşa, în timp ce judecătorul şi colonelul râdeau ceva mai încolo. Îi puteam auzi. Iar ţipetele puştiului erau ca nişte cârlige care mi se înfigeau în inimă.

Pe Mierck şi Matziev mi-i închipui în picioare, cu

nasul lipit de geamuri, la căldură, cu un pahar de lichior în mână, cu burta gata să plesnească de atâta mâncare şi cu privirile aţintite spre puştiul gol, care se încovoia în gerul acela cumplit, vorbind despre vânătoarea de iepuri sălbatici, despre astronomie şi tâmplărie. Toate astea mi le închipui, dar nu cred că sunt departe de adevăr.

Lucrul sigur e că un pic mai târziu Despiaux l-a însoţit pe colonel, care a ieşit din nou, îndreptându-se spre prizonier, atingându-l cu vârful cizmei de trei ori, mici lovituri în spate şi în burtă, aşa cum faci pentru a vedea dacă un câine a crăpat de-a binelea. Ţâncul încercă să prindă cizma, pentru a cerşi îndurare, fără îndoială, însă Matziev îl împinse strivindu-i faţa sub talpă. Micul breton gemu, apoi scoase alte urlete, când colonelul îi vărsă pe piept conţinutul unei găleţi cu apă pe care o avea în mână.

— Vocea, trebuia să-i auziţi vocea, care nici nu mai era cu adevărat o voce, iar ceea ce spunea erau cuvinte care nu mai însemnau nimic, ci erau aşa, învălmăşite unele după altele, şi apoi, la sfârşitul acestei litanii, înjură şi ţipă că el era vinovatul, că recunoştea tot, crima, toate crimele, că ucisese, ucisese cu adevărat… Nu-l mai opri nimeni.

Despiaux pusese paharul pe masă. Privea pe fundul lui, ca pentru a găsi acolo forţa de a-şi continua povestea.

Colonelul puse să fie adus. Puştiul se smucea în toate direcţiile, repetând întruna acelaşi lucru, „Eu am fost, da, eu am fost!”. Pielea îi era vineţie, pătată din loc în loc de răni roşietice, vârfurile degetelor de la mâini şi de la picioare începuseră deja să i se înnegrească sub efectul îngheţului. Despiaux îl înveli cu o pătură şi îl ajută să meargă până înăuntru. Matziev i se alătură din nou lui Mierck. Băură în cinstea reuşitei lor. Frigul îl dăduse gata pe micul breton. Despiaux nu reuşi să-l facă să tacă. Îi dădu să bea ceva cald, dar celălalt nu reuşi să înghită. îl veghe mai mult decât îl păzi, toată noaptea. Nu mai era cazul să fie păzit. Era terminat.

Seara de iunie aproape că te făcea să-ţi regăseşti speranţa în lume şi în oameni. Sunt atâtea parfumuri, ale tinerelor fete şi ale copacilor, care te năpădesc în astfel de

seri, iar aerul devine brusc atât de delicat, încât ţi-ai dori să iei totul de la capăt, să te freci la ochi, să crezi că răul nu este decât un vis, iar durerea o înşelătorie a sufletului. Fără îndoială că, în parte datorită tuturor acestora, i-am propus fostului jandarm să mergem să mâncăm undeva. M-a privit de parcă spusesem un cuvânt nepotrivit, apoi a dat din cap în semn că nu. Poate că îşi pierduse pofta de mâncare scormonind atâta prin cenuşa amintirilor. La drept vorbind, nici mie nu-mi era foame, era mai degrabă solitudinea cea care mă făcuse să-i propun asta, pentru a nu ne despărţi prea repede. Dar, înainte de a apuca să comand încă un rând, Despiaux s-a ridicat. Şi-a întins trupul masiv şi şi-a netezit cu palmele vesta de la costum, apoi şi-a aranjat pălăria şi m-a privit drept în ochi şi cred că era prima oară când mă privea astfel, sau în orice caz, când mă privea cu acea sclipire răutăcioasă.

— Dar dumneavoastră, îmi spuse deodată, cu o voce ascuţită, ca un reproş, unde eraţi în noaptea aceea?

Am rămas împietrit în faţa lui. Clemence a venit imediat lângă mine. Am privit-o. Era la fel de frumoasă, transparentă, dar atât de frumoasă. Ce-i puteam spune lui

Despiaux? îmi aştepta răspunsul. Stătea în faţa mea, iar eu rămăsesem cu gura deschisă, privindu-l, uitându-mă în golul în care eu singur o vedeam pe Clemence. Despiaux a ridicat din umeri şi-a înfundat pălăria pe cap, după care mi-a întors spatele fără să-mi spună la revedere. S-a îndepărtat. A plecat cu regretele lui, iar pe mine m-a lăsat cu ale mele. Ştiam, ca şi el, fără îndoială, că poţi trăi în mijlocul regretelor tale ca într-o ţară.

Doamna de Flers m-a condus în sfârşit până la Clemence. O ştiam din vedere. Aparţinea unei familii foarte vechi din V. Din *y* lumea bună. Din lumea lui Destinat. Soţul *y* ei, Comandantul, căzuse la datorie încă din luna septembrie ’14. Îmi aduc aminte că fusesem răutăcios în privinţa ei, gândindu-mă că văduvia îi va veni ca o rochie de seară şi că o să se folosească de această postură pentru a părea şi mai impunătoare la petrecerile de la prefect şi la seratele de binefacere. Sunt aşa de prost

câteodată şi de răutăcios, în orice caz nu mai bun decât alţii. Foarte repede, a vrut să se facă utilă. A părăsit V., reşedinţa sa vastă ca palatul de la Versailles şi a venit la noi, la clinică. Unii au spus: „N-o să stea nici trei zile, o să leşine când va vedea tot sângele şi rahatul!” A rămas. În ciuda sângelui şi a rahatului, făcându-şi uitate originea şi averea printr-o bunătate fără limite şi prin gesturi simple. Dormea într-o cameră de bonă şi îşi petrecea timpul, zilele şi nopţile, la căpătâiul muribunzilor şi al resuscitaţilor. Războiul masacrează, mutilează, mânjeşte, murdăreşte, spintecă, separă, toacă, ciopârţeşte, ucide, dar uneori pune unele lucruri în ordine.

Doamna de Flers m-a luat de mână. M-a condus. Am urmat-o. S-a scuzat:

— Nu mai avem camere, nu mai e loc…

Am intrat într-o sală imensă în care se auzeau gemete din toate părţile şi în care plutea un miros acru de pansament, puroi şi murdărie. Era mirosul rănilor, al suferinţei şi al plăgilor, şi nu mirosul morţii, care este mult mai curat şi mai odios. Erau treizeci, poate patruzeci de paturi, toate ocupate, pe care nu puteai distinge uneori decât forme alungite, care dispăreau sub bandaje şi care de abia se mai mişcau. În mijlocul încăperii, patru cearşafuri albe, întinse de sus în jos, formau un fel de alcov uşor, care putea fi mişcat. Aici se afla Clemence, în mijlocul soldaţilor care nu o vedeau, cum nici ea nu avea habar de prezenţa lor.

Doamna de Flers a dat la o parte unul din cearşafuri şi am văzut-o. Se odihnea, cu chipul tras, cu ochii închişi şi cu mâinile aşezate pe piept. Respira cu o lentoare maiestuoasă care-i făcea pieptul să se mişte, dar îi lăsa trăsăturile nemişcate. Era un scaun aproape de patul ei. Mai mult am căzut decât m-am aşezat pe acel scaun. Cu un gest blând, doamna de Flers a pus mâna pe fruntea ei şi a mângâiat-o, apoi a spus:

— Copilul e bine.

Am privit-o fără să înţeleg. Apoi ea a mai spus:

— Vă las, rămâneţi cât doriţi.

A dat la o parte un cearşaf cum se face la teatru uneori. A dispărut în spatele pânzei albe.

Am rămas toată noaptea alături de Clemence. O priveam. Nu încetam să o privesc. Nu îndrăzneam să-i vorbesc de teamă ca vreunul dintre răniţii care o înconjurau ca o gardă personală să nu mă audă. Puneam mâna pe ea pentru a-i simţi căldura, pentru a-i împrumuta dintr-a mea, atât de tare mă convingeam că îmi simţea prezenţa şi că îşi trăgea forţa din ea, forţa de a se întoarce la mine. Era frumoasă. Poate ceva mai palidă decât atunci când o părăsisem, dar şi mai dulce, ca şi cum somnul profund în care rătăcea acum alungase îngrijorările, temerile, suferinţele zilei. Da, era frumoasă.

Nu am văzut-o niciodată urâtă, bătrână, ridată, obosită. Trăiesc de atâţia ani cu o femeie care nu a-mbătrânit. Eu mă cocoşez, scuip, sunt epuizat, am riduri, dar ea, ea rămâne la fel, fără nicio brăzdătură şi fără să-şi piardă farmecul. Moartea mi-a lăsat măcar atât şi nimic nu îmi mai poate răpi asta, chiar dacă timpul mi-a furat chipul ei, pe care caut să-l regăsesc aşa cum era cu adevărat, chiar dacă uneori, ca o recompensă, îmi este dat să-l zăresc în sclipirile vinului pe care îl beau.

Toată noaptea, soldatul care se afla în stânga patului lui Clemence, ascuns vederii mele de cearşaful întins, a bâiguit o poveste fără cap şi coadă. Câteodată o spunea încet, fredonând-o, alteori se ambala. Vocea îi rămânea însă mereu egală. Nu am prea înţeles cui i se adresa, unui prieten, unei rude, unei iubiri trecătoare sau lui însuşi. Vorbea despre toate – despre război, bineînţeles, dar spunea şi poveşti cu moşteniri, pajişti care trebuiau tunse, acoperişuri de refăcut, noaptea nunţii, pisici înecate, copaci acoperiţi de omizi, broderii de zestre, vorbea de plug, de copii de cor, inundaţii şi o saltea împrumutată, care nu fusese înapoiată, despre lemne care trebuiau tăiate. Era o morişcă de cuvinte care nu înceta să răscolească episoadele vieţii lui pentru a le aşeza într-o ordine aleatorie, lipite unul de altul, întregul alcătuind o mare poveste absurdă, aidoma vieţii, în fond. Repeta din

când în când un nume, Albert Jivonal. Bănuiesc că era al lui şi că simţea nevoia să-l spună cu voce tare pentru a-şi dovedi poate că era încă în viaţă.

Vocea lui era instrumentul principal dintr-o simfonie a muribunzilor care era cântată pretutindeni de jur-împrejurul meu. Respiraţiile, gemetele, răsuflarea celor gazaţi, tânguirile, râsetele nebunilor, numele murmurate ale soţiilor şi ale mamelor şi, deasupra tuturor, litania lui Jivonal, toate mă făceau să cred că pluteam în derivă, eu şi Clemence, în vreme ce o vegheam în castelul de pânză al unei corăbii invizibile, pe fluviul morţilor – aşa cum se întâmplă în poveştile minunate pe care învăţătorii ni le spun la şcoală şi pe care le ascultăm cu ochii măriţi, cu teama sădind în venele noastre înţepături şi frisoane, în timp ce afară noaptea se lasă ca o pelerină de lână neagră, aruncată pe umerii unui gigant.

Către dimineaţă, Clemence s-a mişcat puţin, numai dacă nu cumva oboseala nu mi-a dat această impresie. Totodată, cred că faţa i s-a întors un pic spre mine. Sunt sigur că a respirat mai tare şi mai prelung decât o făcuse până în momentul acela. Da, a existat această respiraţie puternică, precum un lung suspin, ca atunci când gândim în forul interior că un lucru s-a petrecut în sfârşit şi, respirând astfel, vrem să arătăm că l-am auzit şi că suntem bucuroşi că s-a întâmplat. Am pus mâna pe gâtul ei. Ştiam. Suntem surprinşi uneori să ştim lucruri pe care nu le-am învăţat niciodată. Ştiam că

9

acest suspin este ultimul, că nu va mai fi urmat de altul. Mi-am aşezat capul lângă al său şi am stat aşa multă vreme. Am simţit

9 9 9

Încetul cu încetul căldura scurgându-i-se din trup. M-am rugat lui Dumnezeu şi tuturor sfinţilor ca visul să se termine.

Albert Jivonal a murit la puţin timp după Clemence. A tăcut. Ştiam că e mort. L-am urât, fiindcă mi-am închipuit că, odată plecat, se va afla în curând lângă ea, ca într-un

şir de aşteptare infinit, şi că, acolo unde se afla, putea, fără îndoială, să o vadă, la câţiva metri înaintea lui. Da, fără să-l cunosc, fără să-i fi zărit măcar trăsăturile, îi făceam acest reproş. Să fii gelos pe un mort. Să vrei să fii în locul lui.

Infirmiera de zi a venit la ora şapte. I-a închis ochii lui Clemence pe care, curios, îi deschisese în momentul morţii. Am mai rămas lângă ea mult timp. Nimeni nu-ndrăznea să-mi spună să plec. Am plecat de unul singur, mai târziu. Iată.

Înmormântarea lui *Belle de jour* avu loc la V., la o săptămână după asasinat. Nu eram de faţă. Aveam durerea mea. Mi s-a spus că biserica era plină până la refuz şi că, în piaţa din faţa bisericii, mai erau câteva sute de oameni, în ciuda ploii care îi biciuia. Procurorul era şi el acolo. La fel judecătorul şi Matziev. Familia, desigur, Bourrache, soţia lui pe care trebuia să o ţină ca să nu cadă, şi cele două surori ale fetiţei, Aline şi Rose, care păreau că nu înţeleg ce se întâmplă. Era, de asemenea, naşa fetiţei, Adelaide Siffert, care vorbea tremurat, îmbrăcată în paltonul ei, şi le repeta tuturor celor din cimitir: „Dacă aş fi ştiut... dacă aş fi ştiut...” Problema e că nu ştim niciodată.

În biserică, noi nu eram prea mulţi. Spun „noi” pentru că mi se părea că suntem încă împreună, chiar dacă eu stăteam în picioare, iar Clemence era culcată în sicriul din lemn de stejar înconjurat de candele mari, deşi nu o mai vedeam, nu o mai simţeam. Părintele Lurant oficia ceremonia. Spuse cuvinte simple şi drepte. Sub straiele lui de liturghie, îl revedeam pe omul cu care împărţisem o masă şi o cameră, în timp ce Clemence murea singură.

Eram certat cu tatăl meu de multă vreme, iar Clemence nu avea familie. Cu atât mai bine. Nu aş fi suportat să fiu luat sub aripa unuia sau a altuia şi să trebuiască să vorbesc şi să ascult, să fiu strâns în braţe şi să se plângă. Voiam să fiu singur, foarte repede, pentru că din momentul acela aveam să fiu singur toată viaţa.

La cimitir, eram şase oameni: preotul, Ostrane groparul, Clementine Hussard, Leocadie Renaut,

Marguerite Bonsergent – trei bătrâne care mergeau la toate înmormântările – şi cu mine. Părintele Lurant rosti ultima rugăciune. Ostrane puse mâinile sale bătătorite pe lopată. Eu priveam peisajul, pajiştile care se întindeau spre Guerlante, costişa cu arbori goi şi cărări cafenii şi murdare, cerul acoperit. Bătrânele aruncară o floare pe sicriu. Preotul făcu semnul crucii. Ostrane începu să arunce pământ. Am plecat primul. Nu voiam să văd.

În noaptea următoare am avut un vis. Clemence era sub pământ şi plângea. Tot felul de animale veneau spre ea, cu capetele lor hidoase, cu colţi şi gheare. Ea îşi apăra faţa cu mâinile, dar animalele înaintau şi ajungeau să o atingă, să o muşte, să rupă bucăţele din carnea ei, pe care le înghiţeau imediat. Clemence îmi rostea numele. Avea în gură nisip şi rădăcini, iar ochii ei nu mai aveau pupile. Erau albi şi şterşi.

* *9*

M-am trezit tremurând. Ud leoarcă, gâfâind. Atunci am văzut că eram singur în pat. Brusc, am înţeles cât de mare şi de gol poate să fie un pat. M-am gândit la ea, acolo jos, sub pământ, în acea primă noapte de exil. Am plâns ca un copil.

Au trecut zile, nu mai ştiu câte. Şi nopţi. Nu mai ieşeam. Oscilam. Ezitam. Luam carabina lui Gachentard, puneam un glonţ în magazie, îmi băgăm ţeava puştii în gură. Eram beat de dimineaţa până seara. Casa începea să arate ca o fundătură ce mirosea a canal. Îmi trăgeam forţa din sticle. Uneori urlam şi loveam în pereţi. I-am dat afară pe cei câţiva vecini care veniră să mă vadă. Şi apoi, **într-**o dimineaţă, când mă speriasem văzâ**ndu-**mi figura de naufragiat în oglindă, o asistentă de la clinică bătu la uşă. Ţinea în braţe un mic pachet de lână care se mişca încet: era copilul. Dar voi povesti asta puţin mai târziu, după ce voi fi terminat cu ceilalţi.

Mierck îl închisese pe micul breton în puşcăria din V., cu toate că armata îşi reafirmase dorinţa de a-l împuşca. Problema era cine îl va executa. Iar asta a durat o vreme. Suficient cât să merg să-l văd. Era închis de şase

săptămâni.

Ştiam închisoarea. În Evul Mediu, fusese mănăstire. Deţinuţii au venit după călugări. Asta e tot. Altfel, locul nu **s-**a schimbat prea mult. Refectoriul avea încă aceeaşi destinaţie, celulele rămăseseră celule. Mai fuseseră adăugate nişte gratii, uşi, zăvoare şi, pe ziduri, ţăruşi de metal şi sârmă ghimpată. Lumina nu prea intra în această mare clădire. Înăuntru era mereu întuneric, chiar şi în zilele însorite. Iar când intrai, nu îţi doreai decât să ieşi cât mai repede posibil, în fugă dacă se putea.

Le spusesem gardienilor că judecătorul mă trimisese. Nu era adevărat, dar nimeni nu ceru să verifice. Mă cunoşteau cu toţii.

7 J

Când gardianul deschise uşa celulei în care se afla micul breton, nu zării la început mare lucru. Dar l-am auzit imediat. Cânta în şoaptă, cu o voce de copil, destul de dulce, de altfel. Gardianul mă lăsă să intru şi închise uşa în urma mea. Ochii mi se obişnuiră cu întunericul şi l-am putut vedea. Era **într-**o stare de prostraţie, aşezat **într-**un colţ al camerei, cu genunchii la gură, şi îşi legăna întruna capul, în timp ce cânta. Era prima dată când îl vedeam. Părea mai tânăr decât era. Avea un păr blond şi ochi albaştri, aţintiţi în pământ. Nu ştiu dacă m-a auzit venind, dar când i-am vorbit, nu a părut surprins.

— Tu ai ucis-o pe micuţă? l-am întrebat.

Se opri din cântat şi, fără să ridice privirea, îngână pe ritmul melodiei: „Da, eu am fost, da, eu am fost…”

Îi spusei:

— Nu sunt judecătorul, nici colonelul, nu trebuie să-ţi fie frică, mie poţi să-mi spui.

În acel moment mă privi cu un zâmbet absent, de parcă venea de foarte departe şi voia să rămână acolo. Îşi mişca în continuare capul, ca îngeraşii din creşe, cărora le dai un bănuţ şi care-ţi mulţumesc multă vreme. Şi, fără să mai adauge nimic, îşi reluă cântecul, în care vorbea despre „grâne coapte, ciocârlii, o nuntă şi buchete”.

Am mai rămas puţin privi**ndu-**l, privi**ndu-**i mai ales

mâinile şi **întrebându-**mă *y* dacă acelea erau mâinile unui criminal. Când am plecat, nu a întors capul, a continuat să cânte şi să se legene uşor. O lună şi jumătate mai târziu, după ce a compărut în faţa tribunalului militar pentru dezertare şi asasinat, a fost găsit vinovat de cele două capete de acuzare şi împuşcat.

Cazul era închis.

Din**tr-**un ţăran tânăr, Mierck şi Matziev

7 y reuşiseră, **într-**o singură noapte, să facă un om pe jumătate nebun şi un vinovat ideal care nu se apăra. Desigur că episoadele din noaptea faimoasă nu le-am aflat decât mai târziu, când l-am găsit pe Despiaux. Ceea ce ştiam deja era că nici judecătorul, nici colonelul nu merseseră să-l interogheze pe procuror. Ceea ce spusese Joséphine căzuse pradă uitării. M-am întrebat, de altfel, adesea de ce. În definitiv, Mierck îl ura pe Destinat, nu era niciun secret. Era o ocazie bună de a-l sâcâi până se plictisea şi de a-i târî prin noroi numele şi ţinuta de împărat roman.

Dar cred că există ceva mai puternic decât ura, şi anume regulile unei lumi. Destinat şi Mierck făceau parte din aceeaşi lume, căreia îi aparţii prin naştere, şi care înseamnă educaţie aleasă, politeţuri, maşini la scară, lambriuri şi bani. Dincolo de fapte şi de umori, mai important decât legile pe care oamenii le pot face, există această complicitate şi acest tip de politeţe: „Tu nu mă agasezi pe mine, eu nu te agasez pe tine”.

A gândi că unul dintre ai tăi poate fi un criminal e ca şi cum ai gândi despre tine însuţi că poţi fi unul. Înseamnă să le arăţi tuturor că cei care strâmbă din nas şi ne privesc de sus, ca şi cum am fi nişte găinaţuri, au un suflet putred, ca toţi oamenii, că sunt ca toţi oamenii. Iar ăsta e poate începutul sfârşitului, sfârşitul lumii lor. Aşadar, un gând insuportabil.

Şi apoi, de ce ar fi ucis-o Destinat pe *Belle de jour*? Să vorbească cu ea, bine, dar de ce **s-**o ucidă?

În buzunarele micului breton, când a fost arestat, **s-**a găsit o bancnotă de cinci franci care avea în colţul din

stânga sus o cruce făcută cu creionul. Adelaide Siffert o recunoscu fără dubii ca fiind bancnota pe care i-o dăduse finei sale în dimineaţa faimoasă. Era mania ei să deseneze cruci pe bancnote, modul prin care dovedea că banii aceia sunt ai ei şi nu ai altcuiva.

Dezertorul jură că găsise banii undeva de-a lungul canalului, pe mal. Deci chiar trecuse pe acolo! Da, şi? Ce dovedeşte asta? Tot aici dormiseră tipograful şi cu el, sub podul supranumit *Caltaboşul* – cunoscutul pod zugrăvit anapoda –, la adăpost de frig şi de ninsoare, lipiţi unul de celălalt: jandarmii găsiseră ierburile culcate la pământ în forma trupurilor lor. Şi asta o recunoscuse imediat.

Pe malul celălalt al râului, aproape în faţa locului unde e poarta micuţă care dă în parcul Castelului, se găseşte laboratorul Uzinei. Era o clădire nu foarte înaltă, dar lungă, ca o cuşcă mare de sticlă luminată ziua şi noaptea. Şi ziua şi noaptea, pentru că Uzina nu se opreşte niciodată şi fiindcă în laborator sunt în permanenţă doi ingineri care verifică dozările şi calitatea a ceea ce iese din burta marelui monstru.

Când am vrut să vorbesc cu cei care erau de serviciu în noaptea crimei, Arsene Meyer, şeful personalului, s-a uitat la creionul pe care-l ţinea în mână şi l-a întors pe toate fetele.

— Ai răspunsul acolo? l-am întrebat, fără să stau pe gânduri.

Ne ştiam de multă vreme şi îmi era dator: închisesem ochii în 1915, când fiul lui cel mare, un neisprăvit, crezuse că materialele armatei, pături, gamele şi raţii, depozitate în hangarele din apropierea Pieţei Libertăţii, erau ale lui. Urlasem la idiot, iar el pusese totul la loc, după care nu a mai trebuit să fac raport. Nimeni nu observase nimic.

— Nu mai sunt aici… îmi spune Meyer.

— De când nu mai sunt aici? îl întreb eu.

Atunci îşi priveşte creionul, şopteşte ceva, şi trebuie să-mi încordez urechea ca să-l aud.

— Au plecat în Anglia, acum două luni.

Anglia, mai ales în vreme de război, era aproape la

capătul lumii. Iar două luni mai devreme – asta însemna imediat după comiterea crimei.

— Şi de ce au plecat?

— Aşa li **s-**a spus.

— Cine le-a spus?

— Directorul.

— Era prevăzută această plecare?

Meyer rupe creionul. Transpiră abundent.

— Ai face bine să pleci, îmi spune, am ordinele mele şi, oricât ai fi tu de poliţist, eşti prea mic faţă de şefi…

Nu am mai vrut să-l sâcâi. L-am lăsat cu jena lui, spu**nându-**mi că a doua zi voi merge să-i pun întrebarea directorului însuşi.

Dar nu am avut timp. A doua zi, în zori, mi-a fost adus un mesaj. Judecătorul voia să mă vadă, cât mai repede. Ştiam de ce. M-am gândit că veştile circulă repede.

Ca de obicei, *Ciupitu* mă întâmpină şi mă lăsă **s-**aştept în anticameră o oră întreagă. Din spatele uşii capitonate, auzeam voci, voci vesele, aşa mi se părea. Când *Ciupitu* se întoarse pentru a-mi spune că domnul judecător dorea să mă primească, eram ocupat să descojesc cu degetul o fâşie de mătase roşie care se dezlipise de pe perete. Trăsesem de ea şi se dezlipise o bucată de vreo treizeci de centimetri pe care apoi o rupsesem în bucăţele mici. Grefierul mă privi cu un aer surprins şi necăjit, cum te uiţi la un om bolnav, dar nu spuse nimic. Îl urmai.

Mierck era aşezat în fotoliul lui, lăsat pe spate. Lângă el, Matziev, ca un dublu a lui, dar mai puţin gras şi înalt, un dublu al sufletului lui. Parcă aceşti doi nemernici **s-**ar fi îndrăgostit unul de celălalt şi nu mai voiau să se despartă. Matziev îşi prelungea şederea. Locuia tot la Bassepin şi ne înnebunea cu fonograful lui. A trebuit să aşteptăm până la sfârşitul lui ianuarie ca să-şi ia tălpăşiţa şi să nu-l mai vedem niciodată.

Mierck mă luă tare de la-nceput.

— Cu ce drept aţi mers la Uzină? lătră la mine.

Nu-i răspunsei.

— Ce căutaţi? *Cazul* este rezolvat, iar vinovaţii au plătit!

— Aşa se spune, e drept... îi răspunsei, ceea ce avu darul să-l înfurie şi mai tare.

— Ce? Ce insinuaţi?

— Nu insinuez nimic. Îmi fac meseria.

— Exact, faceţi-vă meseria şi lăsaţi în pace oamenii cinstiţi. Dacă aud că mai puneţi, nu contează cui, întrebări referitoare la acest dosar care a fost închis şi judecat, vă trimit după gratii... Pot înţelege, continuă cu o voce mai mieroasă, că în împrejurările actuale, nu sunteţi restabilit, moartea tinerei dumneavoastră soţii, durerea...

Să-l aud vorbind despre Clemence, evocându-i imaginea şi numele, a fost ca o lovitură:

era ca şi cum ar fi încercat să orneze o grămăjoară de bălegar cu un fir de iasomie.

— Tăceţi! i-am spus.

Se holbă la mine, se înroşi şi ţipă furios:

— Cum? îndrăzniţi să-mi daţi ordine? Mie?

— Duceţi-vă dracului, îi răspunsei.

Mierck era să se prăbuşească de uimire.

Matziev s-a uitat la mine de sus, nu a zis nimic, şi-a aprins un trabuc, apoi a scuturat îndelung chibritul, chiar şi după ce acesta se stinsese.

Pe stradă era soare. Mă simţeam puţin ameţit şi mi-ar fi plăcut să stau de vorbă cu cineva, cu cineva de încredere, care simţea la fel ca mine. Nu mă refer la *Caz*.

y

Vorbesc despre viaţă, vremuri, despre tot şi despre nimic.

Mi-am amintit de Mazerulles, secretarul inspectorului de la Instrucţiune, pe care mersesem să-l văd imediat după moartea Lysiei Verhareine. M-ar fi bucurat să-i revăd capul acela ca un nap, tenul cenuşiu, ochii de câine plouat ce aşteaptă o mână care să-l mângâie. M-am îndreptat spre Piaţa Carmeliţilor, unde se găsea clădirea Inspectoratului. Nu mă grăbeam. Simţeam că scăpasem de

o greutate nedefinită şi revedeam figura lui Mierck când îl expediasem. Fără îndoială că era deja ocupat să-mi ceară capul superiorilor mei. Nu-mi păsa.

Când l-am întrebat pe portar dacă Mazerulles mai lucra acolo, acesta şi-a potrivit ochelarii care aveau tendinţa să alunece.

— Domnul Mazerulles ne-a părăsit acum un an, îmi spuse.

— E încă în oraş?

Tânărul m-a privit de parcă tocmai picasem din lună:

— Cred că nu s-a mişcat din cimitir, dar puteţi merge să verificaţi.

Săptămânile au trecut, iar primăvara s-a întors. Mergeam de câte două ori pe zi la mormântul lui Clemence. Dimineaţa şi înainte de lăsarea serii. Îi vorbeam. Îi povesteam tot ce mi se întâmpla, ca şi cum ea era încă lângă mine, pe tonul unei conversaţii obişnuite, în care cuvintele de dragoste nu au nevoie de ornamente şi de şlefuiri pentru a străluci ca nişte monede de aur.

y

Mă gândisem să las totul baltă, slujba, casă, şi să plec. Dar mi-am amintit că pământul este rotund şi că aş fi ajuns până la urmă în acelaşi loc. Contasem puţin pe faptul că Mierck mă va obliga să plec undeva, departe. Îmi spusesem că va vrea să se răzbune, că va găsi cu siguranţă mijloacele prin care să mă facă să plec sau să fiu mutat. De fapt, eram un laş. Lăsam în mâinile altuia decizia pe care nu puteam să o iau eu însumi. Însă Mierck nu a făcut nimic, în orice caz nimic care să ajungă la un rezultat.

Eram în ’18. Războiul dădea semne că e pe sfârşite. Este uşor să spun asta azi, când scriu şi când ştiu că s-a terminat de-a binelea în ’18, dar nu cred că mint. Presimţeam acest sfârşit, ceea ce făcea şi mai odioase şi mai inutile ultimele convoaie de răniţi şi

7 7

de morţi care treceau pe la noi prin oraş. Orăşelul era încă plin de şchiopi şi de capete cu răni îngrozitoare, cusute în grabă. Clinica nu se golea, precum prestigioasele

hoteluri din staţiunile balneare pe care oamenii de lume şi le recomandă unul altuia. Doar că sezonul dura aici de patru ani iară oprire. Câteodată, o zăream pe doamna de Flers de departe şi aveam o strângere de inimă, ca şi cum ar fi venit să mă vadă pe mine, cum făcuse atunci, când mă condusese la căpătâiul lui Clemence.

Mergeam zilnic, sau aproape zilnic, pe malul micului canal, unde continuam să examinez locul ca un câine îndărătnic sau imbecil, mai puţin pentru a găsi un detaliu esenţial cât pentru a nu lăsa lucrurile să alunece în uitare. Adesea, ghiceam silueta înaltă a lui Destinat dincolo de zidurile parcului şi ştiam că mă vede umblând pe acolo. De când se pensionase, nu mai ieşea aproape deloc din casă şi nu mai primea oaspeţi. Îşi petrecea zilele în tăcere, fără ca măcar să citească, aşezat la biroul lui, cu mâinile împreunate **–** asta mi**-**a spus Barbe **–**, privind pe fereastră sau învârti**ndu-**se prin parcul său, ca un animal solitar, în definitiv, nu eram chiar atât de diferiţi.

Într-o zi, pe 13 iunie al aceluiaşi ani, când umblam din nou de**-**a lungul malului, după ce trecui de pod, se auzi foşnetul ierbii în spatele meu. El era. Mai mare decât în amintirile mele, cu un păr cenuşiu, aproape alb, dat pe spate, îmbrăcat în negru şi cu pantofi impecabili, ceruiţi, ţinând în mâna dreaptă un baston terminat cu o mică măciulie de fildeş. Mă privea fără să mai facă vreun pas. Cred că mă auzise trecând şi ieşise pe poarta din fundul parcului său.

Ne**-**am privit îndelung, fără să ne spunem nimic, ca nişte animale sălbatice care se cântăresc înainte de a sări unul la celălalt, sau aşa cum se măsoară doi vechi prieteni care nu **s-**au văzut de ani buni. Nu cred că arătam prea bine. Mi se pare că timpul îmi scofâlcise trupul şi trăsăturile în câteva luni mai mult decât în zece ani.

Destinat vorbi primul:

— Ştiţi, vă văd adesea pe**-**aici…

Şi lăsă fraza în aer, fără a-ncerca să o termine sau fără să poată. Eu nu ştiam ce să spun. Trecuse atâta timp de când nu-i mai adresam vreun cuvânt, încât nu ştiam

cum să încep.

Desprinse cu vârful bastonului muşchiul crescut pe mal, se apropie un pic de mine şi mă privi din cap până-n picioare, fără răutate, dar cu o precizie maladivă. Cel mai ciudat este că acea privire nu m-a făcut să mă simt prost, ci mi-a dat mai degrabă un sentiment de bucurie, calm şi mângâietor, ca atunci când un doctor bătrân, pe care îl ştii din copilărie, te examinează pentru a afla ce te doare.

— Nu m-aţi întrebat niciodată dacă…

9

Şi lăsă şi această frază neterminată.

9 9

Buzele i se mişcară puţin, iar pleoapele i se zbătură pentru un moment, sub efectul luminii. Ştiam bine despre ce voia să vorbească. Ne înţelegeam perfect.

— Aş fi primit un răspuns? l-am întrebat, rostind încet cuvintele, cum o făcuse şi el.

Respiră zgomotos, făcu să răsune în mâna stângă ceasul care atârna la capătul unui lanţ de care era agăţată o stranie cheiţă neagră, apoi se uită în depărtare, către cerul de un albastru superb, dar întoarse din nou ochii spre mine şi mă privi stăruitor:

— Nu trebuie să ne încredem în răspunsuri, nu sunt niciodată ceea ce am vrea noi să fie, nu credeţi?

Apoi împinse în apă cu vârful pantofului stâng muşchiul pe care mai înainte îl desprinsese cu bastonul. Era moale, de un verde proaspăt, şi dansă **într-**un vârtej înainte de a ajunge în mijlocul râului şi de a se scufunda.

Mă întorsei spre Destinat. Dispăruse.

Viaţa îşi urmă cursul, după cum se spune, iar războiul se termină. Clinica se goli încetul cu încetul, ca şi străzile oraşului. Cafenelele nu mai merseră la fel de bine, iar Agathe Blachart avu tot mai puţini clienţi. **S-**au întors în oraş fiii şi soţii. Unii nevătămati, > > 7 alţii distruşi. Mulţi nu se întoarseră niciodată, desigur, dar, în ciuda evidenţelor, unii şi-au păstrat întotdeauna speranţa că-i vor zări dând colţul străzii, intrând în casă, aşezâ**ndu-**se la masă şi aşteptând urciorul cu vin. Familiile care îi aveau

pe ai lor la Uzină traversaseră războiul fără mari îngrijorări sau privaţiuni. Ceilalţi, în schimb, ieşeau din patru ani teribili. Ruptura se adânci şi mai mult, mai ales când un mort sau doi începeau să putrezească. Unii nu**-**şi mai vorbiră. Alţii ajunseră să se urască.

Bassepin începu negustoria cu monumente. Unul din primele pe care le furniză fu, de altfel, pentru noi: un soldat cu steagul în mâna stângă şi cu puşca în dreapta, cu tot trupul aplecat înainte, cu un genunchi îndoit şi, lângă el, un cocoş galic, imens şi tare mândru, surprins în clipa în care cântă, ţi**nându-**se drept pe picioarele terminate cu gheare.

Primarul inaugură statuia pe 11 noiembrie 1920. Ţinu un discurs cu voce tremurată, rostind cuvinte înălţătoare şi dând ochii peste cap, apoi citi numele celor patruzeci şi trei de bieţi flăcăi din orăşel care muriseră pentru patrie, lăsâ**ndu-**i după rostirea fiecărui nume destul timp lui Aimé Lachepot, soldatul de gardă, ca să bată în tobă. Mai multe femei plângeau, îmbrăcate în negru, iar câţiva copii încă mici le luau de mână încercând să le tragă spre magazinul lui Margot Gagneure, care vindea la doi paşi tot felul de mărunţişuri, mai ales batoane din lemn dulce şi acadele cu miere.

Apoi avu loc înălţarea steagului. Fanfara cântă o melodie lugubră, pe care o ascultă toată lumea, în picioare, cu privirea fixă. Şi, de îndată ce ultimele acorduri se încheiară, unii şi alţii se grăbiră spre primărie, unde se dădea vinul de onoare. Morţii fură uitaţi în faţa tartinelor şi a vinului spumant. Oamenii vorbiră. Se şi râse, din nou. Lumea plecă după o oră, cu promisiunea să repete, an de an, comedia inimilor grele şi a amintirilor.

Destinat a fost la ceremonie şi a stat în primul rând. Mă aflam la doi metri în spatele lui. Dar la primărie nu a venit. **S-**a întors încet la Castel.

Deşi ieşit la pensie de patru ani buni, se mai ducea din când în când la V. *Gravul* înhăma caii la ora zece fără zece. La zece fix, Destinat ieşea din Castel, se urca în trăsură şi îi poruncea birjarului să mâne caii. Ajuns în oraş,

mergea pe străzi, făcând mereu aceeaşi plimbare: strada Marville, Piaţa Prefecturii, aleea Baptiste-Villemaux, strada Plassis, strada d'Autun, scuarul Fidon, strada Bourelles. *Gravul* venea după el cu trăsura, la douăzeci de metri în urmă, şi-i liniştea bătându-i cu palma pe cei doi cai care aveau obiceiul să lovească pământul cu copita în timp ce se bălegau. Destinat întâlnea lume care îl saluta. Înclina puţin capul, nu schimba niciodată vreun cuvânt cu nimeni.

La amiază, intra la *Rebillon*, unde era primit de Bourrache. Avea încă masa lui, servea întotdeauna aceleaşi mâncăruri, bea acelaşi vin ca în vremea când trimitea oameni la ghilotină. Diferenţa e că întârzia după ce-şi bea cafeaua. Sala se golea, Destinat rămânea. Iar apoi îi făcea semn lui Bourrache să i se alăture. Atunci hangiul lua o sticlă de tărie, din cea mai bună, două păhărele şi se aşeza în faţa procurorului. Umplea paharele şi îl bea iute pe al lui. În schimb, Destinat mirosea alcoolul, dar nu îl ducea niciodată la buze.

Apoi, cei doi bărbaţi vorbeau.

— Dar despre ce? am îndrăznit să-l întreb într-o zi pe Bourrache, dar după multă, multă vreme.

Avea privirea pierdută. Ai fi crezut că privea o scenă îndepărtată, sau o imagine neclară. Ochii i-au devenit strălucitori.

— Despre copila mea, a răspuns şi lacrimi mari i-au curs pe obrajii neraşi. Vorbea mai ales procurorul, eu îl ascultam. Ai fi spus că o cunoştea mai bine decât mine, cu toate că, pe vremea când era încă printre noi, nu am văzut-o vorbindu-i, nici măcar un cuvânt când îi aducea pâinea sau carafa cu apă. Dar e ca şi cum ar fi ştiut totul despre ea. Mi-o descria în amănunt, îmi vorbea despre tenul ei, despre păr, despre vocea de pasăre, despre forma gurii şi despre culoarea ei, cita numele unor pictori din trecut pe care nu-i ştiam, spunea că ar fi putut apărea în tablourile lor. Iar apoi îmi punea toate întrebările posibile, despre caracterul ei, micile manii, cuvintele ei de copil, despre boli şi despre anii copilăriei, şi trebuia să-i

povestesc, să-i povestesc, nu obosea niciodată.

— Şi, de fiecare dată când se întorcea, era aceeaşi poveste: „Şi acum să vorbim despre ea, bunul meu Bourrache...”, aşa începea. Eu nu voiam asta, îmi făcea rău la inimă şi răul ăsta dura până la sfârşitul zilei şi seara, dar nu îndrăzneam să-i spun procurorului, aşa că vorbeam. O oră, două ore, cred că aş fi putut vorbi zile întregi fără să se plictisească. Găseam stranie această pasiune pentru copila mea moartă, dar îmi spuneam că trebuie să fie de vină vârsta, că începuse să se ramolească, asta e tot, şi că îl frământa faptul că este singur şi nu are copii.

— **Într-**o zi, mă întrebă chiar dacă nu am să-i dau o fotografie a micuţei. Fotografiile, gândiţi-vă, costă, aşa că nu făceam prea des. Aveam trei, dintre care **într-**una erau cele trei fete ale mele. Naşa lui *Belle* a vr**ut-**o şi ea a plătit-o. Le dusese pe fete la

Isidore Kopieck, ştiţi, rusul din strada Statelor. El le-a făcut poza, cele două mari aşezate pe jos, **într-**un decor cu ierburi şi flori, iar *Belle* la mijloc, în picioare, surâzând, plină de graţie, o adevărată Sfântă Fecioară. Aveam trei exemplare ale acelei fotografii, câte una pentru fiecare fată. I-am dat-o procurorului pe cea a lui *Belle*. Ar fi trebuit să-l vedeţi, ai fi crezut că-i oferisem o mină de aur! Tot trupul a început să-i tremure, nu înceta să-mi mulţumească şi să-mi strângă mâna, mai să mi-o smulgă.

— Ultima dată a venit cu o săptămână înaintea morţii sale. Acelaşi ritual, masa, cafeaua, tăria şi conversaţia. Întrebările despre micuţă, aproape întotdeauna aceleaşi, şi apoi, după o lungă tăcere, îmi spuse aproape şoptind, pe tonul unei sentinţe: „Nu a cunoscut răul, **s-**a dus fără să-l cunoască, în vreme ce nouă, celorlalţi, răul ne-a adus atâta urâţenie... a Apoi **s-**a ridicat încet, şi mi-a strâns îndelung mâna. L-am ajutat să-şi pună haina, şi-a luat pălăria, iar atunci a privit întreaga sală, parcă pentru a o măsura. Am deschis uşa şi i-am spus: „Pe data viitoare, domnule procuror”, a zâmbit, dar nu a răspuns. Şi a plecat.

E dureros să scriu. De luni de zile îmi dau syma că m-am apucat de aşa ceva.

Face riis SÂSIÂââ & iâ55 cut pentru jmunca ast-gy-jg-ul îi foloseşte?

La ce-mi foloseşte mie? Dacă Clemence ar fi fost lângă mine, nu aş fi mâzgălit niciodată toate paginile astea, chiar şi cu moartea lui *Belle de jour* şi misterul ei, chiar şi cu moartea micuţului breton, pe care o am cumva pe conştiinţă. Da, simpla ei prezenţă ar fi fost de ajuns să mă îndepărteze de trecut şi să-mi dea putere. În definitiv, scriu pentru ea şi numai pentru ea, ca să mi se pară, ca să mă păcălesc, ca să mă conving că ea încă mă aude, de acolo de unde este. Şi că ascultă tot ceea ce am să îi spun.

Scrisul mă face să trăiesc în doi.

Când eşti singur de multă vreme, poţi alege să vorbeşti cu voce tare la lucruri sau la pereţi. Ceea ce încerc să fac nu e prea diferit. M-am întrebat adesea ce alesese procurorul. Cum îşi petrecea timpul, cui îi dedica gândurile lui, conversaţiile lui lăuntrice? Un văduv înţelege un alt văduv, în fine, aşa mi se pare. Multe lucruri ar fi putut să ne apropie.

Pe 27 septembrie ’21, când traversam strada Pressoirs, nu văzui venind un automobil care mă lovi. Fruntea mi se izbi de colţul trotuarului. Îmi amintesc că, în momentul şocului, m-am gândit la Clemence, şi-mi amintesc că mă gândeam la ea ca la o femeie vie pe care cineva mergea să o anunţe că soţul ei tocmai avusese un accident. Îmi mai aduc aminte cum, în acea fracţiune de secundă, mi-am reproşat că am fost atât de neatent încât să nu mă uit înainte de a traversa, şi că, din cauza mea, ea îşi va face griji. După aceea am leşinat. Aproape fericit, ca şi cum aş fi fost atras **într-**un ţinut blând şi calm. Când m-am trezit la clinică, mi **s-**a spus că mă cufundasem în acel somn straniu timp de şapte zile. Şapte zile în afara vieţii mele, din care nu am nicio amintire, poate doar acea impresie de obscuritate, de întunecime molatică. Doctorii de la clinică credeau, de altfel, că nu mă voi mai trezi niciodată. **S-**au înşelat.

y

Nu am avut noroc.

— N-aţi fost departe de moarte! îmi spuse unul dintre ei, încântat să vadă că mă trezisem. Era un tânăr zâmbăreţ, cu ochi frumoşi, de culoare cafenie, foarte ageri şi strălucitori. Nutrea încă toate iluziile pe care le poţi avea la vârsta lui. Nu i-am răspuns. În acea noapte lungă nu o regăsisem pe cea pe care o iubisem şi pe care încă o iubesc. Nu o auzisem şi nu-i simţisem prezenţa. Aşadar, doctorul trebuie să se fi înşelat: fusesem departe de moarte, de vreme ce nimic nu îmi semnalase prezenţa ei.

Mă mai ţinură încă două săptămâni. Eram în mod ciudat slăbit. Nu o cunoşteam pe niciuna dintre infirmierele care se ocupau de mine. Dar ele păreau să mă cunoască, îmi aduceau supe, ceaiuri, carne fiartă. O căutam din ochi pe doamna de Flers. Am întrebat-o pe una dintre ele dacă mai era acolo. Infirmiera îmi zâmbi, fără să-mi dea un răspuns. Credea probabil că delirez.

Când se consideră că puteam pleca, primii vizita primarului. Îmi strânse mâna. Îmi spuse că avusesem febră. Că îşi făcuse griji. Apoi scotoci prin buzunare şi scoase un pachet de bomboane lipicioase pe care le cumpărase special. Le aşeză pe masă, ruşinându-se puţin, parcă s-ar fi scuzat:

— Voiam să vă aduc o sticlă de vin, dar vinul e interzis aici, atunci mi-am zis că… Ia uitaţi-vă, vânzătoarea îi ghiftuieşte cu corcoduşe!

Râse. Râsei şi eu cu el, pentru a-i face pe plac. Încercai să vorbesc, să-i pun întrebări, dar puse degetul pe buze, ca şi cum mi-ar fi spus că avem destul timp. Infirmierele îi spuseseră că trebuie să mă menajeze, să nu vorbească prea mult şi să nu mă facă să vorbesc. Rămaserăm astfel câteva momente, privindu-ne, uitându-ne la bomboane, la tavan, la fereastra prin care nu se zărea decât o fâşie de cer, fără pomi, fără dealuri, fără nori.

Apoi primarul se ridică, îmi strânse din nou mâna îndelung şi plecă. Nu mă anunţă în ziua aceea de moartea lui Destinat. Aflai două zile mai târziu, de la părintele Lurant care veni şi el să mă viziteze.

Se întâmplase a doua zi după accidentul meu. Murise cum nu se poate mai simplu, fără hărmălaie şi fără plânsete, acasă, într-o frumoasă zi de toamnă, toată numai aur şi roşu, doar puţin rece, colorată încă de amintirea verii.

Ca în fiecare zi, ieşise pe la mijlocul după-amiezii pentru a-şi face plimbarea în parcul Castelului şi, ajuns la capătul lui, se aşezase, după cum obişnuia, pe banca de pe movila ce domina râul Guerlante, punându-şi mâinile pe baston. De obicei, rămânea acolo ceva mai mult de o oră, după care intra în casă.

În ziua aceea, Barbe, fiindcă nu-l vedea întorcându-se, ieşi în parc şi îl zări de departe, din spate, încă pe bancă, ceea ce o linişti, şi se întoarse în bucătărie unde pregătea o friptură de vită. Dar, odată terminată friptura şi legumele pentru supă curăţate, tăiate şi aruncate într-o oală, se gândi că nu auzise încă paşii procurorului. Ieşi din nou şi îl văzu stând încă pe bancă, indiferent la ceaţa care urca dinspre râu şi la noaptea care învăluia, puţin câte puţin, arborii din parc, în jurul cărora zburau croncănind sute de ciori. Barbe se hotărî să meargă la stăpânul său pentru a-i spune că masa de seară va fi gata în curând. Traversă parcul, se apropie de Destinat, îl strigă, dar nu obţinu niciun răspuns. Când se apropie de el destul de mult, la câţiva metri, avu o presimţire. Merse încet, înconjură movila şi îl văzu pe Destinat, drept, cu ochii larg deschişi, cu cele două mâini aşezate pe măciulia bastonului. Mort de-a binelea.

Se spune adesea că viaţa este nedreaptă, dar moartea e şi mai şi, mai ales muritul.

7 7

Unii suferă, iar alţii se duc cu un simplu suspin. Justiţia nu e din lumea aceasta, dar nici din cealaltă. Destinat plecase fără zgomot şi fără durere, fără să dea niciun semn. Plecase singur, la fel cum trăise.

Părintele Lurant îmi povesti că a avut parte de o înmormântare de ministru, cu tot ceea ce regiunea avea mai important şi mai frumos. Bărbaţii erau îmbrăcaţi în

negru, femeile în culori închise, cu chipul acoperit de o voaletă cenuşie. Episcopul venise şi el, precum şi prefectul şi un **sub**secretar de stat. Cortegiul se îndreptă spre cimitir, unde fu ţinut un discurs, de către succesorul lui Destinat. Apoi Ostrane îşi jucă rolul. Aşa cum trebuie. Cu lopata şi cu mania lui.

Când am ieşit din clinică, primul lucru pe care l-am făcut, înainte de a mă întoarce acasă, a fost să merg la cimitir, să o văd pe Clemence şi apoi pe el. Mergeam foarte încet, cu o rigiditate în piciorul stâng, care de atunci nu m-a lăsat şi care mă face să arăt

9

ca un vechi combatant, eu care nu am făcut războiul.

M-am aşezat pe mormântul lui Clemence, şi i-am povestit despre accidentul meu, despre teama de a nu o răni, somnul meu cel lung şi uşor şi despre trezirea decepţionantă. Am lustruit marmura, am smuls trifoiul care creştea de-a lungul dalelor, am dat la o parte cu palma lichenii de pe cruce. Apoi i-am trimis o bezea prin aerul care mirosea a pământ şi a iarbă jilavă.

Mormântul lui Destinat dispărea sub coroanele de flori şi de perle. Primele începeau să putrezească şi îşi răspândeau petalele îngălbenite pe pietrişul din jur. Perlele străluceau şi prindeau câteodată o rază de soare care le făcea să se creadă pentru o clipă diamante... Mai erau, de asemenea, buchete năruite, panglici, plăci ornate, cărţi de vizită în plicuri închise. Mi-am spus că pentru el asta era, se afla în fine lângă soţia lui. Îi trebuise multă vreme pentru asta. O viaţă. M-am gândit, de asemenea, la statura şi la tăcerea sa, la misterul său, la acel amestec de gravitate şi de distanţă pe care-l emana întreaga lui persoană şi m-am întrebat dacă eram în faţa mormântului unui asasin sau al unui nevinovat.

Câţiva ani mai târziu, după înmormântarea lui Barbe, mi-am spus că era timpul să intru în Castel. Cheia pe care mi-o încredinţase mă făcea seniorul unui domeniu fără stăpân. Am plecat **intr-**acolo, mergând de la cimitir la reşedinţa cea mare ca şi cum mă îndreptam spre un lucru

ce mă aştepta de multă vreme şi pe care nu avusesem curajul să îl văd.

Răsucind cheia în poarta înaltă, mi **s-**a părut că deschid plicul ce conţinea hârtia cea fină pe care, cu litere estompate, întregul adevăr fusese scris dintotdeauna. Şi nu vorbesc doar despre adevărul *Cazului*, ci şi de adevărul meu, despre ceea ce făcea din mine un bărbat, un bărbat care continua să meargă prin viaţă.

Cât trăise procurorul, nu pusesem niciodată piciorul la Castel. Nu era de mine. Aş fi arătat ca o rufă oarecare printre nişte batiste de mătase. M-am mulţumit să-i dau târcoale, să mă plimb prin preajma lui, să-l măsor de departe, să zăresc văpaia continuă de mare incendiu a acoperişului de ardezie şi a frontoanelor de aramă. Iar apoi avusese loc moartea Lysiei Verhareine, Destinat aşteptâ**ndu-**mă pe scări, la capătul treptelor, stupefiat, şi noi doi mergând ca nişte condamnaţi spre căsuţa din parc şi urcând în cameră…

Castelul nu era reşedinţa unui mort. Era o locuinţă goală, sau golită pur şi simplu, golită de viaţă de multă vreme. Că procurorul locuise acolo, precum şi Barbe şi *Gravul*, nu schimba nimic: încă din vestibul, lucrul acesta se simţea. Castelul era un loc defunct, care încetase de mulţi ani să respire, să răsune de zgomotul paşilor, de sunetul vocilor, al râsetelor, al rumorii, al disputelor, al viselor şi al suspinelor.

Înăuntru nu era frig. Nu era praf, nici pânze de păianjen, nimic din acea dezordine de care te-aştepţi să te împiedici când forţezi lacătele mormintelor. Vestibulul, cu pardoseala lui în alb şi negru, părea o imensă tablă pentru un joc de dame ale cărui piese fuseseră furate. Se găseau acolo vaze şi măsuţe de preţ, console aurite pe care cupluri de dansatori, împietriţi în porţelanul de Saxa, îşi suspendaseră pentru secole mişcările lor de menuet. O oglindă mare reflecta vizitatorul, şi mă descoperii mai gras, mai bătrân şi mai urât decât îmi imaginasem că sunt, având înaintea mea o imagine deformată a tatălui meu, ca o reînviere grotescă.

Într-un colţ, un câine mare de ceramică stătea mândru, cu botul căscat, cu colţii dintr-un email strălucitor, cu limba groasă şi roşie. Din tavan, foarte înalt şi aproape de nebănuit, o lustră de cel puţin trei tone sporea sentimentul de nelinişte al celui care se găsea dedesubtul ei. Pe perete, cum intrai, un tablou mare şi înalt, în nuanţe de crem, argintiu şi albastru, înfăţişă o femeie tânără, în ţinută de bal, cu fruntea împodobită de o diademă de perle, cu tenul totuşi palid sub vopselele decolorate de trecerea vremii, cu buzele de un roz subliniat vag, ochii înspăimântător de melancolici, care se străduia să zâmbească, înveşmântată elegant, dar în această eleganţă se simţea totuşi un emoţionant abandon, cu o mână ocupată să deschidă un evantai de sidef şi dantelă, în vreme ce mâna cealaltă se odihnea pe capul unui leu de piatră.

Am rămas multe minute privind-o pe cea pe care nu o văzusem niciodată, pe care nu apucasem să o cunosc: Clelis de Vincey… Clelis Destinat. Ea era, în fond, stăpâna casei, cea care mă urmărea tăcută, pe mine, vizitatorul cel stângaci. Nu a lipsit mult să mă întorc pe călcâie şi să-mi iau tălpăşiţa. Cu ce drept veneam eu aici, să tulbur aerul acesta încremenit, locuit de vechi fantome?

Dar figura din portret nu îmi părea ostilă, doar mirată şi, în acelaşi timp, binevoitoare.

Cred că i-am vorbit, nu mai ştiu bine ce i-am spus, asta nu are prea mare importanţă. Era o moartă din altă epocă. Felul în care era îmbrăcată, pieptănătura ei, aerul şi poza făceau din ea o lucrare somptuoasă şi fragilă dintr-un muzeu pierdut. Chipul ei îmi amintea de alte chipuri, dar acestea se învârteau în cerc, mobile, fugitive, imprecise în trăsăturile lor care se modificau fără încetare, ba întinerind, ba îmbătrânind, atât de repede încât nu reuşeam să opresc în această sarabandă pe unul sau pe altul dintre ele pentru a-l privi cu atenţie şi a-l recunoaşte.

M-am mirat că procurorul nu a dat jos tabloul niciodată. Nu aş fi putut trăi cu o mare imagine a lui Clemence, înfăţişată astfel sub ochii mei, în fiecare zi şi-n

fiecare ceas. Am distrus portretele ei, până la ultimul, până la cel mai mic. Am aruncat într-o zi în foc acele fotografii mincinoase, deasupra cărora strălucea surâsul ei cald. Ştiam că, păstrându-le şi privindu-le, mi-aş fi sporit durerea, cum ai încărca o căruţă deja plină, cu riscul ca toată încărcătura ei să se prăbuşească în şanţ.

Dar poate că Destinat ajunsese să nici nu mai vadă acest mare tablou, care devenise mai mult o pictură decât portretul femeii pe care o iubise şi pe care o pierduse? Poate îşi câştigase acea existenţă de muzeu, acea dematerializare care face să nu fim niciodată emoţionaţi când privim figuri imortalizate, ajungând să credem că nu au trăit niciodată ca noi, că nu au respirat, asudat, suferit?

Persienele înclinate pe jumătate dădeau tuturor camerelor o umbră plăcută. Totul era pus în ordine, aranjat impecabil în aşteptarea unui proprietar plecat în vacanţă, care urma să se întoarcă dintr-o zi într-alta pentru a regăsi locul familiar. Cel mai curios e că niciun parfum nu plutea prin aer. O casă fără mirosuri e o casă moartă.

Am rămas mult timp în această călătorie singulară, precum un intrus lipsit de jenă, dar care, fără să dea atenţie acestui lucru, urma o traiectorie clar marcată. Castelul devenea o cochilie, iar eu mergeam încet prin spirala ei, îndreptându-mă puţin câte puţin către inima ei, trecând prin camere banale, bucătărie, magazie, spălătorie, salon, sufragerie, fumoar, pentru a ajunge la biblioteca ai cărei pereţi erau în întregime acoperiţi de cărţi.

Nu era foarte mare: se afla aici un birou pe care erau aşezate cele trebuincioase pentru scris: o veioză, un tăietor de hârtie foarte simplu, o mapă de birou din piele neagră. De o parte şi de cealaltă a biroului, două fotolii mari, adânci, cu braţe înalte. Unul din fotolii era ca nou; celălalt, din contră, păstra forma unui trup; pielea care-l acoperea era crăpată şi, în unele locuri, mai lucioasă. M-am aşezat pe cel nou. Te simţeai bine acolo. Fotoliile erau aşezate unul în faţa celuilalt. În faţa mea, aşadar, se afla cel pe care Destinat îşi petrecuse atâtea ore, citind sau

gândindu-se la nimic.

Toate cărţile aranjate de-a lungul pereţilor ca nişte soldaţi ai unei armate de hârtie

J *7*

absorbeau zgomotele de afară. Nu se auzea nimic, nici vântul, nici freamătul Uzinei care se afla totuşi aproape, nici cântecul păsărilor din parc. Pe fotoliul lui Destinat, era o carte deschisă, cu copertele în sus. Era o carte foarte veche, cu paginile uzate, cu colţurile îndoite, pe care nişte degete o răsfoiseră o viaţă întreagă. Era un exemplar din *Cugetările* lui Pascal. Am cartea lângă mine. Am luat-o. E deschisă la aceeaşi pagină la care am găsit-o deschisă odinioară, când am fost la Castel. Iar la această pagină, plină de lucruri cuvioase şi de fraze încurcate, sunt două propoziţii care îşi aruncă lumina ca nişte bijuterii de aur pe o grămăjoară de puroi, două propoziţii subliniate cu creionul de mâna lui Destinat, două fraze pe care le ştiu pe dinafară:

„*Ultimul act e sângeros9 oricât de frumoasă ar fi comedia în rest*; *ni se aruncă pământ în cap şi cu asta se încheie totul pentru totdeauna*."[9]

Există cuvinte care îţi fac pielea de găină şi care îţi taie picioarele şi mâinile. Acestea, spre exemplu. Nu cunosc viaţa lui Pascal şi, de altfel, nici nu mă interesează, dar cu siguranţă că nu a apreciat prea tare comedia despre care vorbeşte. Ca şi mine. Ca Destinat, fără îndoială. Trebuie să fi băut şi el din vinul acru şi să fi pierdut devreme chipuri iubite. Altfel nu ar fi putut scrie asta niciodată: când trăieşti pe un covor de flori, nu te gândeşti la noroi.

Cu cartea în mână, am trecut din cameră în cameră. Erau destule. Toate arătau cam la fel. Erau camere goale. Vreau să spun că fuseseră dintotdeauna goale, că le simţeai abandonate, fără amintiri, fără trecut, fără ecou. Aveau tristeţea obiectelor care nu au folosit niciodată la nimic. Le lipsise puţină agitaţie, zgârieturi, un suflu

---

9 Blaise Pascal (1623-1662), Cugetări, fragm. 210, trad, de Maria şi Cezar Ivănescu, Ed. Aion, Oradea, 1998. (n.t.)

omenesc lângă geamurile lor, greutatea unui corp greu şi obosit în paturile cu baldachin, jocuri de copii pe covoare, lovituri în uşi, lacrimi pierdute prin parchetul lor.

La capătul unui culoar se afla camera lui Destinat, la o anumită distanţă de celelalte, mai retrasă. Uşa ei era, de altfel, mai înaltă şi mai austeră, de o culoare întunecată, bătând în roşu închis. Am ştiut de îndată că era camera lui. Nu putea fi altundeva decât aici, la capătul acestui culoar care semăna cu un pasaj, cu o alee de ceremonie care te obliga să o parcurgi **într-**un anume fel, grav şi prudent. Pe pereţi, de o parte şi de alta, gravuri: figuri din vechime, rămăşiţe ale secolelor râncezite, cu peruci, cu părul coborând pe gât, mustaţa subţire, cu inscripţii latineşti servi**ndu-**le drept gulere. Adevărate portrete de cimitir. Am avut impresia că toţi mă priveau în timp ce înaintam spre uşa cea mare. I**-**am făcut în toate felurile, asta pentru a prinde curaj.

Camera lui Destinat nu avea nimic în comun cu toate cele pe care le văzusem. Patul era mic, strâmt, făcut pentru o singură persoană şi de o simplitate de călugăr: un cadru din fier, o saltea, fără ornamente. Nimic. Pereţii erau tapetaţi cu ţesături cenuşii, fără tablouri, fără decoraţiuni de vreun fel. Aproape de pat, o masă mică pe care era aşezat un crucifix. La piciorul patului, necesarul pentru toaletă, o cană şi un vas. De partea cealaltă, un scaun înalt. În faţa patului, un birouaş pe care nu era nimic. Nicio carte, nicio foaie, nicio pană.

Camera lui Destinat îi semăna. Mută şi rece, te făcea să nu te simţi în largul tău, dar îţi impunea în acelaşi timp un respect forţat. Se cufundase în somnul celui ce o locuise, la o depărtare incalculabilă, ce făcea din ea un loc mai degrabă neomenesc, condamnat să fie pentru totdeauna impermeabil la râs, la bucurie, la respiraţiile fericite. Chiar ordinea ei punea accentul pe inimile moarte.

Aveam cartea lui Pascal în mână. M**-**am îndreptat spre fereastră: avea o privelişte frumoasă asupra râului Guerlante, asupra micului canal, asupra moviliţei din parc unde moartea venise să**-**l caute pe Destinat, asupra micuţei

case în care trăise Lysia Verhareine.

Eram cât se poate de aproape de ceea ce fusese chiar viaţa lui Destinat. Nu vorbesc *y* despre viaţa sa de procuror, ci despre viaţa lui interioară, singura adevărată, cea pe care o ascundem sub farduri, politeţuri, muncă şi conversaţie. Tot universul său se rezuma la acest vid, la aceşti pereţi reci, la aceste mobile puţin numeroase. Aveam în faţă partea cea mai intimă a omului. Eram, ca să spun aşa, în creierul său. Nu aş fi fost deloc surprins să-l văd apărând şi spunându-mi că mă aştepta şi că am întârziat mult. Această cameră era atât de departe de viaţă, încât a vedea un mort întorcându-se nu m-ar fi mirat deloc. Dar morţii au ocupaţiile lor, care nu se intersectează niciodată cu ale noastre.

În sertarele birouaşului erau aranjate cu grijă foi de calendar smulse, din care mai erau întregi doar porţiunile unde apărea data. Erau câteva zeci, care, prin micimea lor, stăteau mărturie miilor de zile scurse, distruse, aruncate la gunoi precum hârtia uşoară care le reprezentase. Destinat le păstra. Fiecare cu nebuniile lui.

Sertarul cel mai mare era închis cu cheia. Şi ştiam că nu e nevoie să caut această cheiţă care trebuia să fie neagră şi de o formă ciudată, fiindcă bănuiam că trebuia să fie într-un mormânt, agăţată la capătul unui lănţişor de ceas, în buzunarul unei veste din care poate că nu mai rămăseseră deja decât nişte zdrenţe.

Am forţat sertarul cu cuţitul. Lemnul cedă împrăştiind o jerbă de aşchii.

Nu era decât un singur obiect în interior. L-am recunoscut de îndată. Respiraţia mi se opri. Totul deveni ireal. Era un carneţel dreptunghiular şi subţire, îmbrăcat în piele roşie. Ultima oară când îl văzusem se afla în mâinile Lysiei Verhareine, cu ani în urmă. Era în ziua când urcasem pe creasta costişei şi o surprinsesem contemplând marele câmp al morţii. Mi se păru deodată că intră în cameră râzând, apoi se opreşte, uimită de prezenţa mea.

Am luat repede carnetul, îmi era frică să nu mă ardă,

şi am fugit ca un hoţ.

Nu ştiu exact ce ar fi crezut Clemence despre toate astea, dacă i **s-**ar fi părut în ordine sau nu. Mă simţeam ruşinat. Carnetul din buzunarul meu avea o greutate considerabilă.

Am alergat, am alergat, m-am simţit captiv în casa cea mare, a trebuit să beau, pe nerăsuflate, o jumătate de sticlă de vin, pentru a-mi recăpăta suflul şi calmul.

Şi am aşteptat seara, cu micul carnet pe genunchi, fără a îndrăzni să-l deschid, privi**ndu-**l ore întregi, ca pe ceva viu, ceva secret şi viu. Când se lăsă seara, capul îmi ardea. Nu-mi mai simţeam picioarele, după cât de încordate şi de nemişcate le ţinusem. Nu mai simţeam decât carneţelul, care mă ducea cu gândul la o inimă, o inimă care, eram sigur de asta, avea să înceapă să bată din nou după ce-i voi fi dat la o parte coperţile, deschizâ**nd-**o. O inimă în care, tâlhar de o speţă nouă, urma să intru.

13 decembrie 1914

Dragostea mea.

*Sunt în sfârşit aproape de tine. Am ajuns astăzi la P... un mic orăşel situat la numai câţiva kilometri de frontul pe care te afli. Primirea pe care mi-au făc***ut-***o a fost încântătoare. Primarul* **s-***a emoţionat de parcă aş fi fost Mesia. Şcoala e abandonată. îl voi înlocui pe învăţător, grav bolnav, mi* **s-***a spus. Locuinţa lui fiind* **într-***o stare jalnică, va trebui să găsesc un loc în care să mă mut. Deocamdată, voi dormi la hotel. Primarul m-a condus acolo. E un ţăran gras care vrea să treacă drept un bărbat tânăr. L-ai găsi, fără îndoială, nostim. Îmi lipseşti atât de mult. Dar să te ştiu aproape de mine, să ştiu că respirăm acelaşi aer, vedem aceiaşi nori, acelaşi cer, toate astea îmi dau curaj. Ai grijă de tine şi fii foarte atent. Te iubesc şi te îmbrăţişez tandru.*

M-am mutat **într-***un loc minunat, o casă de păpuşi situată în marele parc al unei frumoase reşedinţe. Oamenii de aici o numesc* Castelul. *Exagerează un pic, nu e chiar un castel, dar clădirea e totuşi cuceritoare. Primarul a fost cu ideea. Am mers împreună să-l vedem pe proprietarul*

Castelului, *care este un domn în vârstă, văduv, procuror la V. Primarul i-a prezentat afacerea în timp ce eu aşteptam afară. Apoi am fost invitată înăuntru. Procurorul nu mi-a adresat niciun cuvânt. I-am zâmbit şi l-am salutat. A rămas cu mâna mea* **într-**a *lui mult timp, parcă surprins să mă vadă. Din întreaga lui fiinţă se degajă o infinită tristeţe. La sfârşit, i-a dat primarului acordul, m-a salutat şi ne-a părăsit.*

Casa cea micuţă nu a fost locuită de multă vreme. Trebuie să fac ordine. Mi-ar plăcea să o vezi **într-**o *bună zi. Îmi lipseşti atât de mult. Poţi să-mi scrii pe numele meu pe adresa* Castelului, strada Champs-Fleury, P… *Sunt nerăbdătoare să primesc veşti de la tine. Ultima ta scrisoare e de acum trei săptămâni. Sper că nu suferi prea mult, în ciuda frigului. Aici, se aud zi şi noapte bubuiturile de tun. Întreaga mea fiinţă tresare. Mi-e teamă. Te iubesc şi te îmbrăţişez cu tandreţe.*

Sunt atât de îngrijorată: încă nu am primit nicio veste de la tine şi mai e şi tunul ăsta care nu se opreşte niciodată. Se spune totuşi că războiul nu va dura mult. Dacă ai şti ce dor îmi e de braţele tale, să mă strângi în braţele tale şi să-ţi văd zâmbetul şi ochii. Vreau să fiu nevasta ta. Vreau să se termine repede războiul ăsta ca să-ţi devin soţie şi să-ţi fac nişte copii frumoşi care te vor trage de mustaţă! Ah, dacă părinţii tăi şi ai mei ar fi fost mai puţin proşti anul trecut, acum ne-am fi aparţinut deja unul celuilalt, pentru toată viaţa… Dacă le scrii vreodată, nu le spune unde mă aflu. Am plecat fără ca ei să ştie. Pentru mine, ei nu mai există.

Aici, mă dedic noii mele meserii. Copiii sunt cuminţi. Îi iubesc mult şi cred că şi ei mă iubesc. Mulţi îmi aduc mici daruri, un ou, nuci, o bucăţică de slănină. Mă simt împăcată cu ei şi mai uit puţin de singurătatea mea.

Tristeţe (*este porecla pe care i-am dat-o gazdei mele, procurorul*) *mă aşteaptă în fiecare zi, când mă întorc acasă. Se plimbă prin parc, mă salută. Îi răspund la salut şi îi zâmbesc. E un om singur, bătrân şi rece. Soţia lui a murit când erau încă foarte tineri.*

În curând e Crăciunul... Aminteşte-ţi ultimul nostru Crăciun, cât de fericiţi eram!

Să îmi scrii repede, dragostea mea, să îmi scrii...

Te iubesc şi te îmbrăţişez cu tandreţe.

A ta, Lyse

7 ianuarie 1915

Dragostea mea, în sfârşit scrisoarea de la tine! *A sosit astăzi, deşi tu ai scris-o pe 26 decembrie. Deşi suntem atât de aproape unul de celălalt.* Tristeţe *mi-a adus-o personal. Probabil bănuieşte despre ce e vorba, dar nu mi-a pus nicio întrebare. A bătut la uşa mea, m-a salutat, mi-a dat plicul, după care a plecat.*

Ţi-am citit cuvintele plângând de fericire. Ţin scrisoarea ta în dreptul inimii, da, în dreptul inimii, o ţin lângă piele şi am impresia că tu eşti aici, cu căldura şi parfumul tău, închid ochii...

Mi-e atât de teamă pentru tine. Aici e o clinică unde sosesc mulţi răniţi. Vin în fiecare zi camioane întregi. Mi-e groază că te-aş putea zări printre ei. Bieţii de ei sunt **într-***o stare inumană, unii nu mai au chip, alţii gem de parcă şi-ar fi pierdut minţile.*

Ai grijă, dragostea mea, gândeşte-te la mine, te iubesc şi vreau să fiu soţia ta. Te îmbrăţişez cu tandreţe.

Îmi lipseşti. Câte luni au trecut fără să te văd, fără să-ţi vorbesc, fără să te ating... De ce nu obţii o permisie? *Sunt foarte tristă. Încerc să mă ţin tare când sunt în preajma copiilor; dar câteodată simt cum urcă în mine lacrimile, atunci mă întorc spre tablă, pentru ca ei să nu bănuiască nimic, şi scriu litere.*

Totuşi, nu am de ce să mă plâng. Toată lumea este drăguţă cu mine şi mă simt bine în această casă micuţă. Tristeţe păstrează încă faţă de mine acea distanţă respectuoasă, dar nu ratează niciodată *ocazia să mă întâlnească pe drum cel puţin o dată pe zi. Ieri, nu ştiu dacă a fost din cauza frigului, dar cred că* **s-***a înroşit la faţă. Are o servitoare bătrână, Barbe, care locuieşte acolo cu soţul ei. Mă înţeleg bine cu ea. Câteodată iau masa cu ei.*

Am luat obiceiul ca, în fiecare dimineaţă, să urc în vârful colinei. Este acolo o pajişte mare de unde poţi vedea întregul orizont. Tu eşti acolo jos, dragostea mea. Se văd trâmbe de fum şi explozii oribile. Rămân acolo cât pot de mult, până când nu-mi mai simt nici picioarele, nici mâinile, atât este de ger, dar vreau să-ţi împărtăşesc o parte din suferinţe. Dragostea mea, bietul de tine... Cât timp va mai dura?

Te îmbrăţişez cu tandreţe. Îţi aştept scrisorile.

Lyse a ta, care te iubeşte în carneţelul cu coperţi de piele roşie, erau o sumedenie de pagini acoperite cu un scris înclinat, ce semăna cu o friză delicată. Multe pagini ce reproduceau numeroasele scrisori trimise de Lysia Verhareine celui pe care-l iubea şi pe care-l urmase.

Îl chema Bastien Francoeur, de douăzeci şi patru de ani, caporal în regimentul 27 infanterie. Îi scria zilnic. Îi vorbea despre orele lungi, despre râsul copiilor, despre îmbujorările lui Destinat, despre cadourile lui Marţial Maire, prostănacul pentru care ea era o divinitate, despre primăvara care sosea aducând în parc flori de ciuboţica-cucului şi stânjenei. Îi scria despre toate acestea cu mâna ei micuţă şi uşoară, în propoziţii la fel de uşoare în spatele cărora, pentru cei care o cunoscuseră puţin, îi ghiceai zâmbetul. Vorbea în special despre dragostea şi despre singurătatea ei, despre suferinţa ei pe care ştia **s-**o ascundă atât de bine faţă de noi care o întâlneam zilnic şi care nu am fi bănuit niciodată nimic.

Carneţelul nu conţinea şi scrisorile de la iubitul ei. De altfel, primise puţine: nouă în opt luni. Le număra, desigur. Le păstra, reciti**ndu-**le întruna. Unde le păstra? Poate că aproape de inimă, lipite de piept, aşa cum îi scrisese odată.

Puţine scrisori. De ce? Din lipsă de timp? Fiindcă nu avea unde să le scrie? Sau nu avea chef? Ştim întotdeauna ce reprezintă ceilalţi pentru noi, dar nu ştim niciodată ce reprezentăm noi pentru ceilalţi. Oare o iubea la fel de mult pe cât îl iubea ea pe el? Aş vrea să cred asta, dar nu sunt tocmai sigur.

Cu toate acestea, micuţa învăţătoare trăia prin această corespondenţă, sângele ei trecea prin cuvinte, iar lumina casei stătea probabil aprinsă până târziu, fiindcă, după ce corectase caietele elevilor săi, ea lua pana pentru a-şi compune scrisoarea, apoi o transcria în carneţel. Toate scrisorile fuseseră transcrise, de parcă ar fi avut nevoie să ţină un mare jurnal al absenţei, calendarul zilelor orfane pe care le petrecea departe de cel pentru care se exilase printre noi, cam ca paginile pe care Destinat le smulgea din calendarul său.

Tristeţe este un nume pe care îl pomenea adesea. Cred că ajunsese să ţină la omul acela rece şi solitar care o găzduia. Vorbea despre el cu o ironie tandră, notând fără naivităţi eforturile lui de a-i intra în graţii, glumind fără prea mare răutate pe seama chipului său care se îmbujora uneori, bâlbâielilor lui, hainelor lui ciudate şi plimbărilor în cerc în jurul căsuţei, privirilor aruncate spre fereastra camerei sale. *Tristeţe* o amuza şi cred că pot să jur că Lysia Verhareine a fost singura fiinţă umană pe care procurorul a reuşit **s-**o amuze în întreaga sa viaţă.

Tânăra evoca **într-**o lungă scrisoare din 15 aprilie 1915 faimoasa cină pe care mi-o povestise Barbe:

Dragostea mea.

Ieri seară am fost invitată la masă de Tristeţe. *A fost pentru prima oară. Totul* **s-**a *făcut conform regulilor*: *găsisem acum trei zile strecurat pe sub uşă un cartonaş pe care scria*: „Domnul procuror Pierre-Ange Destinat o roagă pe domnişoara Lysia Verhareine să accepte invitaţia sa la cină, pe 14 aprilie, la orele 8 ale serii”. *M-am pregătit pentru o masă în societate şi când colo nu eram decât noi doi, el şi cu mine, aşezaţi la capetele mesei din***tr-***o imensă sufragerie unde ar fi putut intra 60 de persoane*! *O adevărată cină romantică*! *Glumesc*! *După cum ţi-am spus,* Tristeţe *este aproape un om bătrân. Însă ieri semăna cu un ministru, sau cu un cancelar, drept ca un* I **într-***un frac demn de o seară la Operă*! *Masa îţi lua ochii, farfuriile, faţa de masă, argintăria, aveam impresia că sunt... nu ştiu, la Versailles, poate*!

Nu era Barbe cea care servea, ci o fetiţă foarte mică. Ce vârstă putea avea? Opt ani, poate nouă. Îşi lua rolul foarte în serios şi părea obişnuită cu asta. Se vedea din înfăţişarea ei că era concentrată asupra a ceea ce avea de făcut. Câteodată, privirea mea o întâlnea pe a ei, iar fetiţa îmi surâdea. Toate astea erau puţin stranii, această cină în doi, masa, fetiţa. Barbe mi-a explicat astăzi că micuţa este fiica unui hangiu din V., şi că i se spune Belle, *nume care îi vine de minune. Tatăl ei e cel care a gătit mâncarea şi totul era extraordinar, chiar dacă noi nu ne-am atins decât puţin de ea. Nu cred că am văzut vreodată un asemenea ospăţ, dar mi-e brusc ruşine să-ţi vorbesc despre asta, când tu probabil că mănânci foarte prost şi nu pe săturate*! *Iartă-mă, dragostea mea, sunt proastă... încerc să te amuz şi nu reuşesc decât să pun sare pe rană... îmi lipseşti atât... De ce nu-mi scrii? Ultima ta scrisoare e din urmă cu mai bine de şase săptămâni... Şi încă nicio permisie... Ştiu totuşi că nu ţi s-a întâmplat nimic, simt asta, o simt. Scrie-mi, dragostea mea, cuvintele tale mă ajută să trăiesc, după cum mă ajută şi să fiu aproape de tine, chiar dacă nu te văd, chiar dacă nu te pot strânge în braţe. În timpul cinei,* Tristeţe *a vorbit puţin. Era timid ca un adolescent, iar uneori, când îl priveam ceva mai mult, roşea. Când l-am întrebat dacă singurătatea lui nu era o povară prea grea, a părut că se gândeşte îndelung, apoi a spus pe un ton grav şi calm*: „A fi singur e un lucru ce ţine de însăşi condiţia umană, orice s-ar întâmpla”. Am *găsit frumoasă fraza asta, şi foarte neadevărată în acelaşi timp*: *nu eşti lângă mine, dar e ca şi cum te-aş simţi tot timpul şi îţi vorbesc adesea cu voce tare. Puţin înainte de miezul nopţii, m-a însoţit până la uşă şi mi-a pupat mâna. Asta mi s-a părut foarte romantic şi prăfuit.*

O, dragostea mea, cât va mai dura acest război? Uneori visez noaptea că eşti lângă mine, te simt, te ating prin somn. Iar dimineaţa nu deschid ochii de îndată, doar ca să mai rămân în vis şi să cred că aceea este viaţa mea adevărată, iar ceea ce mă aşteaptă ziua e numai un coşmar.

Nu mai suport să nu fiu în braţele tale.
Te îmbrăţişez pe cât de tare te iubesc.
A ta, Lyse.

Pe măsură ce timpul trecea, scrisorile tinerei învăţătoare prindeau culorile amărăciunii, depresiei, uneori ale urii. Ea, pe care o văzusem întotdeauna cu un zâmbet luminos întipărit pe chip, având pentru oricine un cuvânt bun, era cea cu inima plină de fiere şi de durere. Scrisorile ei exprimau tot mai mult dezgustul ei de a-i vedea pe bărbaţii din oraş, pe toţi cei care mergeau la Uzină, curaţi, odihniţi, liniştiţi. Scria în acelaşi fel chiar şi despre răniţii de la clinică, ce umblau pe străzi: îi numea *norocoşii*. Dar, dintre toţi, cel despre care scria cel mai defavorabil eram eu. A fost un mic şoc să citesc scrisoarea în care era vorba de mine. Fusese scrisă în seara faimoasei zile în care o văzusem pe costişă, privind în depărtare câmpia, parcă pentru a găsi acolo un sens al vieţii ei.

4 iunie 1915
Dragostea mea.

Scrisorile tale sunt un fel de sugativă, într-atât le desfac, le închid la loc, le citesc şi recitesc, şi plâng pe ele… Mi-e rău, ştii? Timpul îmi pare un monstru născut ca să-i îndepărteze pe cei ce se iubesc şi să-i facă să sufere la infinit. Cât sunt de norocoase aceste soţii pe care le văd în fiecare zi şi care sunt despărţite de soţii lor pentru numai câteva ore, şi copiii de la şcoală, care-i au întotdeauna pe taţii lor aproape.

Astăzi, ca-n fiecare duminică, am urcat pe deal, am venit aproape de tine. Am mers pe cărare gândindu-mă doar la ochii tăi, respirând numai parfumul tău, care-mi persistă în minte. Acolo sus, un vânt puternic aducea cu el zgomotul tunurilor. Care băteau, băteau, băteau întruna… Am plâns ştiindu-te sub acel potop de fier şi de foc, ale cărui sinistre jerbe de fum şi străluciri le puteam zări. Unde eşti, dragostea mea? Unde eşti? Am rămas acolo multă vreme, ca de obicei, nu puteam să-mi desprind privirea de acest imens câmp de suferinţe unde tu trăieşti de luni bune.

Brusc, am simţit o prezenţă în spatele meu. Era un bărbat pe care îl cunosc din vedere, un poliţist, şi m-am întrebat mereu ce-o fi făcând în acest orăşel, e mai în vârstă decât tine, dar este încă tânăr. El e de partea bună, de partea laşilor. Mă privea prosteşte, de parcă ar fi privit o scenă interzisă. Avea în mână o puşcă, dar nu o puşcă precum a ta – bună pentru ucis oameni sau pentru a te sinucide, nicio puşcă de vânătoare, cred. O puşcă ridicolă, de recuzită sau de copil. Părea un bufon dintr-o comedie. În momentul acela, l-am urât mai mult decât *orice pe lume. A bălmăjit nişte cuvinte pe care nu le-am înţeles. I-am întors spatele.*

Aş da viaţa a mii de oameni ca el pentru o secundă în braţele tale. Aş da capul lor pe o tavă, l-aş tăia eu însămi dacă în schimb aş avea din nou pe buze sărutul tău, dacă ţi-aş regăsi mâinile şi privirile. Nu-mi pasă că sunt odioasă. Mă lipsesc de judecată, de morală, de ceilalţi. Aş ucide ca tu să fii viu. Urăsc moartea. Pentru că ea nu alege.

Scrie-mi, dragostea mea, scrie-mi.

Fiecare zi fără tine este o cumplită suferinţă…

Nu i-am purtat pică. Avea mare dreptate. Chiar fusesem dobitocul despre care povestea ea şi fără îndoială că încă mai eram.

9

Iar apoi, şi eu aş fi ucis doar pentru ca Clemence să mai fie în viaţă. Şi mie mi **s-**au părut odioşi cei vii. Pun pariu că procurorul gândea la fel. Pun pariu că viaţa îi părea o flegmă primită drept în faţă.

Am parcurs carnetul ca pe un drum ce trecea încetul cu încetul de la un peisaj de ţară înflorit la întinderi barbare, pline de puroi, de acizi şi de sânge, de fiere, de bălţi arzând. Zilele care treceau o schimbau pe Lysia Verhareine, cu toate că noi, ceilalţi, nu observaserăm nimic. Tânăra cea frumoasă, delicată şi dulce devenea pe dinăuntru o fiinţă care urla în tăcere şi îşi sfâşia măruntaiele. O fiinţă care cădea. Care nu se oprea din cădere.

În unele scrisori se lega de logodnicul ei, reproşându-i tăcerea şi scrisorile rare, îndoindu-se de dragostea lui. Dar în ziua următoare îi aducea ghirlande de scuze şi i se arunca la picioare. Însă el tot nu îi scria mai des.

Nu voi şti niciodată în ce tabără era acest Bastien Francoeur: în cea a ticăloşilor sau în cea a drepţilor. Nu voi şti niciodată dacă privirea îi strălucea când avea în mână o scrisoare de la Lysia, pe care o deschidea şi-o citea. Nu voi şti niciodată dacă le păstra la el, ca pe o armură de dragoste şi de hârtie, în tranşee, când urma să fie dat asaltul şi toată viaţa îi trecea deodată prin faţa ochilor ca un manej al schimonoselilor. Nu voi şti niciodată dacă nu parcurgea aceste scrisori cu un aer plictisit sau râzând, după care le mototolea şi le arunca într-o baltă cu noroi.

Ultima scrisoare, ultima pagină din carnet era datată 3 august 1915. Era o scrisoare scurtă, în care îşi exprima dragostea în cuvinte simple şi în care mai vorbea despre vară, despre zilele foarte lungi şi atât de frumoase şi ocupate cu nimicuri de către cei ce sunt singuri şi aşteaptă. Retranscriu. Scurtez puţin, nu prea mult. Aş putea să o copiez, dar nu vreau să fac asta. E destul deja că Destinat şi cu mine ne-am aruncat ochii pe carneţel, ca şi cum am fi privit un trup gol. Nu are rost ca alţii să vadă mai ales ultima scrisoare, care este aproape sacră, un adio spus lumii, ultimele cuvinte, chiar dacă scriindu-le, tânăra învăţătoare nu putea bănui că acestea vor fi ultimele.

Iar după această scrisoare nu mai e niciuna. Nu mai sunt decât pagini albe, din nou şi din nou numai pagini albe. Albul morţii.

Moartea scrisă.

Când spun că nu mai e nimic, mint. Mint de două ori.

Mai întâi, mai este o scrisoare care nu a fost scrisă de Lysia. O foicică strecurată în carnet, după ce se termină ultimele ei cuvinte. A fost redactată de un anume căpitan Brandieu. Datează din 27 iulie 1915, dar probabil c-a ajuns la Castel pe 4 august. Cu siguranţă.

Iată ce spune căpitanul:

Domnişoară.

Vă scriu pentru a vă da o veste foarte tristă: cu zece zile în urmă, în timpul unui asalt asupra liniilor inamice, caporalul Bastien Francoeur a fost împuşcat în cap de o rafală inamică. Salvat de ceilalţi soldaţi, a fost adus în tranşee, unde un infirmier nu a putut face altceva decât să constate gravitatea extremă a rănilor sale. Din nefericire, caporalul Francoeur a decedat în minutele care au urmat, fără a-şi fi recăpătat cunoştinţa.

Pot să vă asigur că a murit ca un soldat adevărat. De luni de zile, de când era în subordinea mea, s-a comportat vitejeşte, oferindu-se adesea voluntar pentru misiunile cele mai periculoase. Era iubit de colegi şi apreciat de şefii săi.

Nu cunosc natura relaţiei pe care o aveaţi cu caporalul Francoeur, dar, întrucât de la decesul său am primit mai multe scrisori de la dumneavoastră, am crezut de cuviinţă să vă anunţ tragica sa dispariţie.

Vă înţeleg durerea şi vă rog să primiţi cele mai sincere condoleanţe.

Căpitanul Charles-Louis Brandieu

E straniu cum poate să vină moartea. Nu sunt numai cuţitul, glonţul sau obuzul: o scrisorică poate fi de ajuns, o simplă scrisoare plină de cele mai bune sentimente şi de compasiune poate ucide la fel de sigur ca o armă.

Lysia Verhareine a primit această scrisoare. A citit-o. Nu ştiu dacă a plâns, a urlat sau a tăcut. Nu ştiu. Tot ceea ce ştiu este că, după câteva ore, procurorul şi cu mine eram în camera ei, iar ea era moartă, în timp ce noi ne uitam unul la altul fără să înţelegem: el ştia deja, sau urma să afle, pentru că luase carneţelul roşu al Lysiei.

Dar de ce-l luase? Pentru a prelungi conversaţia de la cină, pentru a locui mai departe în zâmbetele şi în cuvintele ei? Fără îndoială.

Acum era mort soldatul, îndrăgostitul, cel pentru care ea lăsase totul, cel pentru care în fiecare duminică urca în vârful dealului, cel căruia-i scria zilnic, cel pentru care bătea inima ei. Dar el, la cine se gândise când

moartea l-a lovit în ţeastă? La Lyse? La alta? Cine poate şti...

Mi l-am imaginat adesea pe Destinat citind şi recitind carneţelul, pătrunzând în această iubire scrisă, care probabil îi făcea rău, văzându-se numit *Tristeţe*, văzându-se ironizat, dar cu o ironie dulce, simpatică, tandră – pe el nu-l judecase cu atâta asprime ca pe mine!

Da, citind şi recitind, fără încetare, cum ai întoarce întruna o clepsidră şi ţi-ai petrece tot timpul privind cum se scurge nisipul, fără să faci nimic altceva.

Am spus mai devreme că mint de două ori: nu mai era doar scrisoarea strecurată în carnet. Mai erau şi trei fotografii. Trei, lipite una lângă alta, pe ultima pagină. Şi Destinat era cel care alcătuise această mică scenă de cinematograf static.

În prima fotografie, recunoşteai modelul care-i pozase pictorului pentru marele portret de la intrarea în Castel: Clelis de Vincey avea aici poate şaptesprezece ani. Era imortalizată în mijlocul unei pajişti presărate cu plante umbelifere, din acelea numite popular *cununiţe*. Tânăra râdea. Era îmbrăcată în haine de ţară şi toată eleganţa ei era pusă în evidenţă de simplitatea îmbrăcăminţii. O pălărie cu boruri largi arunca o umbră întunecată pe jumătate din chipul ei, dar ochii şi surâsul ei, strălucirea soarelui pe mâna sa ce ţinea marginea pălăriei ridicate de vânt, toate acestea îi dădeau acelui chip o graţie fermecătoare. Era o adevărată regină a câmpurilor.

Cea de-a doua fotografie fusese decupată, după cum o demonstrau marginile netede în stânga şi-n dreapta, precum şi forma ciudată a pozei în care o fetiţă fericită privea drept în faţă. Foarfecele lui Destinat o izolase astfel pe *Belle de jour* din fotografia pe care i-o dăduse Bourrache. „O adevărată Sfântă Fecioară”, îmi spusese tatăl ei. Şi avea dreptate. Chipul micuţei avea ceva religios, o frumuseţe lipsită de orice artificiu, o frumuseţe pură, de simplă splendoare.

În a treia fotografie, Lysia Verhareine, rezemată de un copac, cu mâinile aşezate pe scoarţă, cu haina puţin

ridicată şi buzele întredeschise, părea că aşteaptă sărutul celui care o privea şi care făcuse instantaneul. Era aşa cum o cunoscusem. Numai expresia fetei era alta. Nouă nu ne arătase acest *y* zâmbet niciodată. Era un surâs al dorinţei, al iubirii nebune, şi a o privi în acest fel tulbura mult, jur, fiindcă apărea brusc fără nicio mască şi înţelegeai atunci cine era ea cu adevărat şi de ce era în stare pentru cel pe care-l iubea sau împotriva ei însăşi.

Totuşi, cel mai ciudat în toate astea (şi nu e băutura cea care mă făcea să văd aşa ceva) era impresia că te uiţi la trei portrete ale aceluiaşi chip, surprins la vârste diferite şi în epoci variate.

Belle de jour, Clelis, Lysia erau parcă trei întrupări ale aceluiaşi suflet, un suflet ce dăduse trupurilor care-l înveşmântaseră un zâmbet identic, o blândeţe şi o strălucire fără pereche. Aceeaşi frumuseţe, pierdută şi regăsită, născută şi distrusă, apărută şi dispărută. Văzâ**ndu-**le astfel, una lângă alta, te lua ameţeala. Treceai de la una la alta, dar o regăseai pe aceeaşi. Era în asta ceva pur şi diabolic, un amestec de seninătate şi groază. În faţa unei asemenea statornicii, ai fi putut chiar crede că frumuseţea rezistă neschimbată, în pofida timpului, şi că ceea ce a fost se va întoarce.

M-am gândit la Clemence. Mi **s-**a părut deodată că aş fi putut adăuga o a patra fotografie, pentru ca cercul să se închidă. Simţeam că înnebunesc. Am închis carnetul. Mă durea prea tare capul. Prea multe gânduri. Prea multe furtuni. Şi toate astea din cauza a trei fotografii micuţe, lipite una lângă alta de către un bătrân singur şi plictisit.

Am fost pe punctul de a le arde pe toate.

Dar nu am făc**ut-**o. Obişnuinţa meseriei. Probele nu se distrug. Dar probe pentru ce? Că nu ştim să-i privim pe cei vii? Că niciunul din noi nu a spus vreodată: „Ia uită-te la fetiţa lui Bourrache şi la Lysia Verhareine, seamănă ca două picături de apă!”. Sau că Barbe nu mi-a spus niciodată: „Micuţa învăţătoare semăna leit cu portretul răposatei doamne Destinat!”

Dar poate că numai moartea putea să dezvăluie asta!

Poate că numai eu şi procurorul vedeam asemănarea! Poate că noi doi ne asemănam şi eram la fel de nebuni!

9

Când mă gândesc la cele două mâini lungi şi delicate, îngrijite, pline de pete şi cu tendoane proeminente ale lui Destinat, când le văd, la sfârşitul unei după-amiezi de iarnă, strângând gâtul firav şi delicat al lui *Belle de jour*, în timp ce de pe chipul fetiţei dispare zâmbetul şi în ochi se naşte o mare întrebare, când îmi imaginez această scenă care a avut loc sau care n-a avut loc, îmi spun că Destinat nu strangula un copil, ci o amintire, o suferinţă, că, din**tr-**odată, sub degetele sale se afla fantoma lui Clelis şi cea a Lysiei Verhareine, căreia încerca să-i rupă gâtul pentru a scăpa de ea pentru totdeauna, pentru a nu le mai vedea, pentru a nu le mai auzi, pentru a nu se mai apropia de ele fără a le putea atinge vreodată, pentru a nu le mai iubi în van.

E atât de greu să ucizi morţii. Să-i faci să dispară. De câte ori nu am vrut şi eu să o fac. Totul ar fi acum mult mai simplu dacă se întâmpla altfel.

Alte chipuri se iviseră pe chipul acelui copil întâlnit întâmplător la sfârşitul unei zile cu zăpadă şi ger, pe măsură ce se lăsa noaptea, şi, odată cu ea, toate umbrele dureroase. Iubirea şi crima se confundaseră deodată, de parcă, aici, nu ai fi putut ucide decât ceea ce iubeai. Nimic mai mult.

Am trăit multă vreme cu această idee, cu gândul că Destinat ajunsese să ucidă din greşeală, din**tr-**o iluzie, din speranţă, din cauza amintirilor, de groază. Era o ipoteză frumoasă. Asta nu ştergea crima, dar o făcea orbitoare, o scotea din sordid. Criminalul şi victima deveneau martiri: rareori vezi aşa ceva.

Iar apoi, **într-**o zi am primit o scrisoare. Ştim mereu când pleacă scrisorile. Dar nu ştim de ce nu ajung niciodată sau de ce le ia atât de mult timp. Poate că micul caporal îi scria şi el zi de zi Lysiei Verhareine? Poate că scrisorile lui sunt pe cale să apară pe undeva, să o ia pe scurtături, pe alei pierdute, prin labirinturi, cu toate că cei

doi sunt morţi de multă vreme.

Scrisoarea despre care vorbesc fusese pusă la poştă în Rennes, pe 23 martie 1919. Îi luaseră şase ani să ajungă. Şase ani pentru a străbate Franţa.

Un coleg de-al meu mi-o trimisese. Nu mă cunoştea şi nici eu pe el. Trimisese aceeaşi scrisoare tuturor celor ca mine, tipilor care moţăiau prin orăşelele din apropierea a ceea ce fusese frontul în timpul războiului.

Ceea ce voia Alfred Vignot – căci aşa îl chema – era să dea de urma unui tânăr de care nu mai ştia nimic din 1916. Primăriile, *y 7*

familiile şi jandarmeria primeau adesea cereri similare. Războiul fusese o oală în clocot care amestecase sute de mii de oameni. Unii erau morţi, alţii supravieţuiseră. Unii se întorseseră acasă, alţii vruseseră să-şi refacă viaţa, fără să mai ştie nimic despre ceea ce fusese înainte. Marele măcel nu numai că ciopârţise trupuri şi suflete, ci permisese unui număr mic de oameni să se facă dispăruţi şi să ajungă departe de ţara lor. Trebuia să fii foarte abil pentru a dovedi că există. Cu atât mai mult cu cât a-ţi schimba numele şi documentele era simplu ca bună ziua. Fuseseră aproape un milion şi jumătate de bărbaţi care nu mai aveau nevoie de numele şi de actele lor: aveai de unde alege! O mulţime de ticăloşi se născuseră astfel a * * două oară, curaţi ca lacrima, departe de locurile care-i văzuseră murdari.

Cel pe care-l căuta Vignot avea un mort pe conştiinţă sau, mai degrabă, o moartă, pe care o torturase meticulos – în scrisoare erau detaliile – înainte de a o strangula şi de-a o viola. Crima avusese loc în luna mai 1916.

Şi îi trebuiseră trei ani lui Vignot ca să termine ancheta, să adune dovezile, să fie sigur de vinovăţia făptaşului. Victima se numea Blanche Fen vechi şi avea zece ani. Fusese găsită în apropierea unui drum desfundat, aruncată **într-**un şanţ, la mai puţin de un kilometru de satul în care locuia, Plouzagen. Plecase, ca în fiecare seară, pentru a căuta patru biete vaci **într-**un parc. Nu aveam nevoie să citesc până la capăt pentru a ghici

numele flăcăului pe care-l căuta Vignot. Din momentul în care deschisesem plicul, totul începuse să se învârtă în jurul şi în capul meu.

Criminalul se numea Le Floc, Yann Le Floc. Avea nouăsprezece ani în momentul când săvârşise crima. Era micul breton.

Nu i-am răspuns lui Vignot. Fiecare cu ale lui. Fără îndoială, nu se înşela în legătură cu Le Floc, dar asta nu schimba nimic. Fetiţele erau moarte, atât cea din Bretagne, cât şi *Belle de jour*. Iar puştiul era şi el mort, împuşcat de un pluton de execuţie. Şi apoi, în adâncul sufletului îmi spuneam că Vignot poate se înşelase, că avea probabil motivele sale să pună întreaga poveste în cârca tânărului, aşa cum şi jigodiile de Mierck şi Matziev le avuseseră pe ale lor. De unde să ştiu?

De asemenea, e straniu că mă obişnuisem să trăiesc în mister, în îndoială, în penumbră, în ezitare, în absenţa răspunsurilor şi a certitudinilor. A-i răspunde lui Vignot ar fi însemnat dispariţia acestui trai: **s**-ar fi făcut din**tr**-odată lumină, una care îl făcea nevinovat pe Destinat şi îl arunca pe micul breton în întuneric. Prea simplu. Unul dintre cei doi ucisese, e clar, dar şi celălalt ar fi putut să o facă şi, în fond, între intenţie şi crimă nu este nicio diferenţă.

Am luat scrisoarea de la Vignot şi mi-am aprins pipa cu ea. Pfuuuf! Fum! Un norişor, cenuşă, neant! continuă să cauţi vinovatul, ca să nu rămân doar eu în cazul ăsta! Probabil că în fond era vorba despre răzbunare. Un fel de a-mi spune că nu eram singurul care săpa în pământ cu unghiile şi care căuta morţi cu care să stea de vorbă. Chiar

şi în neant simţim nevoia să ştim că mai sunt şi alţii care ne seamănă.

Şi iată că ajungem la sfârşit. La sfârşitul poveştii şi al meu. Ca şi buzele, mormintele sunt închise de multă vreme, iar morţii nu mai sunt decât nume pe jumătate şterse, scrise pe nişte cruci: *Belle de jour*, Lysia, Destinat, *Gravul*, Barbe, Adelaide Siffert, micul breton şi tipograful, Mierck, Gachentard, nevasta lui Bourrache, Hippolyte

Lucy, Mazerulles, Clemence… Mi-i imaginez adesea pe toţi şi pe toate, în frigul din pământ şi în întunericul lui deplin. Ştiu că ochii lor sunt de multă vreme doar nişte găuri goale şi că mâinile lor împreunate nu mai au carne pe ele.

Dacă aş fi întrebat cu ce mi-am ocupat toţi aceşti ani, tot timpul de până astăzi, nu aş prea şti ce să răspund. Nu am văzut anii, chiar dacă mi-au părut foarte lungi. Am întreţinut o flacără şi am chestionat întunericul, fără să obţin vreodată altceva decât mici fragmente de răspunsuri, incomplete şi mult prea succinte.

Întreaga mea viaţă se leagă de dialogul acesta cu câţiva morţi. A fost suficient să mă facă să suport existenţa şi să aştept sfârşitul. I-am vorbit lui Clemence. I-am evocat pe ceilalţi. Puţine au fost zilele în care nu i-am făcut să apară lângă mine pentru a le relua gesturile şi cuvintele şi în care nu m-am întrebat dacă le-am înţeles cu adevărat aşa cum trebuia.

Când credeam în sfârşit că am găsit o lumină, venea repede altceva care o făcea să se stingă şi îmi arunca praf în ochi. Trebuia să iau totul de la capăt.

Dar poate că tocmai asta m-a făcut să rezist atât, acest dialog pe o singură voce, mereu aceeaşi, întotdeauna a mea, şi opacitatea acestei crime care poate că n-a avut alt vinovat în afara opacităţii înseşi a vieţilor noastre. E tare ciudată viaţa. Ştim noi oare vreodată de ce venim pe lume şi de ce rămânem aici? Să revăd *Cazul*, aşa cum am făcut-o eu, era fără îndoială un tertip ca să nu-mi pun adevărata întrebare, cea pe care refuzăm s-o vedem ivindu-ni-se pe buze, în minţi şi în suflete, care nu sunt, e adevărat, nici albe, nici negre, sunt cenuşii, *suflete cenuşii*, aşa cum îmi spusese cândva Joséphine.

Cât despre mine, iată-mă aici. Eu nu am trăit. Doar am supravieţuit. Mă înfior. Destup o sticlă de vin şi beau meditând la fragmente din timpul pierdut.

Cred că am spus totul. Am spus totul despre ceea ce credeam că sunt. Am spus totul sau aproape totul. Nu-mi rămâne decât un lucru de spus, probabil cel mai dificil, cel pe care niciodată nu i l-am şoptit lui Clemence. De aceea

trebuie să beau în continuare, pentru a prinde curaj să pot spune asta, să ţi-o spun ţie, Clemence, fiindcă numai pentru tine vorbesc şi scriu, de la bun început, dintotdeauna:

Micuţului, copilului nostru nu i-am putut da un nume, nici nu l-am putut privi cu adevărat. Nu l-am ţinut niciodată în braţe

9 9

aşa cum ar trebui să facă un tată.

O soră de spital, înaltă şi uscată ca un fruct tomnatic uitat în cuptor mi l-a adus, la o săptămână după moartea ta. Mi-a spus:

— Este copilul dumneavoastră. Al dumneavoastră. Trebuie să-l creşte-ţi.

Apoi mi-a pus în braţe pachetul alb şi a plecat. Copilul dormea. Era cald şi mirosea a lapte. Părea dulce. Faţa îi ieşea din păturica ce îl învelea ca pe micuţul Iisus în staul. Avea pleoapele închise, obrajii rotunzi, atât de rotunzi încât buzele de abia se vedeau. Am căutat să aflu în trăsăturile sale chipul tău, ca pe o amintire de la tine pe care mi-ai fi dăruit-o de dincolo de moarte. Dar nu semăna cu nimic, în orice caz nu cu tine. Arăta ca toţi pruncii care vin pe lume după o lungă noapte protectoare petrecută **într-**un loc pe care nici unul din noi nu şi-l mai aminteşte. Un suflet nepătat, după cum se spune. Viitorul lumii. Un pui de om. Perpetuarea rasei. Dar pentru mine, nu era nimic din toate astea, era pur şi simplu ucigaşul tău, un mic ucigaş fără conştiinţă şi iară remuşcări, alături de care trebuia să trăiesc, acum, că tu nu mai erai lângă mine, care te omorâse ca să vină spre mine, care dăduse din coate pentru a rămâne numai el, singur înaintea mea, şi din cauza căruia nu îţi voi mai vedea niciodată chipul, nici nu te voi mai atinge, în timp ce el va creşte mereu, îi vor creşte dinţi pentru a devora totul, va avea mâini pentru a apuca lucruri şi ochi pentru a le vedea şi apoi, mai târziu, cuvinte, cuvinte pe care le va folosi ca să mintă, el care nu te cunoscuse, fiindcă tu muriseşi când el se năştea, şi adevărul adevărat e că te ucisese pentru ca el să trăiască.

Nu am stat prea mult pe gânduri. A fost ceva venit de la sine. Am luat o pernă mare. I-am pus-o pe faţă. Am aşteptat, mult timp. Nu s-a mişcat. Pentru a folosi termenii celor care ne judecă aici, pe pământ, nici măcar nu a existat premeditare, era singurul lucru pe care-l puteam face şi l-am făcut. Am ridicat perna şi am plâns. Am plâns gândindu-mă la tine şi nu la el.

După aceea, am mers să-l caut pe doctor, pe Hippolyte Lucy, pentru a-i spune că micuţul nu mai respira. A venit cu mine. A intrat în cameră. Copilul era aşezat pe pat. Încă avea expresia inocentă din timpul somnului, acea expresie liniştită şi monstruoasă.

Doctorul l-a dezbrăcat. Şi-a apropiat urechea de gura lui închisă. I-a ascultat inima care încetase să bată. Nu a spus nimic. Şi-a închis geanta şi s-a întors spre mine. Ne-am privit, multă vreme. Ştia. Ştiam că ştia, dar nu a spus nimic. A părăsit camera şi m-a lăsat singur cu trupul micuţ.

L-am îngropat lângă tine. Ostrane mi-a spus că nou-născuţii dispar în pământ ca o boare în vânt, nici nu apuci să-ţi dai seama. Mi-a spus-o fără să insinueze ceva. O spunea părând că se minunează.

Nu am scris niciun nume pe mormânt.

Cel mai rău e că nici până astăzi nu am nicio remuşcare şi că revăd cu indiferentă ceea ce am făcut, cu aceeaşi indiferenţă de-atunci. Nu sunt mândru de asta. Dar nici nu mi-e ruşine. Nu durerea m-a împins să o fac, ci vidul. Vidul în care am rămas şi

7

În care voiam să rămân singur. El nu ar fi fost decât un biet nefericit care să crească lângă mine, pentru care viaţa nu era decât un vid umplut de o singură întrebare, o imensă gaură fără fund şi foarte întunecată pe marginea căreia am mers întotdeauna în cerc, vorbindu-ţi, pentru ca toate cuvintele mele să fie un zid de care să mă agăţ cumva.

Ieri am mers spre Podul Hoţilor. Îţi aminteşti? Ce vârstă aveam? Ceva mai puţin de douăzeci de ani? Purtai o

rochie de culoarea coacăzei. Stăteam pe pod şi priveam râul. Curentul acesta, îmi spuneai, este viaţa noastră care trece, priveşte cât de departe se duce, cât este de frumoasă aici, între nuferi, alge pletoase şi malurile de pământ argilos. Nu aveam curaj să-ţi cuprind mijlocul. Aveam în măruntaie un nod atât de strâns încât de abia mai puteam respira. Tu priveai în depărtare. Iar eu te priveam pe tine. Îţi simţeam parfumul de heliotropi şi mai simţeam miresmele râului, prospeţimea şi izul ierburilor acvatice. Apoi, te-ai întors pe neaşteptate spre mine, mi-ai zâmbit şi m-ai sărutat. Era pentru prima oară. Apa curgea pe sub pod. Lumea avea strălucirea duminicilor superbe. Timpul s-a oprit în loc.

Ieri, am rămas mult timp pe Podul Hoţilor. Râul este acelaşi. Aceiaşi nuferi

* *9 9*

mari, aceleaşi alge pletoase, aceleaşi maluri de pământ argilos. Aceeaşi răcoare şi aceeaşi mireasmă de ierburi amestecate, dar nicăieri parfumul tău.

Un copil a venit lângă mine. Un băiat cu ochi luminoşi. Mi-a spus: „Te uiţi la peşti?” Şi a continuat, puţin dezamăgit: „Sunt o mulţime, dar nu-i vezi niciodată”. Sunt atâtea lucruri pe care nu le vedem niciodată. S-a aşezat lângă mine, sprijinindu-se în coate, şi am rămas o vreme aşa, în muzica făcută de broaşte şi de învolburările apei. El şi cu mine. Începutul şi sfârşitul. Şi am plecat. Băiatul m-a urmat un moment, apoi a dispărut.

Astăzi, totul s-a sfârşit. Timpul meu s-a scurs, iar vidul nu mă mai sperie. Poate crezi că şi eu sunt ticălos, că nu sunt cu nimic mai bun decât ceilalţi. Ai dreptate. Sigur că ai dreptate. Iartă-mă pentru tot ce am făcut şi mai ales iartă-mă pentru tot ce nu am făcut.

Sper că mă vei putea judeca în curând, faţă în faţă. Dintr-odată, sper că Dumnezeu există şi, odată cu el, toate poveştile şi balivernele cu care ne împuiau capul când eram mici. Dacă e aşa, mă vei recunoaşte cu greu. Ai părăsit un bărbat tânăr, vei regăsi un om aproape bătrân, slăbit şi plin de răni. Tu, în schimb, ştiu că nu te-ai

schimbat. Aşa se întâmplă cu morţii.

Adineaori, am dat jos din cui carabina lui Gachentard. Am demontat-o, am uns-o, am curăţat-o, am montat-o la loc şi am încărcat-o. Ştiam că astăzi îmi voi termina povestea. Carabina e acum lângă mine. Afară e o vreme senină şi frumoasă. E luni dimineaţă. Asta e. Nu mai am nimic de spus. Am spus totul, mi-am dus confesiunea până la capăt. Era timpul.

Acum pot veni lângă tine.

„Un roman în care rigoarea lui Flaubert se întâlneşte cu poezia lui Alain-Foumier.11

Le Nouvel Observateur

EDITURA POLIROM

ISBN 978 – 973 – 46 – 0649 – 8

III III llll lll

9 78 60 9734 649

www.polirom.ro